

شرح

الحقيدة الطحاوية

TAHAVÎ AKÎDESİ

• Şerhi •

ABDULLAH AZZAM

KÜRESELKİTAP

Tahavî Akîdesi Şerhi

Abdullah Azzam

İstanbul, 1437 / 2016

Küresel Kitap: 34

تهذيب شرح العقيدة الطحاوية

Eserin Orijinal İsmi: *Tehzîbu Şerh-u Akîdeti't Tahaviyye*

Tercüme Eden: Birol ÖZDEN

Editör: Osman AKYILDIZ

Tashih&Dizgi&Mizanpaj: KÜRESEL KİTAP

Kapak: KÜRESEL KİTAP

Baskı&Cilt: Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.

Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11

Bağcılar / İstanbul

Tel: 0212 446 88 46

Sertifika No:12266

KÜRESEL

Adres: Mimar Sinan Mah. Çavuşdere Cad.

Erbay İş Hanı No: 8 Kat: 1/4 Üsküdar-İSTANBUL

Tel&Faks: +90 216 201 23 72

Cep: +90 538 817 99 79

Web&E-Posta: www.kureselkitap.com • bilgi@kureselkitap.com

ŞEHİD ÂLİM

ABDULLAH AZZAM KİMDİR?

Abdullah Azzam, 1941'de Siyonist zulmün, baskının ve şiddetin içindeki Filistin'in Cenin kasabası yakınlarındaki Seyletul Harisiye köyünde doğmuştur. Şam'da yüksek öğrenimini tamamlayarak, Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesinden 1966 yılında mezun olmuştur. 1967 yılında Filistin'in Batı Yakası ve Mescid-i Aksa'nın İsrail tarafından işgal edilmesinden sonra 1969'da İhvan-ı Muslimin (Müslüman Kardeşler) teşkilatına katılmıştır. 1969'da Usul-i Fıkıh konusunda mastır diploması almış, akabinde Amman'da Şeriat Fakültesinde okutman olarak görev yapmıştır.

1973 yılında Kahire Üniversitesinde Usul-i Fıkıh dalında doktoraasını tamamlamış, 1973-1980 yılları arasında ise Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesinde öğretim üyeliği yapmıştır. Ürdün'den askeri yargıtay kararıyla sürülünce 1981 yılında Suudi Arabistan Cidde'de bulunan Melik Abdulaziz Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır.

1970'lerin sonuna doğru dünya yeni bir sürece girmiş, dünyanın ikinci süper gücü olan Sovyetler Birliği Afganistan'a saldırmıştır. Bu saldırı İslam dünyasında halifelik kaldırıldığından beri hiç gerçekleşmeyen bir olayın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dünyanın dört bir yanından Müslümanlar, dilini ve kültürünü hiç bilmedikleri Afganistan'a gelerek kendi tanımlamalarıyla kardeşleri olarak gördükleri Afgan halkıyla aynı safta savaşılmaya başlamışlardır.

Abdullah Azzam da, ülkeleri Ruslar tarafından işgal edilen ve Ruslar'a karşı cihâd bayrağı açan Afgan Müslümanlarına daha yakın olmak maksadıyla Pâkistân'ın İslâmâbâd şehrindeki Uluslararası İslâm Üniversitesi'nde çalışma talebinde bulunmuş ve bu üniversitede çalışması kabul edilmiştir. **1984 yılında da bu üniversiteden kendi isteği ile ayrılarak, Afgan cihâdına eğitim müsteşarı olmuştur. Bütün çalışmasını bu işe hasretmiştir.**

Abdullah Azzam, Afgan cihadının dünyaya tanıtılmasında ve İslami meşruiyet kazanmasında en etkin rolü oynamıştır. Afganistan'da **Mektebu'l-Hidemat (Mücahidlere Hizmet Bürosu)** isimli bir kurum açarak dünyanın dört bir yanından ulusal sınırları aşarak gelen binlerce genci organize etmiştir.

Şehâdetine kadar tüm ömrünü kah cepheye savaşıarak, kah Arap ülkelerinden gelen gençlerin eğitim kamplarında, kah muhacirlerin kamplarında geçiren Abdullah Azzam 24 Kasım 1989'da Pakistan'ın Peşaver şehrinde bombalı bir suikast sonucu şehid düştü. Şehid edildiğinde 48 yaşındaydı.

Şehâdeti şöyle olmuştu: 24 Kasım 1989 Cuma günü her zaman namazını kıldığı "Seb'ul-Leyl Camii" ne gitmek üzere evinden çıkmıştı. Amacı cuma hutbesini okumak ve cuma namazını kıldırmaktı. İki oğlu Muhammed ve İbrahim ile birlikte arabasına doğru yaklaştı. Arabaya bindikten kısa bir süre sonra büyük bir patlama duyuldu. 20 kilogram ağırlığındaki TNT'nin uzaktan kumandayla patlamasıyla araba anında parçalandı.

Abdullah Azzam, oğlu Muhammed ve İbrahim ile birlikte şehid oldu. Şehidin cenazesine coşkulu bir kalabalık katıldı. Meydana gelen büyük patlamayla, araba paramparça olmuştu. Öyle ki patlamanın olduğu nokta derin bir çukura dönüşmüş ve olay yerine yakın olan elektrik hatları kopmuştu.

Eserleri ve Elinizdeki Kitap

Yazdığı çok sayıda eserin yanısıra sesli derslerinden de oluşturulmuş onlarca kitabı bulunan Şehid Abdullah Azzam'ın İslami Hareket'teki aktif rolü ilmî derinliğini gözlerden uzak tutmuştur. Küresel Kitap olarak Küresel Cihad'ın ateşini asıl fitilleyen ve cihad şuurunu evrensel çapta tüm ümmete veren Şehid Azzam'ın ilmî yönünü göstermesi açısından Tahavi Akidesine yazdığı muhtasar şerhi yayına hazırladık. Dipnotlarda yer alan “Yayıncının notu” şeklindeki ilaveler eserin Arapçasını yayınlayan Azzam Medya Merkezi'ne ait olup, mütercim tarafından yapılan haşiyeler “Mütercim” şeklinde belirtilmiştir. Eserdeki Arapça şiirleri istifadeyi artırmak için harekeli bir şekilde tercümesiyle birlikte verdik.

Şehid İmam'ın bütün eserlerini titiz bir çalışma ile Türkçe'ye aktarmayı kendisine vazife addeden yayınevimiz daha önce müellife ait *Kayıp Minare* (1. Baskı: 2011; 3. Baskı:2015) ve *Sabah Akşam Zikirleri* (1. Baskı: 2014; 2. Baskı: 2016) isimli eserleri yayınlamıştı. Şehid İmam'ın diğer eserlerinin tercümeleri sürmekte olup, siz kıymetli okurlarımızı eserle başbaşa bırakıyor ve yeni çalışmalarda muvaffak olmak için dualarınızı beklediğimizi ifade etmek istiyoruz.

Küresel Kitap

* * *

TAKDİM

Rabbim, göğsümü aç, bana işimi kolaylaştır, ilmimi artır! Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi kaydırma, bize kâttından bir rahmet bağışla! Şüphesiz Sen çokça bağışta bulunansın!

Muhakkak ki hamd Allah'a aittir. O'na hamd eder, O'ndan yardım diler ve günahlarımızın bağışlanmasını O'ndan isteriz. Nefislerimizin şerlerinden ve amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah kimi hidayete iletirse onu saptıracak yoktur; kimi de saptırırsa onu hidayete iletecek yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellam)'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet ederim. Rasûlullah'a, ailesine ve ashabına çokça salât ve tam bir teslimiyetle selam olsun. Allah'ım, Sen'in kolaylaştırdığından başka kolay yoktur! Sen dilersen zorluğu kolaylaştırırsın.

Şüphe yok ki bu dinin merkezinde akîde vardır. Akîdenin temeli de sıfatları, fiilleri ve isimleriyle birlikte Allah'ı bilmektir. Bu sebeple bu ilim, usûlu'd-din (dinin esasları) olarak adlandırılmış; Ebu Hanife de ona el-Fıkhu'l-Ekber (Büyük Fıkıh) demiştir. Fürû (teferruat) olan şer'î fıkıh da el-Fıkhu'l-Asğar (Küçük Fıkıh)dır. Namaz, oruç, taharet ve benzeri dinin hükümlerini bilmek; Allah'ı bilmekten, O'nu ulûhiyetinde, rubûbiyetinde, isim ve sıfatlarında birlemekten sonra gelir.

Hak yolda yürüyenler (doğru akîde üzere olanlar) için Allah'ın hazırladığı daimi bir nimet; mücrimleri de bekleyen elim bir azap vasfedilmiştir.

Allah'ın bütün peygamberlerine indirdiği dinle Muhammed Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirilen son risalet ile mühürlenene dinin aynı olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Bütün peygamberlere indirilen dinin özü birdir; ki bu öz tevhiddir: “Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere ‘Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin.’ diye vahyetmişizdir.” (Enbiyâ, 25)

Bu vahiy; ruhtur, nurdur, hidayettir ve şifadır. Vahiy bir ruhtur; çünkü gerçek dirilik ancak onunla olur. O kalplerin ve canların diriliğidir.

O bir nurdur; çünkü aydınlık ancak onunla gelir. Onsuz kalpler kararır.

O bir hidayettir; çünkü doğru yola çıkaran ve Allah'a ileten yol ancak odur.

O bir şifadır; çünkü kalplerin hastalıkları, ruhların saadeti ve hastalıklardan kurtuluşu ancak onun sayesinde gerçekleşir.

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerine icmalî (genel) olarak iman etmek farz-ı ayn, tafsilî olarak (ayrıntı bir şekilde) iman etmek de farz-ı kifayedir. Kendisine vacip olan şeyler konusunda her ferдин durumu farklıdır. Bu; o ferдин kudretine, bilgisine, kapasitesine ve anlayışına binaen böyledir.¹

İslâm her şeyden önce Kur'ân ve Sünnet'te ifadesini bulur. İbn-i Abbas (radıyallahu anhumâ): “Allah Kur'ân okuyan ve onda bulunanla amel edenin dünyada sapmamasını, ahirette de sıkıntı çekmemesini

1. Yani Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerine onu ilk duyduğu anda icmalî (genel) olarak iman etmek farz-ı ayn'dır. Rasûlullah'ın bildirdiklerini tafsilatıyla bilmek ise herkesin ulaşamayacağı kısıtlı bir imkândır. İman ettikten sonra bu ayrıntıların kendisine ulaşması durumunda ise bir insanın tafsilî olarak iman etmesi farz-ı ayn olur. Ancak bütün insanlar, kendilerine ulaşan tafsilin miktarı konusunda bir değillerdir. (Yayınının notu)

garanti etmiştir.” demiş, sonra da şu ayeti okumuştur: “Kim benim yol göstericime uyarsa artık o, ne sâpar ne de sıkıntı çeker.” (Tâhâ, 123) ²

Allah din olarak İslâm’dan, yani Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’e indirdiğinden başkasından razı olmaz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’den önceki peygamberlere gelince, Allah kendisini birleyen ve peygamberlerine tabi olanlardan da razı olur. “Rabbin, izzet sahibi olan Rab, onların nitelendirdiklerinden münezzehtir. Selâm peygamberlerin üzerinedir. Ve hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.” (Saffat, 180-182)

Burada Allah yüce zâtını kâfirlerin niteledikleri şeylerden³ tenzih etmiş, ardından peygamberlerine selâm etmiştir. Çünkü o peygamberler, Allah’ı, kendilerine vahyettiği kemal sıfatlarla nitelemişlerdir. Daha sonra Allah, sadece kendisinin yüce sıfatlara sahip olması sebebiyle kendisini övmüştür.

Sahabeler tevhidi kendilerinden sonra gelen tabiine nakletmişler, insanlara hüccet ikame eden kimselerin vasıtasıyla kendilerine tâbi olanlara, yani peygamberlerin varisleri olan âlimlere iletmışlerdir. Onların arkasından kelâm ilmine düşkün olup buna dalan, tahrife başvuran ve buna tevil diyen birtakım kimseler geldi. Bu tahrif bazen küfür; bazen de fısık veya masiyet derecesine ulaştı; bazen de hata derecesinde kaldı.⁴

* * *

2. Akidetu’t Tahavi Şerhi, 68

3. Yani onların Allah’a ortaklar ve O’na layık olmayan nitelikler yakıştırmalarından. (Yayıncının notu)

4. Sayfa, 70. Bu sayfa numarasına asıl nüshanın başıyesinde rastladık; ancak müellifin burada ne kastettiğini anlayamadık. Burada müellif (Allahu a’lem) Akidetu’t Tahavi Şerhi’nin 70. sayfasına işaret etmektedir. (Yayıncının notu)

KÜRESELKİTAP

EFENDİMİZ MUHAMMED
(SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN ŞERİATİ

İzzet sahibi olan Rab şöyle buyurmuştur: “Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp sonra da verdiği hükme, işlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.” (Nisâ, 65)

Burada Allah (*subhânehu teâlâ*) şeriatı yüz çevirip başka yasalarla hükmetmenin nifak olduğunu beyan etmiştir. Şeriatı ve itikadı bilip onunla amel etmeye çalışmak ve bağlılarına destek olmak şarttır.

Usûlu’d-din bilgisi için felsefe ve mantık gibi kelam ilmine ihtiyaç olmadığını, bilakis kelam ilmine dalmanın kerih olduğunu da bilmemiz gerekmektedir.

Ebu Yusuf, Bısr El-Müreysi’ye şöyle demiştir: “Kelamı bilmek cehalet; bilmemek ilimdir. Kelam ilminde zirve olan kimseye zındık denir.” Yine o şöyle demiştir: “Kelam yoluyla ilim talep eden kimse zındıklaşır.”

İmam Şafii şöyle demiştir: “Sopa ve ayakkabılar ile vurarak onları bedeviler arasında dolaştırmak ve: ‘İşte bu, Kitap ve Sünnet’i terk edip kelama dönenlerin cezasıdır.’ demek, kelam ehli için yapılacak hikmetli bir şeydir.”

Ve o, şu şiiri söylemiştir:

كُلُّ الْعُلُومِ سِوَى الْقُرْآنِ مَشْغَلَةٌ
إِلَّا الْحَدِيثَ وَإِلَّا الْفِقْهَ فِي الدِّينِ
أَلَعَلَّمُ مَا كَانَ فِيهِ قَالَ حَدَّثَنَا
وَمَا سِوَى ذَلِكَ وَسِوَايَ الشَّيَاطِينِ

Kur'ân dışında bütün ilimler boş meşgaledir

Hadis ve dinde fıkıh bunun dışındadır

İçinde "kâle haddesenâ" olan ilimdir

Geri kalanlar ise şeytanların vesvesesidir

Rasûllerin Hepsinin Davetinin Başı Tevhiddir

Şayet Nuh'un, Hud'un, Salih'in ve Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sürdüğü Rabbanî bineğe binip mutluluğa erecek olursak bu sürücülerin insanlara sürekli aynı cümleyi, risaletlerinin temelini oluşturan şu cümleyi tekrar edip durduklarını göreceğiz: "Ey kav-mim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilah yoktur." (A'raf, 59)

"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere muhakkak, 'Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin.' diye vahyetmişizdir." (Enbiyâ, 25)

Allah'ın birliğine ve Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğine şehadet, İslâm'a girmeyi sağlayan yegâne kapıdır. Yine şehadet, dünyadan ayrılırken söylenecek en son cümledir: "Kimin son sözü 'Lâ ilahe illallah' olursa cennete girer."⁵

Bu sebeple insanoğlu, din tarihçilerinin anlattığı gibi, ilk aşamada birden fazla ilaha ibadet edip daha sonra zamanla ilahlarını azaltarak tevhide ulaşmış değildir. İnsanoğlu yeryüzündeki ilk adımlarına tevhid ile başlamıştır.

5. Hadis hasen-sahihtir. Bu hadisi Hakim ve başkaları rivayet etmiştir. Akidetü't-Tahavi sayfa 75'e bakınız.

Peygamberlerin Davet Ettikleri Tevhidin Kısımları

Peygamberler (Allah'ın salât ve selâmı onların üzerine olsun) üç kısım tevhide davet etmişlerdir:

1 - Rubûbiyyet (Marifet ve İsbat) Tevhidi: Rubûbiyyet tevhi-di, bu kâinatın bir yaratıcısının bulunduğuna, O'nun her şeye kadir, rızık veren, dirilten, öldüren olduğuna ve her şeyin O'nun elinde olduğuna ... inanmaktır.

2 - İsim ve Sıfat Tevhidi: Bu tevhid, Allah (azze ve celle)'nin yüce zâtı için belirttiği isim ve sıfatları O'nun için ispat etmektir.

3 - Ulûhiyyet (Ubudiyyet, Kasıt ve Talep) Tevhidi: Bu tevhid, emredilen şeyleri yerine getirmeyi ve yasaklanan şeyleri de terk etmeyi gerektirir. Akide âlimlerinden birçoğu, tevhidin birinci ve ikinci kısmını aynı başlıkta, rububiyyet tevhi-di başlığı altında toplamıştır. Zira isim ve sıfat tevhi-di, kemal sıfatları bilmek ve bunları Allah (azze ve celle) için ispat etmektir.

Pek çok Kur'an ayetinin belirttiği üzere müşrikler de rubûbiyyet tevhidini tasdik etmekteydi.

Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “De ki: ‘Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor? Ya da kulak ve gözlere kim maliktir? Ölüden diriyi, diriden ölüyü kim çıkarıyor? İşleri kim yürütüyor?’ ‘Allah’ diyecekler. De ki: ‘O halde, Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?’ (Yunus, 31) (Burada hitap müşrikleredir.)

“Onlara: ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye soracak olsan ‘Allah’ derler.” (Lokman, 25)

Abdulmuttalib'in Ebrehe'ye söylediği: "Kabe'nin, onu koruyacak bir sahibi vardır." sözü meşhurdur.

Sonra Abdulmuttalib şu şiiri söylemiştir:

اللَّهُمَّ إِنَّ الْعَبْدَ يَمْنَعُ رَحْلَهُ فَاْمْنَعِ رَحَالَكَ
وَانْصُرْ عَلَى آلِ الصَّلِيبِ وَعَابِدِيهِ الْيَوْمَ آلَكَ

Allah'ım! Kul kendi devesini korur, Sen de develerini koru

Salib ehline ve salibe tapanlara karşı bugün

Sen kendi ehline yardım et.

Yaratıcının mutlak olarak inkârı düşüncesi kadim müşriklerin akıllarına hiç gelmemiştir. Bu düşünce, sadece Firavun'un dilinden nakledilmiş; o, Yaratıcının varlığını kalbinin derinliklerinde kabul ettiği halde bunu diliyle inkâr etmiştir.

"İçlerinden hak olduğuna kesin olarak kanaat getirdikleri halde sırf zulüm ve kibir sebebiyle bunlar inkâr ettiler." (Neml, 14) Firavun: "Âlemlerin Rabbi nedir?" diye sordu, Musa da ona: "Dedi ki: 'Göklerin, yerin ve bu ikisi arasında olan her şeyin Rabbidir. Eğer kesin bilgiyle inanıyorsanız.'" Firavun da "Etrafında bulunan kimselere: 'İşitmiyor musunuz?' dedi." (Şuarâ, 24-25)

Asıl çekişme ulûhiyyet (sadece Allah'a ibadet etme) tevhidi etrafındadır.

"İlahları bir ilah mı yapmış? Şüphe yok bu, çok şaşılacak bir şey." (Sad, 5)

"De ki: 'Hamd Allah'a mahsustur. Selam onun seçtiği kullarınadır.' Allah mı daha hayırlıdır, yoksa onların şirk koştukları mı?" (Neml, 59)

“Allah ile beraber başka bir ilah mı? Hayır, onlar sapıklıkta devam eden bir kavimdir... Allah ile beraber başka bir ilah mı? Hayır onların çoğu bilmiyorlar... Allah ile beraber başka bir ilah mı? Ne de az düşünüyorsunuz... Allah ile beraber başka bir ilah mı? Allah, onların ortak koştuklarından yücedir... Allah ile beraber başka bir ilah mı? De ki: ‘Eğer doğru söylüyorsanız delilinizi getirin.’ (Neml, 59- 64)

Ulûhiyyet tevhidinin ispatı için müşriklerle sert bir mücadele yaşanmış, bu mücadelenin idaresini izzet sahibi Rab üstlenerek Kitab-ı Aziz’inde pek çok sayfayı bu mücadeleye ayırmıştır.

İbn-i Teymiye *“Hasene ve Seyyie”* adlı risalesinin 262. sayfasında şöyle demektedir: “Muvahhidlerle müşrikler arasındaki fark bu tevhiddir. Dünya ve ahirette ceza ve sevap bu tevhid üzerine vaki olur. Her kim bu tevhidle gelmezse ebedî müşriklerden olur. ‘Şüphesiz Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında kalanları ise dilediği kimseler için bağışlar.’ (Nisâ, 48)”

Arapların Şirki

Arap yarımadasında şirk, onların Nuh kavminin putlarını getirmeleri ile başlamıştır. *“Dediler ki: ‘Sakin ilahlarınızı bırakmayın. Ne Vedd’i, ne Süva’yı, ne Yeğus’u, ne Yeuk’u ve ne de Nesr’i bırakmayın.’ (Nuh, 23)*

Sahih-i Buhari’de İbn-i Abbas ve başkalarından rivayet edildiğine göre bunlar, Nuh kavminin içinde bazı salih kimselerin isimleridir. Bu kimseler öldüklerinde insanlar sürekli onların kabirlerine gidip geldiler, daha sonra onların heykellerini yaptılar, aradan uzun bir süre geçtikten sonra da bunlara ibadet etmeye başladılar.

Bu sebeple şariat koyucu, Nuh kavminde olduğu gibi şirke yol açmaması için kabirleri imar etmeyi, onların yanında dua etmeyi ve onlara el sürmeyi yasaklamıştır.

Sahîh-i Müslim'de Ebu Heyyac El-Esedî'den şöyle rivayet edilmiştir: Ali bin Ebî Talib (*radıyallahu anhu*) bana şöyle dedi: "Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in beni gönderdiği şey için ben de seni göndereyim mi? O bana yükseltilmiş bir kabir bırakmayıp hepsini düzeltmemi ve yükseltilmiş bir heykel bırakmayıp hepsini yerle bir etmemi emretti."

Buhari ve Müslim'de Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sonucunda vefat ettiği hastalığında şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Allah, peygamberlerinin kabirlerini mescid edinen Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin."⁶

Araplar, kendilerini Allah'a yaklaştırsın diye birtakım putlara ibadet etmekteydiler. Kur'ân bunu şöyle anlatmaktadır: "Ancak bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye onlara ibadet ediyoruz (derler)." (*Zümer*, 3) "Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de fayda verebilecek şeylere ibadet ederler ve 'Bunlar Allah katında bizim şefaathırlarımızdır.' derler." (*Yunus*, 18)

Ulûhiyyet tevhidi, rububiyyet tevhidini kapsamaktadır; bunun tersi ise söz konusu değildir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Öyleyse sen yüzünü bir hanîf olarak dine, Allah'ın fıtratına çevir ki insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışı için hiçbir değiştirme yoktur. İşte dimdik ayakta duran din (budur). Ancak insanların çoğu bilmezler." (*Rum*, 30)⁷

"Sadece ortağı bulunmayan Allah'a ibadet etmek" demek olan ulûhiyyet tevhidinin rubûbiyyet tevhidini kapsamaması kaçınılmazdır. Çünkü ulûhiyyet tevhidi, O'nun sıfatlarının ve kudretinin bilinmesini gerektirir; tâ ki Allah'a ibadet edilebilsin. Bu tevhid iki cümlede: "Ancak Sana ibadet eder ve ancak Senden yardım isteriz" (*Fatiha*, 5) cümlelerinde özetlenebilir.

6. Akidetu't Tahavi Şerhi, 80

7. Akidetu't Tahavi Şerhi, 81

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Yalnız O’na tevekkül ettim ve ancak O’na yönelirim.” (Hûd, 88) İbadet ve istiâne (yardım isteme) yani yönelme ve tevekkül Kur’ân’da yedi yerde birlikte zikredilir.

Nitekim O şöyle buyurmuştur: “Göklerin ve yerin gaybı Allah’ındır. Bütün işler O’na döndürülür. Öyleyse O’na kulluk et ve O’na tevekkül et. Rabbin yapmakta olduklarınızdan gafil değildir.” (Hûd, 123)

İzzet sahibi Rab, ulûhiyet tevhidini ispatlamak üzere insanı aciz bırakan ve susturan mucizevî sözlerle birçok delil getirmiştir. Şu ayet bunlardan biridir: “Allah hiçbir çocuk edinmemiştir. O’nunla beraber başka hiçbir ilah yoktur. Eğer olsaydı her ilah kendi yarattığını götürürdü ve bazısı bazısının üstüne yükselirdi. Allah onların nitelemelerinden münezzehtir.” (Mü’minûn, 91)

Bir ilah elbette yarattıklarının üzerinde kadirdir. Şayet yaratıcı iki ilah karşı karşıya gelseydi, aşağıda zikredeceğimiz üç durumdan biri kaçınılmaz olurdu:

1 - Ya bu ilahlardan biri diğerini yenip mahvederdi. Bu durumda yenilenin ilah olması mümkün değildir.

2 - Ya bunlardan biri diğerine üstün gelirdi. Bu durumda aşağıda kalan değil, üstün gelen ilahdır.

3 - Ya da bu ilahlardan her biri, kendi yarattıklarını ve mülklerini alıp bir kenara çekilirdi.

Ancak kâinatın bir intizam içinde olması, hassas bir düzen içinde akıp gitmesi ve bu düzenin mükemmel oluşu, bize kesinlikle bir tek ilahın var olup yegâne yaratan ve idare edenin de O olduğunu göstermektedir. İşte bu rubûbiyyet tevhididir. Bir ilahın işleri idarede tek oluşu, beraberinde yalnız kendisine ibadet edilmeye hak sahibi olmasını gerektirir. İşte bu da ulûhuyyet tevhididir.

Kur'ân, hep tevhid konusu ekseninde döner. Ayetler ya Allah'ın isim ve sıfatlarından haber verir ki bu tevhid-i ilmî ve haberî (rubûbiyet tevhidi)dir. Ya ortağı bulunmayan bir tek Allah'a ibadet etmeye ve O'ndan başka ibadet edilen her şeyi terk etmeye çağırır ki bu tevhid-i iradî ve talebî (ulûhiyet tevhidi)dir. Ya Allah'ın emir veya yasaklarını bildirir, Allah'a itaatle yükümlü kılarsa ki bu tevhidin sıhhat ve kemalindendir. Ya Allah'ın tevhid ehline bulunacağı ikramı, onları dünyada nasıl imtihan ettiğini ve buna karşılık ahirette nasıl ikramda bulunacağını haber verir ki bu tevhidin mükâfatıdır. Ya da şirk ehlini, onları dünyada nasıl azap ettiğini ve onları nasıl bir cehennem beklediğini anlatır ki bu da tevhiden ayrılanların uğrayacağı cezadır.

Tevhid Şehadeti

Tevhid şehadeti: “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” (Allah'tan başka ilah yoktur) cümlesidir. Allah kendi zatı için buna şahitlik etmiştir:

“Allah, kendisinden başka ilah olmadığına şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de adaletle şahitlik ettiler. Aziz ve Hakîm olan O'ndan başka ilah yoktur. Allah katında din, hiç şüphesiz İslam'dır.” (Âl-i İmran, 18-19)

Sözlükte “şahitlik etme”nin manası “hüküm vermek, bildirmek, açıklamak, haber vermek” olarak geçer. Aslında şahitlik etmek (şehadet), bu manaların hepsini kendisinde toplamaktadır. Dolayısıyla bu kelime; haber, bildirme ve açıklama manalarını kapsar. Şehadetin dört mertebesi vardır:

1 - Bilmek ve şahitlik edilen şeyin doğruluğuna inanmak. Şu ayet buna işaret etmektedir: *“Ancak bilerek hakka şahitlik edenler hariç (bunlar şefaate edebilirler).” (Zuhruf, 86)*

2 - Bilinen şهادeti (içinden olsa dahi) dille söylemek. Allahu Teâlâ'nın şu kavli buna işaret etmektedir: *"Onlar, Rahman'ın kulları olan melekleri de dışı saydılar. Onların yaratılışına şahitlik mi ettiler. Onların şahitlikleri yazılacak ve onlar sorgulanacaklardır."* (Zuhruf, 19)

3 - Bu şهادeti başkalarına ilan etmek. Bu ilan fiilî olabilir. Bir mekân inşa edip bir müezzin ve imam tayin ederek insanları orada namaz kılmaya çağırarak böyle bir fiilî ilandır.

تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ

Her şeyde bir delil vardır.

O'nun bir olduğunu gösteren

Bu ilan sözlü de olabilir.

4 - Bu şهادetin kapsadığı şeyleri yerine getirmek ve bunları insanlara tavsiye etmek.

Tevhid şهادeti, bu dört manayı da kapsar. Ki Allah bunlara hükmetmiş, bunları haber vermiş ve emretmiştir. Nitekim O şöyle buyurmuştur: *"Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi emretti."* (İsrâ, 23) *"Allah ile birlikte başka bir ilah edinme."* (İsrâ, 22)⁸

Âlimlerin, meleklerle birlikte Alah'ın birliğine şahitlik etmeleri ve şahitliklerinin âlemlerin Rabbinin ve meleklerin şahitlikleriyle birleşmesiyle hangi makama yükseldiklerini bir düşün. İnsan; tevhid fitratı üzerine, Allah'ı sevmek, O'na boyun bükerek ve yönelerek teslim olma fitratı üzerinde yaratılmıştır. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sebeple ashabına sabahladıklarında şöyle söylemelerini öğretiyordu:

8. Akidetu't Tahavi Şerhi, 92

أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ، وَعَلَى كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ، وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَلَى مِلَّةِ آبَائِنَا إِبْرَاهِيمَ، حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

*“İslam fıtrâtı, ihlas kelimesi ve Peygamberimiz Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’in dini üzere; hanîf ve müslüman olan, müşriklerden olmayan babamız İbrahim’in milleti üzere sabaha eriştik.”*⁹

İbrahim’in milleti (dini) tevhiddir; Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’in dini, O’nun söz, itikat ve amel olarak Allah katından getirdiği hususlardır; ihlas kelimesi Allah’tan başka ilah bulunmadığına şahadet etmektir; İslâm fıtrâtı da insanın üzerinde yaratıldığı şey olan tevhid, Allah (azze ve celle)’yi sevmek ve O’na boyun eğmektir.

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in şu sözü tevhid üzere olan bu fıtrata işaret etmektedir: *“Her doğan fıtrat üzere doğar. Daha sonra anne ve babası onu Yahudileştirir, Hristiyanlaştırır veya Mecusileştirir.”*¹⁰ Yine O (sallallahu aleyhi ve sellem) Rabbinden şöyle rivayet etmiştir: *“Muhakkak ki ben kullarımı hanîfler olarak yarattım. Sonra şeytanlar onları saptırdılar.”*¹¹ Hadiste: *“Anne ve babası onu müslümanlaştırır.”* dememiştir. Kalpler ilahlarını ve yaratıcılarını sevip ona boyun eğmek üzere yaratılmıştır. Bu boyun eğme ve sevmeyi Allah’tan başkasına yöneltmek fıtrâtı değiştirmektir. İnsan ilahını sevecek yapıda yaratılmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“O halde yüzünü bir hanîf olarak dine, Allah’ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına çevir. Allahın yaratışında hiçbir değiştirme yoktur.”* (Rum, 30)

İşte kullar, fıtrat üzere yaratılır; sonra da bu fıtrat Allah tarafından değil, kullar tarafından değiştirilir. Nitekim hadiste de böyle

9. Hadis sahihtir. Onu Abdullah bin Ahmed, Zevâidu’l Müsned’de (5/123) tahric etmiştir. Akidetu’t Tahavi Şerhi, sayfa 97’ye bakınız.

10. Müttefekun aleyh. Hadis, Ebu Hureyre’den rivayet edilmiştir. Akidetu’t Tahavi Şerhi, sayfa 82’ye bakınız.

11. Hadisi, Müslim Abbas bin Himar’dan rivayet etmiştir. Akidetu’t Tahavi Şerhi, sayfa 82’ye bakınız.

geçmektedir: “Her doğan fıtrat üzere doğar. Daha sonra anne ve babası onu Yahudileştirir, Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir. Bir hayvan tüm uzuvlarıyla birlikte eksiksiz doğması gibi... Siz o hayvanda bir noksanlık kılana kadar herhangi bir noksanlık olduğunu görüyor musunuz?” Burada insanların, hayvanların kulak ve benzeri uzuvlarını kesmeleri kastedilmiştir. Bu hadis, Allahu Teâlâ’nın insanlardan yaratılışları sırasında aldığı misak hususundaki şu ayeti doğrular niteliktedir: “Hani Rabbin, Ademoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendi nefislerine karşı şahidler kılmış: ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ (demişti). Onlar: ‘Evet (Rabbimizsin), şahid olduk.’ demişlerdi. (Bu,) Kıyamet günü: ‘Kesinlikle biz bundan habersizdik.’ dememeniz içindir.” (A’raf, 172)

Burada, tasavvuf ehlinde bazılarının tevhid için öne sürdükleri taksime dikkat çekmek gerekiyor. Onlar tevhidi; avâmın tevhidi, havâsın tevhidi ve havâsın havâsının tevhidi olarak üç kısma ayırmışlardır. Bu taksimatın Kitab ve Sünnet’te bir aslı yoktur. Dahası, havâsın havâsının tevhidi onlarda hülûl, vahdet-i vücud ve fenâ fillah gibi iddiaları dillendirmeye kadar varmıştır. Akîdetu’t Tahavi şârihinin de belirttiği gibi burada Şeyhulislâm Ebû İsmail El-Ensârî’nin şiirine kulak verelim:

مَا وَحَّدَ الْوَاحِدَ مِنْ وَاحِدٍ
إِذْ كُلُّ مَنْ وَحَّدَهُ جَا حِدٌ
تَوْحِيدُ مَنْ يَنْطِقُ عَنْ نَعْتِهِ
عَارِيَةٌ أَبْطَلَهَا الْوَاحِدُ
تَوْحِيدُهُ إِيَّاهُ تَوْحِيدُهُ
وَنَعْتُ مَنْ يَنْعَتُهُ لَا حِدٌ

*Hiç kimse bir olanı birleyememiştir
Zira O'nu birleyenlerin hepsi inkârcıdır
O'nun sıfatlarından bahsedenin tevhidi
Bir olanın iptal ettiği bir iğretidir
O'nun birlenmesi ancak O'nun birlemesidir
O'nu tavsif eden kimse ise bir mülhiddir*

Tahavî şârihi şöyle demiştir: “Bu şiiri söyleyen (Allah ona rahmet etsin) her ne kadar bu sözleriyle vahdet-i vücudu murat etmemiş olsa da bunu çağrıştıracak genel bir lafız kullanmıştır. O sadece Allah’ın kendisiyle birlikte olduğuna dair kesin bir yeminde bulunmuştur.”¹²

Kelime-i tevhid “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” kelimesi olup nefiy (لَا) ve ispattan (إِلَّا) müteşekkildir.¹³ Nitekim Allah (azze ve celle) “Sizin ilahınız bir tek ilahtır.” (Bakara, 163) demiş, ardından da: “O’ndan başka ilah yoktur. O rahman ve rahimdir.” buyurmuştur. (Allah daha iyi bilir) akıllara: “Bizim ilahımızın bir tek olduğunu kabul edelim, o zaman bizim dışımızdakilerin O’ndan başka bir ilahı olabilir.” şeklinde şeytanî bir düşünce gelebileceği için Allahu Teâlâ: “O’ndan başka ilah yoktur. O rahman ve rahimdir.” buyurmuştur.

“لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” cümlesinin i’rabı (çözümlemesi)ne gelince “لَا” (bir türün bütün cinsini reddetme manasına gelen) lâ-yı nâfiyedir. “إِلَّا” lâ-yı nâfiyenin ismidir ve fetha üzere mebnidir. Onun haberi gizli olup takdiri “mevcut” kelimesidir. “إِلَّا” hasr (manayı sınırlama) edatıdır.

* * *

12. Akidetu't Tahavi Şerhi, 98

13. Nefy ret, ispat ise kabul manasına gelmektedir. (Mütercim)

ALLAHU TEÂLÂ'NIN SIFATLARI

Tevhid âlimleri, eserlerinde Allahu Teâlâ hakkında vacib olan yirmi sıfat zikretmişlerdir. Bunlar dört kısımda değerlendirilir:

1 - Nefsî Sıfatlar: Bu bir adet olup “vücut” sıfatıdır.

2 - Selbî Sıfatlar: Bunlar beş adettir: Kıdem (ezeli olma), bekâ (ebedî olma), muhâlefetun lil-havâdis (yaratılan hiçbir şeye benze-meme), kıyam binefsihî (kendi zatıyla var olma) ve vahdaniyet (bir olma).

Beycûrî, *Senûsiyye Şerhi* 16. sayfada şöyle demiştir: “Bu sıfatlar ‘selbe (nefye/olumsuzluğa)’ nispet edilmiştir; çünkü bununla tefsir edilir. Şöyle ki kıdem varlığın başını, beka ise sonunu nefyeder. Muhalefetun lilhavâdis O’na benzer bir varlığı, kıyam binefsihi eksik ve muhtaç olmayı ve vahdaniyet sayıca çokluğu nefyeder.”

3 - Mana Sıfatları: Allahu Teâlâ’nın zatıyla birlikte var olan ve kendisine bağlı muayyen bir hükmü gerekli kılan bütün sıfatlar bu kısma girer. Söz gelimi ilim sıfatı, bununla nitelenen bir kimsede ilmin bulunmasını gerekli kılar. Bu sıfatlar yedi adettir: İlim, irade, kudret, sem’ (işitme), basar (görme), kelim, hayat.

Ehli Sünnet bu yedi sıfatı tespit etmiştir. Bazıları buna sekizinci bir sıfat, “tekvin” sıfatını da eklemiştir.

Ehli Sünnet Allah’ın “âlim” oluşunu, O’nda “ilim” sıfatının bulunması gerektiğine ve “basîr” oluşunu, görme fiilinin kendi zâtıyla kâim olmasını gerektirdiğine delil getirmişlerdir. Zira bir mastardan türeyen kelimenin manası, o mastarın manasıyla beyan edilir.

Mutezile: “Allah’ın zâtına sonradan eklenen sıfatlar Allah’a ait değildir. Bunlar kalam, kudret ve iradedir.” iddiasıyla bu sıfatları inkâr etmiştir. Bilakis Allah kendi zatıyla kadir ve kendi zâtıyla âlimdir; O, sadece bir zâttan ibaret değildir.

Bu sebeple Ehli Sünnet âlimleri onların görüşlerini reddetmişlerdir. Nitekim Ebû Hanife *Fıkhu’l Ekber*’de şöyle demiştir: “Allah’ın isim ve sıfatları ezelî ve ebedîdir. O’nun için sonradan bir isim ihdas olmamıştır. O, ezelden beri ilmiyle birlikte âlimdir. İlim ezelde var olan bir sıfattır. O, ezelden beri kalamıyla birlikte mütekellim (ko-nuşan)dır. Kalam ezelde var olan bir sıfattır. O, ezelden beri kudretiyle birlikte kadirdir. Kudret ezelde var olan bir sıfattır.”¹⁴

4 - Manevî Sıfatlar: Bunlar, mana sıfatlarına tâbi olan sıfatlardır. Yedi adettir: Âlim, Murîd (irade eden), kadir, semî’ (işiten), basîr (gören), mütekellim (kelam sahibi) ve hay (diri).

İşte bu yirmi sıfat, Allahu Teâlâ hakkında vacip olan sıfatlardır.

Allahu Teâlâ Hakkında İmkansız Olan Sıfatlar

Noksanlık bildiren bütün sıfatlar Allahu Teâlâ hakkında imkânsızdır. Bu sebeple, Allahu Teâlâ hakkında vacip olan sıfatların zıtları O’nun hakkında imkânsızdır. Binaenaleyh yukarıda zikredilen Allahu Teâlâ hakkında vacip olan yirmi sıfatın zıtları O’nun hakkında imkânsızdır.

1 - Vücut sıfatının karşısındaki Allahu Teâlâ hakkında imkânsız olan sıfat adem (yokluk)tur.

2 - Kıdem sıfatının karşısındaki O’nun hakkında imkânsız olan sıfat hüdûs (sonradan var olma)dır.

3 - Beka sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat yok olmalıdır.

4 - Muhalefetun lil-havâdis sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat sonradan yaratılan varlıklara benzemez.

5 - Kıyam binefsihî sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat kendi zatıyla var olmamadır.

6 - Vahdaniyet sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat sayıca çokluktur.

7 - Kudret sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat acziyettir.

8 - İrade sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat unutma ve gaflettir.

9 - İlim sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat cehalettir.

10 - Hayat sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat ölümdür.

11 - Basar sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat körlüktür.

12 - Sem' sıfatının karşısındaki O'nun hakkında imkânsız olan sıfat sağırliktir.

Allahu Teâlâ Hakkında Caiz Olan Sıfatlar

Dilediği kimseyi saptırmak, dilediğini de hidayete ulaştırmak ve dilediğini rızık vermek, dilediğini yoksun bırakmak Allahu Teâlâ hakkında caizdir.

Bazı Sıfatların Beyanı

1- “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.”

(Muhalefetun Lil-havâdis):

Ehli Sünnet, Allahu Teâlâ’nın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bir benzerinin olmadığı hususunda ittifak etmiştir. O, bir cisim veya bir cisme bitişik değildir. O’na asla yön nispet edilmez. O, parçalar-dan oluşmamıştır; zaman onu kuşatamaz. O, bir boyutla nitelendi-rilemez; hareket veya hareketsizlikle vasfedilemez; sağ, sol, ön veya arka gibi yönler ona yakıştırılamaz.

Şu ayet bu sıfatlar için getirilebilecek nakli delillerden biridir: “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O iştendir, bilendir.” (Şûrâ, 11) Ayetin ilk kısmı, “Allah’ın elleri tıpkı bizim ellerimiz gibidir.” diyen Müşeb-bihe’ye¹⁵; ikinci kısmı da Allah’ın sıfatlarını nefyeden, Allah’ın gör-düğünü ve işittiğini inkâr eden Muattıla’ya reddiyedir.

Ayette benzetme ifadesi, temsilin (benzetmenin) reddinin vur-gulanması gayesiyle iki defa tekrar edilmiştir.¹⁶ Ayetin takdiri: “لَيْسَ” “مِثْلِهِ شَيْءٌ” şeklindedir. Bazıları “مِثْلٍ” kelimesinin ziyade olduğunu söylemiştir. Bu durumda ayetin takdiri “لَيْسَ كَهَوِّ شَيْءٍ” şeklinde olur. Nitekim Alahu Teâlâ’nın: “فَإِنْ أَمَّنُوا بِمِثْلِ مَا أَمَّنْتُمْ بِهِ”¹⁷ ayetinde de böyle bir durum söz konusudur.

Burada (Şura suresi 11. ayette) gaye teşbihin (benzetmenin) nefyedilmesidir. İbarenin dolaylı yoldan bir mübalağa amacı taşı-ması da mümkündür. Zira insanlar “Senin gibi birisi korkmaz.” di-yebilirler ki bu: “Sen korkmazsın.” demektir.¹⁸

15. Allah’ı yaratılanlara benzeten fırka.

16. Ayette geçen “كَمِثْلِهِ” ibaresindeki “كَمْ” ve “مِثْلٍ” kelimelerinin her ikisi de benzetme ifade etmekte-dir. Bu göz önünde bulundurulduğunda yukarıdaki cümle daha iyi anlaşılacaktır. (Mütercim)

17. Bakara - 137. ayetin meali: “Eğer onlar da sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse...” şeklindedir. (Mütercim)

18. Hasan Mütevellî, Tevhid, 49

Bazıları şöyle demiştir: “Ayetteki “kâf” harfi, Allah’ın bir benzerinin bulunduğu düşüncesinin nefyedilmesi hususunda vurgunun artırılması gayesiyle ziyade olarak gelmiştir.

Nitekim Araplar: ‘كَلِمَتِي بِلِسَانٍ كَمِثْلِ السِّنَانِ (Beni kılıç gibi bir dille yaraladı.)’ Yani: ‘مِثْلُ السِّنَانِ’ derler.”

Beyhaki şöyle demiştir: “Allah, teşbihi kesin olarak nefyetmeyi irade ettiğinde, bunu (“د” gibi) teşbih harfleri ile (“مِثْل” gibi) teşbih kelimelerini okuyuşumuzda birleştirmek suretiyle yapar. Böylece teşbih, anlam bakımından vurgulanmış ve kuvvetlendirilmiş olur.”¹⁹

Hasan Basri’ye: “Bize Rabbini anlat.” dendiğinde: “Tamam. Size O’nu misal vermeden vasfedeceğim. ‘O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.’ demiştir.

Bazı muhakkikler şöyle demiştir: “Tevhid, Allah’ın zâtını, diğer zâtlara benzetmeden ve sıfatlarını inkâr etmeden ispat etmektir.” Vasitî (rahimehullah) bu söze şunu eklemiştir: “O’nun zâtına benzer bir zât yoktur, O’nun ismine benzer bir isim yoktur, O’nun fiillerine benzer bir fiil yoktur ve O’nun sıfatlarına benzer bir sıfat yoktur. Ancak lafızlarda müstereklik olabilir.”²⁰

Ebu Hanife *Fıkhu’l Ekber*’de, aynı cümle içinde Allah’ın sıfatlarını kabul ve teşbihi red babında şöyle demiştir: “O görür; ama bizim görmemiz gibi değil. O bilir; ama bizim bilmemiz gibi değil. O güç yetirir; ama bizim güç yetirmemiz gibi değil.” İmam Tahavi: “Allah hiçbir beşere benzemez.” demiştir.²¹

İmam Malik, Allah’ın “işiten” ve “gören” sıfatlarını zikrettikten sonra kendi kulak veya gözlerini gösteren kimsenin bu uzuvlarının kesileceği fetvasını vermiştir. Berâ bin Malik’in: “Kurbanlık

19. Beyhaki’nin “İsim ve Sıfatlar” kitabı sayfa 278’e bakınız.

20. Kurtubi Tefsiri, 9/16

21. Akidetu’t Tahavi Şerhi, 121

hayvanlar hususunda dört ayıp kabul edilemez.” derken bunu (dört sayısını) eliyle gösterdikten sonra: “Benim elim Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in elinden daha kısadır.” dediğini duymadın mı?

İbn-i Kayyım şöyle demiştir:

لَسْنَا نُشَبِّهُ وَصْفَهُ بِصِفَاتِنَا
إِنَّ الْمُشَبَّهَ عَابِدُ الْأَوْثَانِ
كَلًّا وَلَا نُخْلِيهِ عَنْ أَوْصَافِهِ
إِنَّ الْمُعْطَّلَ عَابِدُ الْبُهْتَانِ

Allah’ın sıfatlarını benzetmeyiz kendi sıfatlarımıza

Şüphe yok müşebbihe tapıcıdır putlara

Hayır, O’nun sıfatlarından hiçbirini inkâr da etmeyiz

Muattıla tapıcıdır elbet bir yalana

Bazı âlimler: “Muattıla yokluğa, mümessile (Allah’a teşbihte bulunanlar) bir puta ibadet etti.”²² demişlerdir.

İbn-i Kayyım’ın kasidesini şerheden Şeyh Ahmed bin İbrahim şöyle demiştir: “Ümmetin selefinin yolu, Allahu Teâlâ’nın Kitap ve sahih sünnette varid olan sıfatlarını kabul etmektir. Onların yolu Cehmiyye, Mutezile ve Eşariyye’nin tersine temsilsiz (benzetme yapmadan) bir kabul ve ta’tilsiz (sıfatları inkâr etmeden) bir tenzihtir. Durum Nuaym bin Hammad El-Huzai’nin dediği gibidir. O şöyle demiştir: “Allah’ı yarattıklarından birine benzeten küfre düşer. Allah’ın kendisini vafsettiği sıfatları inkâr eden de küfre düşer. Allah’ın kendisini vafsettiği ve Allah Rasûlü’nün de Allah’ı nitelediği şeylerde teşbih yoktur.”

İmam Tahavi akîde kitabının 144. sayfasında şöyle demiştir: “Kim nefy ve teşbihten sakınmazsa ayağı kayar ve tenzihi isabet ettiremez.”

Şüphesiz Allahu Teâlâ kendisini Rauf (şefkatli) ve Rahim (esirgeyen) olarak vafsetmiştir. Yine O, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’i de aynı kelimelerle niteleyerek onun hakkında: “mü’minlere karşı şefkatli ve esirgeyici...” şeklinde buyurmuştur. Bu isimlendirmede teşbih bulunmamaktadır. Çünkü Yaratan ve yaratılan arasında fark vardır ve Allah yaratılanlarla sıfatlarında müşterek olmaktan münezzehtir.

İshak bin Rahuye şöyle demiştir: “Kim Allah’ı tavsif eder ve O’na ait bir sıfatı yarattıklarından herhangi birinin sıfatlarına benzetirse, o kimse azim olan Allah’a karşı kâfir olmuştur.”²³

İbn-i Teymiye şöyle demiştir: “Allah’ın kendisini Kitabında nitelediği, Rasûlü Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’in O’nu vafsettiği sıfatlara tahrif, ta’til, tekyif ve temsile²⁴ gitmeden iman etmek Allah’a imanın cüzlerindendir.”²⁵

İbn-i Abbas, Allahu Teâlâ’nın: “En yüce sıfatlar Onundur.” kavli hakkında “O: ‘O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.’ buyurmaktadır.” demiştir. Yine o, Allahu Teâlâ’nın: “O’nun bir adaşı olduğunu bilir misin?” ayeti hakkında: “Allah’a benzer kimse bilir misin?” demiştir.

Mutezile ve Muattıla fırkaları Allah’ın sıfatlarını inkârda çok ileri gitmişlerdir. Hatta Memun’un veziri İbn-i Ebi Duâd El-Mutezilî, Memun’a, Kabe’nin örtüsüne: “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, bilendir.” yerine “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O aziz ve hakimdir.” yazdırmasını tavsiye etmiştir.

23. Akidetu’t Tahavi Şerhi, 121

24. Tahrif, bozma; ta’til, yok sayma; tekyif, keyfiyetini (nasıllığını) açıklama; temsil, benzetme, misallendirme anlamına gelmektedir. (Mütercim)

25. Dünya Bahçesi, 21

Cehm bin Safvan da: “*Rahman arşa istiva etmiştir.*’ (Tâhâ, 5) ayetini Kur’ân’dan silmeyi çok isterdim.” demiştir. Allah’la birlikte güç ve kuvvet yoktur.

2 - O’nu Aciz Bırakacak Hiçbir Şey Yoktur (Kudret):

Kudret, Allahu Teâlâ’nın zâtıyla kâim olan ezeli bir sıfatıdır. Mümkün olan her şeyin irade uyarınca yaratılması ve yok edilmesi bu sıfattan kaynaklanır.²⁶ Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Ne göklerde, ne de yerde Allah’ı aciz bırakacak hiçbir şey yoktur. Şüphe yok ki O, her şeyi bilen ve her şeye kadir olandır.*” (Fâtır, 44) “*Hiç şüphesiz Allah her şeye kadir olandır.*” (Bakara, 20) “*O’nun kürsüsü gökleri ve yeri kuşatmıştır, bunların korunması O’na ağır gelmez. O yücedir, büyüktür.*” (Bakara, 255) Ayetteki “لَا يَـُٔوِدُهُ” lafzı “O’na ağır gelmez, O’nu aciz bırakmaz.” manasındadır. Bu nefiy (red) cümlesi, manaca zıddı olan ifadenin kemal mertebesinde olduğunu ortaya koymak için gelmiştir. Kitap ve Sünnet’te, Allahu Teâlâ’nın sıfatları hakkında gelen bütün nefiy ifadeleri burada olduğu gibi o sıfatın zıddının kemal derecesinde olduğunu ortaya koymak için kullanılmıştır. Örneğin “*Senin Rabbin kimseye zulmetmez.*” (Kehf, 49) ayeti bu kabilden olarak Allahu Teâlâ’nın adaletinin kemal derecesinde olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple Kur’ân’da, Allah’ın sıfatlarını ispat ifadeleri tafsilatlı, nefiy ifadeleri ise mücmel olarak gelmiştir.

Üstad Ebu İshak şöyle demiştir: “Allah’ın birtakım isimleri ‘kudret’ sıfatına döner. Bunlardan bazıları şunlardır: El-Kâhîr (galip olan, asla yenilmeyen), El-Kahhâr (dilediği şeyde ancak galip olan), El-Kavî (dilediği her şeye gücü yeten), El-Kadir (kudreti sabit olan), El-Muktedir (istediği şeyi yapmaktan yana hiçbir şey tarafından alıkonamayan) Zü’l Kuvveti’l-metin (sapasağlam güç sahibi, kudretinin sonu bulunmayan.) Bazı hadislerde ‘istediği şeyi zorla yaptıran, başkalarının istediği bir şeyi yapmaya ise zorlanamayan galip’ manasına gelen El-Gallâb ismi de zikredilmektedir.”

Allah'ın sıfatlarını bilmek, mü'mini amel etmeye yöneltmek ve kalbinde izzetin yetişmesi için yeterli bir etkidir. Zira o, kendisini Yaratan'ın her şey üzerinde kadir olduğunu bilince O'ndan başkasına sığınır mı veya zillet içinde O'ndan başkasına boyun eğer mi? Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"De ki: 'Ortaklarınızı çağırın, sonra bana tuzak kurun ve göz bile açtırmayın. Şüphesiz benim velim, Kitabı indiren Allah'tır. O bütün salihlere de velilik eder."* (Araf, 195-196)

İstihare hadisinde şöyle geçmektedir: "Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize Kur'an'dan bir sure öğretir gibi her türlü işte istihare yapmayı öğretirdi. Şöyle buyururdu: 'Biriniz bir iş yapmaya niyetlendiğinde farz namazlar dışında iki rekat namaz kılın, sonra şöyle desin: 'Allah'ım! İlmine dayanarak senden iyilik isterim. Kudretine dayanarak senden güç isterim. Senin büyük fazlından isterim. Sen güç yetirirsin, bense güç yetiremem. Sen bilirsin, bense bilemem. Sen gaybı en iyi bilen-sin. Allah'ım! Bu iş benim için; dinimde, yaşantımda ve işimin sonunda (veya 'başında ve sonunda' der) hayır olarak biliyorsan, onu benim için takdir et, kolaylaştır ve sonra bereketli kıl. Bu iş benim için; dinimde, yaşantımda ve işimin sonunda (veya 'başında ve sonunda' der) şer olarak biliyorsan onu benden uzaklaştır, beni de ondan. Ve benim için her nerede olursa hayrı takdir et. Sonra, beni ondan razı kıl.' Rasûlullah: 'Daha sonra da hacetini zikreder.' buyurdu."²⁷

3- Allah, Başlangıcı Olmayan Kadim, Sonu Olmayan Dâim'dir (Kıdem ve Beka):

Kıdem, varlığının başlangıcının bulunmaması anlamına gelir. Beka da varlığının sonunun bulunmaması anlamındadır. Allahu Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de buyurduğu gibi: *"O El-Evvel'dir, El-Âhir'dir, Ez-Zâhir'dir, El-Bâtın'dır."* (Hadid, 3) Allah, başlangıcı olmayan El-Evvel, sonu olmayan El-Âhir'dir, denmesi daha evladır.

Sahih-i Müslim'de geçen bir hadiste de Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah'ım! Sen El-Evvel'sin; Senden önce hiçbir şey yoktu. Sen El-Âhir'sin; Senden sonra da hiçbir şey yoktur."*

Bu iki sıfatın bilgisi insan fitratına yerleştirilmiştir. Zira yaratılan her şeyin bir yaratıcısının; sonradan meydana gelen her şeyin bir meydana getiricisinin bulunması kaçınılmazdır. Yaratılan herhangi bir şey imkânsız değildir. Çünkü var olması imkânsız olan bir şey varlık sahnesine çıkamaz ve o şey kendi zâtıyla da kâim olamaz (yani vacibu'l vücud değildir).

Çünkü vacibu'l vücud yokluğu kabul etmez. Yani önce yok iken, sonradan varlık sahnesine çıkamaz. Zira onun yokluğu varlığını, varlığı da imkânsızlığını nefyeder. Hem varlık hem de yokluğu kabul eden bir şeyin de varlığı kendi zâtıyla kâim olamaz. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Acaba onlar hiçbir şey olmadan mı yaratıldılar? Yoksa yaratıcı kendileri midir?"* (Tür, 35)

Allah'ın Kadim Oluşu, Yokluğunun İmkânsızlığını İfade Etmez

Sürüp giden zincirin kopması için Allah'ın vacibu'l vücud olduğuna iman etmek kaçınılmazdır. Çünkü Allah'ı bir başka yaratıcının yarattığını farz etsek, o yaratıcıyı da bir başkasının yarattığı kabul ederiz ki bu uzayıp giden bir zincir olacaktır.

Burada şu ikazda bulunmamız gerekmektedir: El-Kadim, Allahu Teâlâ'nın isimlerinden biri değildir. Çünkü Arapça'da bu kelime kendisi haricindeki şeylerden daha önce var olan anlamına gelmektedir. Yani kadim, eski anlamındır. Kur'an'da şöyle geçmektedir: *"Sonunda o, eski bir hurma dalı gibi döner."* (Yasin, 39) "Eski bir hurma dalı" ikinci dal çıkıncaya kadar ağaçta kalan dalı ifade eder. Aralarında İbn-i Hazm'ın da bulunduğu seleften pek çok kişi, El-Kadim'in Allah'ın isimlerinin arasında sayılmasına karşı çıkmıştır.

Buhari'de, İmran bin Husayn'dan rivayet edilen sahih bir hadiste Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “(Başlangıçta) Allah vardı, O'ndan başka hiçbir şey yoktu ve O'nun arşı da su üzerinde idi.” Bir rivayette: “O'ndan önce hiçbir şey yoktu.” şekilde geçmektedir.

İbn-i Kayyım şöyle demiştir:

وَاللّٰهُ كَانَ وَلَيْسَ شَيْءٌ غَيْرُهُ
وَبَرَى الْبَرِيَّةَ وَهُوَ ذُو حُذْنَانِ

Allah vardı, O'ndan başka hiçbir şey yoktu

Mahlûkâtı yarattı, yaratılan her şeyin sahibidir O²⁸

Allahu Teâlâ'nın baki oluşunun delillerinden biri şu ayettir: “Yer üzerinde bulunan her kimse fanidir. Celal ve ikram sahibi Rabbi'nin yüzü baki kalacaktır.” (Rahman, 26-27)

4 - El-Hayy ve El-Kayyûm:

Allah'ın bu iki sıfatının delili şu ayetlerdir: “Allah, O'ndan başka ilah yoktur. Hayy (diri)'dir Kayyûm'dur.” (Bakara, 255) “Yüzler, Hayy ve Kayyûm (olan Allah)'a boyun eğmiştir.” (Tâhâ, 111)

El-Kayyûm, yarattıklarını yönetme ve onlara emretme hususunda kemal ifade eden bir isimdir. Bu isimlerin devamında gördüğümüz: “O'nu ne uyuklama ne de uyku tutmaz.” (Bakara, 255) ibaresi de kıyam sıfatının delilidir.

Bu nedenle hadiste El-Hayy ve El-Kayyûm'un, azim olan Allah'ın isimleri olduğu geçmektedir. Ebu Davud, Tirmizi ve Nesâi'nin Esmâ binti Yezid (radıyallahu anha)'dan rivayet etikleri hadise göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Şu iki ayette azim olan Allah'ın isimleri bulunmaktadır: 'Sizin ilahınız bir tek ilahtır. O'ndan

28. İbn-i Kayyım'ın Kasidesi'nin Şerhi, 1/385

başka ilah yoktur. O, Rahman'dır, Rahim'dir.' (Bakara, 163) ve *'Elif, Lâm, Mîm. Allah, O'ndan başka ilah yoktur. Hayy'dır, Kayyûm'dur.'* (Âl-i İmran, 1-2)

İbn-i Kayyım şöyle demiştir: "Allah'ın bütün sıfatları hep bu sıfata döner." O, *Nûniyye Kasidesi*'nde de şöyle demiştir:

وَلَهُ الْحَيَاةُ كَمَالُهَا فَلَا جُلْ دَا
مَا لِلْمَمَاتِ عَلَيْهِ مِنْ سُلْطَانٍ
وَكَذَلِكَ الْقَيُّومُ مِنْ أَوْصَافِهِ
مَا لِلْمَنَامِ لَدَيْهِ مِنْ غَشْيَانٍ
وَكَذَلِكَ أَوْصَافُ الْكَمَالِ جَمِيعُهَا
ثَبَّتَتْ لَهُ وَمَدَارُهَا الْوُصْفَانِ
فَمُصْصَحُ الْأَوْصَافِ وَالْأَفْعَالِ
وَالْأَسْمَاءِ حَقًّا ذَانِكَ الْوُصْفَانِ

*Kâmil bir hayat sahibidir O ve bu sebeple
Ölümün hükmü yoktur O'nun üzerinde
El-Kayyûm da O'nun sıfatlarındandır
Yoktur O'nun için kendinden geçmekle uyku da
Bütün kemal sıfatları O'nun için sabittir
Hepsi işte döner bu iki sıfata
Bütün sıfat, fiil ve isimlerinin kaynağı
Gerçekten bu iki sıfattır işte*

Bu gayet açık bir durumdur. Çünkü kendisinde kudret, ilim, işitme ve görme vasıfları bulunan bir zâtın hayat sahibi olması şarttır. Hâşâ, hayat veren bir zâtın hayy (hayat sahibi) olmaması yakışmaz!

Göklerin ve yerin işlerini düzenleyen, gökleri (gezegenleri) döndüren, mülklerin (bir yörüngede) seyretmesini sağlayan nasıl olur da uyur! Rasûlullah şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah uyumaz ve O’na uyumak yakışmaz.”²⁹

Kayyûm (الْقَيُّومُ) lafzı, El-Kayyâm (الْقَيَّامُ) lafzına göre daha belîğdir. Çünkü “vâv” harfi “elif”ten kuvvetlidir. El-Kayyûm, bütün müfessirlerin ittifakıyla, kendi zâtıyla kâim olan manasına gelmektedir. Ancak bu kelime, kendisinden başkalarını kâim kılmak anlamını ifade etmekte midir? Bu hususta iki görüş mevcuttur. Bu kelimenin kendisinden başkalarını kâim kılma anlamını ifade ettiği görüşü daha isabetlidir. El-Kayyûm lafzı, müstağniliğin ve kudretin kema-
linde olma manasını da içine alır. Çünkü kendi zâtıyla kâim olan, herhangi bir şekilde başkalarının kendisini kâim kılmasına ihtiyaç duymaz. İşte bu, Allah’ın başkalarından müstağni olmasının kemali dolayısıyladır.

Allah kendisinden başkalarını kâim kılandır; O’nun haricindekiler, ancak O’nun kâim kılmasıyla kıyam bulabilirler. Bu, O’nun kudret ve izzetinin kemalindendir.

El-Kayyûm, Allah’ın ezeli ve ebedî oluşuna da işaret eder. O (subhânehü) asla yok olmaz, (sıfatlarında) eksilme olmaz, fena bulmaz; bilakis O dâim ve bâkidir. El-Kayyûm isminin El-Hayy ile birleşmesi, sair kemal sıfatların da varlığını gerekli kılar. Bu nedenledir ki Ayete’l Kürsî, *Sahih-i Müslim*’de Ubey bin Ka’b’dan rivayet edildiği gibi, Kur’ân’daki en büyük ayettir.³⁰

5 - Yaratan ve Rızık Veren:

Yaratan (El-Hâlık) ve rızık veren (Er-Rezzâk) Allah (azze ve celle)’nin sıfatlarındandır. O şöyle buyurmaktadır: “Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım. Ben onlardan bir rızık

29. Müslim. Akidetu’t Tahavi Şerhi, sayfa 123’e bakınız.

30. Akidetu’t Tahavi Şerhi, 125

istemiyorum. Beni yedirmelerini de istemiyorum. Şüphesiz rızık veren, sarılmaz kuvvet sahibi olan Allah'tır." (Zariyat, 56) "Yerde yürüyen her canlının rızkı ancak Allah'ın üzerinedir." (Hüd, 6)

İmam Tahavi şöyle demiştir: "Allah, hiçbir şeye muhtaç olmadan yaratan, külfetsiz olarak rızık verendir."³¹

6 - Dirilten ve Öldüren

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: "O hanginizin daha güzel amel yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı." (Mülk, 2) "(Allah) ölüden diri çıkarır, diriden de ölüyü çıkarır." (Yunus, 31)

İmam Tahavi kitabının 126. sayfasında şöyle demiştir: "Allah, korkusuzca öldüren, meşakkatsizce diriltendir."

Ebû Saîd El-Hudrî'den merfu olarak şöyle rivayet edilmiştir: "Kıyamet günü ölüm bir koç suretinde getirilir ve cennet ile cehennem arasında boğazlanır."³²

Allah'ın Ezelî ve Ebedî Sıfatları

Şüphe yok ki Allah (*azze ve celle*) en yüce kemal sıfatlarla muttasıftır ve en güzel isimler O'nundur. Şayet O kemal sıfatlarla muttasıf olmasaydı, bu başlangıçta eksik olup kemal sıfatlarının daha sonra hasıl olduğu anlamına gelirdi.

Bu açıklama, Allah (*azze ve celle*)'nin sıfatlarından üç çeşit sığata da tatbik edilebilir:

1 - Kudret, hayat, işitme ve görme gibi zatî sıfatlar

2 - Yaratma ve rızık verme gibi fiilî sıfatlar

31. Akidetu't Tahavi Şerhi, 125

32. Muttefekun aleyh.

3 - Rıza, gazap ve istiva gibi ihtiyarî sıfatlar

Allah (*azze ve celle*) yaratmadan önce de yaratandı ve O, rızık vermeden önce de rezzak sıfatına sahipti. Ebu Hanife *Fıkhu'l Ekber*'in 14. sayfasında şöyle demektedir: "O'nun isim ve sıfatları ezeli ve ebedidir. O'nun için hiçbir isim veya sıfat sonradan ortaya çıkmamıştır. O, ezelden beri ilmiyle âlimdir ve ilim O'nun ezelde var olan sıfatıdır; kudretiyle kadirdir ve kudret O'nun ezelde var olan sıfatıdır; kelamı ile mütekellimdir ve kelam O'nun ezelde var olan sıfatıdır; yaratmasıyla hâliktir ve yaratma O'nun ezelde var olan sıfatıdır. Fii-liyle fâildir ve fiil O'nun ezelde var olan sıfatıdır."

Tahavi de kitabının 127. sayfasında şöyle demiştir: "O, yaratmadan önce de sıfatları ile ezeli idi. Yaratmakla sıfatlarından herhangi bir şey artmamıştır. Sıfatlarıyla ezeli olduğu gibi bu sıfatlara sahip olarak ebedidir. Allah, mahlukatı yaratmasından itibaren El-Halik ismini ve bunları yoktan var etmekle El-Bâri (yoktan var eden) ismini kazanmış değildir."

3. BÖLÜM

KAZA VE KADER

Kadere iman, İslâm akidesinin esaslarından biri; imanın da altıncı rüknüdür. Kadere iman edilmediği takdirde imanın bütünü ortadan kalkar. Kaderi inkâr eden kişi iman dairesinden çıkıp küfür dairesine girer. Müslim'in Hz. Ömer'den rivayet ettiği, Cibril'in Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e birtakım sorular yönelttiği hadiste şöyle geçmektedir: *"Bundan sonra (Cibril): 'Bana imandan haber ver.'* dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *'Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe inanman, hayrı ve şerriyle kadere iman etmendir.'* buyurdu."³³

Bir kısım insanlar kader konusuna dalmış ve birçokları bu sebeple helak olmuştur. Allah'tan ayaklarımızı kaymaktan korumasını, hepimizi dosdoğru yola iletmesini dileriz.

Kaza ve Kaderin Tanımı

Âlimler, kaza ve kaderi tanımlarken farklı ibareler kullanmışlardır. Bunlardan bir kısmı ikisinin aynı şey olduğunu söylemiş; diğer bir kısmı ise kaza ile kaderi birbirinden farklı tanımlayarak: "Kader Allahu Teâlâ'nın gelecekte olacak şeyleri bilmesidir. Kaza, Allah'ın ilmi ve iradesi uyarınca bir şeyi yaratmasıdır."³⁴ demiştir.

Bazıları bu iki kavramı tek bir cümlede şöyle tarif etmiştir: "Bu, Allah'ın mevcudat için koyduğu sapsağlam düzen, genel kurallar ile sebep ve müsebbiplere bağladığı yasalardır."³⁵

Kendisine kader hakkında sorulduğunda İmam Ahmed'in verdiği cevap ne kadar güzeldir! O şöyle demiştir: "Kader, Rahman'ın kudretidir." İbn-i Akil İmam Ahmed'in bu sözünü güzel bulmuştur.

33. İbn-i Kayyım'ın Kaside'sinin Şerhi, 1. cilt, sayfa 256'ya bakınız.

34. Kolay İslâm Akidesi, Hasan Eyüp, 77

35. Akide, Seyyid Sabık, 95

Nitekim İbn-i Kayyım *Kafiyetu's Şafiye Kasidesi*'nde³⁶ şöyle demektedir:

فَحَقِيقَةُ الْقَدَرِ الَّذِي حَارَ الْوَرَى
فِي شَأْنِهِ هُوَ قُدْرَةُ الرَّحْمَنِ
وَاسْتَحْسَنَ ابْنُ عَقِيلٍ ذَا مِنْ أَحْمَدَ
لَمَّا حَكَاهُ عَنِ الرَّضَى الرَّبَّانِي

*İnsanı hayrette bırakan kaderin hakikati
O'nun şanındadır ve kader rahmanın kudretidir
İbn-i Akil Ahmed'in bu sözünü güzel bulmuştur
Rabbani rızadan ona bahsettiğinde*

Aslında İmam Ahmed'in tanımı yeterli ve şifa vericidir.

İşte kader: “De ki: ‘Şüphesiz bütün işler Allah’ındır.” (Âl-i İmran, 154) “Bütün işler O’na döndürülür.” (Hud, 123) “Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah tüm noksanlıklardan münezzehtir.” (Yasin, 83) ve “Şüphesiz sizin Rabbiniz, ... işleri düzenleyen Allah’tır. Onun izni olmaksızın hiç kimse şefaathçi olamaz.” (Yunus, 3) ayetlerinde anlatılan şeydir.

Allah’ın iradesi ve meşiet-i (dilemesi) olmaksızın kainatta hiçbir şey meydana gelmez. Kader inancı, Allah’ın ilim, kudret ve irade gibi güzel sıfatlarına iman üzerine bina edilmiştir. Allah şöyle buyurmaktadır: “O her şeyi bilendir.” (Bakara, 29) “O her şeye güç yetirendir.” (Hadid, 2) “Dilediğini mutlaka yapandır.” (Buruc, 16)

Tahavi kitabında şöyle demiştir: “Her şey O’nun takdiri ve meşiet-i (dilemesi) ile cereyan eder. O’nun meşiet-i gerçekleşir. Allah’ın onlar için dilediği şey haricinde kulların meşietleri yoktur.

36. İbn-i Kayyım’ın Kaside’sinin Şerhi, 1. cilt, sayfa 254

Allah'ın onlar için dilediği şey olur; dilemediği şey olmaz. O'nun kazasını geri çevirecek, hükmünü erteleyecek ve emrine karşı koyacak hiçbir şey yoktur.”³⁷

Kadere İmanın Manası

Hayrıyla şerriyle, acısıyla tatlısıyla kadere iman etmek vaciptir. Kadere iman derken, dört mertebesiyle birlikte kadere imanı kastediyoruz. Bunlar:³⁸

1 - Allah'ın her şey üzerindeki kadim (ezeli) ilmi. Muhakkak ki Allah kulların amellerini, daha onlar işlemeyen önce bilmiştir. Nitekim O, şöyle buyurmaktadır: *“Bilin ki Allah her şeyi bilendir.”* (Bakara, 231) Allah kulların durumlarını, rızıklarını, ecellerini ve amellerini bilir.

2 - Allah'ın her şeyi Levh-i Mahfuz'da yazması. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Sen bilmedin mi ki Allah gökte ve yerde ne varsa bilir. Şüphesiz bu bir kitaptadır. Muhakkak bu Allah'a göre çok kolaydır.”* (Hac, 70)

3 - Allah'ın etkin meşietî ve kapsayıcı kudreti. Allah'ın dilediği şey olur, dilemediği ise olmaz. O şöyle buyurmuştur: *“(Bunlar) Allah'ın her şeye güç yetiren olduğunu bilmeniz içindir.”* (Tulak, 12)

4 - Allah'ın her şeyi yaratması. O şöyle buyurmaktadır: *“Allah her şeyin yaratıcısıdır.”* (Zümer, 62) *“Sizi de yapmakta olduğunuz (amellerinizi) de Allah yarattı.”* (Saffat, 96)

Âlimler, (kadere imanın vacip olduğunu belirtirken kullandıkları) tatlısıyla acısıyla sözleriyle sebeplerin en baştaki doğrudan etkisini kastetmektedirler. Hayır ve şer ise sonucun güzel ve kötü olmasıyla ilgilidir. Her şey ilk başta ya acı ya da tatlı, sonuç itibarıyla ise

37. Akidetu't Tahavi Şerhi, 153

38. Er-Ravdatu'n Nediyye Şerhu Akideti'l Vasitiyye

ya hayır ya da şerdir. Genelde başta tatlı olanı bir elem takip ederken, başta acı olanın arkasından da mutluluk gelir.

Hayrı ve şerriyle birlikte kadere iman insanlara ve sair mahlukata nispetle söz konusudur. Allah (*azze ve celle*)'ye nispetle ise kader bütünüyle hayırdır; şer Allah'a nispet edilemez.³⁹ Allah'ın ilmi, meşiet, yazması ve var olan her şeyi yaratması, bütün bunlar hikmet, adalet, rahmet ve hayra binaendir. Şer, Allah'ın sıfat ve fiillerine hiçbir şekilde dahil olamaz; noksanlık ve şer O'nun zâtıyla asla bir araya gelemmez. Mutlak kemal ve eksiksiz bir yücelik O'na aittir.⁴⁰ Bir hadiste: "Kötülük Sana ait değildir."⁴¹ şeklinde buyurulmuştur.

Allah'ın, bir hikmet sebebiyle hayrın ve şerrin yaratıcısı olduğuna iman etmekle birlikte Allah'a katıksız olarak şer izafe etmeyiz. Şerri Allahu Teâlâ'nın: "Allah her şeyin yaratıcısıdır." (Zümer, 62) kavlinde olduğu gibi ya umuma dahil ederiz ya da "De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım." (Felak, 1-2) ayetinde olduğu gibi sebebe nispet ederiz. Veyahut Allahu Teâlâ'nın "Bilmiyoruz, yeryüzündeki kimselere kötülük mü istendi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?" (Cin, 10) kavlinde geçtiği şekilde şerrin failini gizleriz.

Örneğin hastalık insana göre en başta bir şer ve musibet; sonunda ise hayırdır. Ancak Allah (*azze ve celle*) hastalığın ardından günahlar için bir mağfiret ve bedenler için bir arınma geleceğini bildiğinden, o, Allah'a nispetle hayırdır.

Yine Allah düşmanlarının mü'minleri zindana atmaları, bunun elem ve acı doğurması sebebiyle zahiren şerdir. Ancak bu, mü'minleri bekleyen olağanüstü bir sevap ve geniş bir hayrın yanı sıra nefisleri temizler, safları arındırır ve ruhları terbiye eder.

39. Er-Ravdatu'n Nediyye, 356. sayfaya; Akidetu't Tahavi Şerhi'ne ve İbn-i Teymiyye'nin Mecmû'u'l Fetâva adlı eseri 8. cilt 94 ve 95. sayfalarına bakınız.

40. Teysiru'l Azizi'l Hamid, 625. sayfaya bakınız.

41. İbn-i Teymiyye'nin Hasenât ve Seyyiât kitabı sayfa 190'a bakınız.

Allah'ın İblis'i yaratmasında da birçok hikmet vardır. Beşerin ayağının kaymasının ardından gelen tevbe, İblis ve taraftarlarına karşı yapılan cihad ibadeti, onun ayartma ve kışkırtmaları karşısında sabır göstererek Allah'ın muhafazasına, sarsılmaz kalesine iltica etmek bunlardan birkaçıdır.

İbn-i Kayyım *Medâricu's Sâlikin*'in 2. cildi 194. sayfasında İblis'in yaratılmasındaki nice hikmeti ifade etmiştir. Bunlardan bazılarını aşağıda zikrelelim:

1 - Rab Teâlâ'nın birbirine zıt mahlukatı yaratmak suretiyle kudretini kullara göstermesi. Zira yaratılmışların en çirkini ve şerlisi olan, her türlü şerrin de sebebi olan bu varlığın yaratılması, yaratılmışların en şerefli ve temiz olan Cebrail'in yaratılmasına mukabildir. Bu durum Allah'ın kudretinin kemaline dair en büyük delillerdendir.

2 - “El-Kahhâr, El-Muntekîm, El-Adl ve Şedîdu'l İkâb” gibi isimlerinin ve kahrediciliğinin eserlerinin meydana çıkması. Tabii olarak bu isimlerin birtakım şeylere taalluk etmesi gerekir. Şayet insanların tamamı meleklerin tabiatı üzere olsaydı Allah'ın (birtakım) isim ve fiillerinin tesirleri meydana çıkmazdı.

3 - Allah'ın hilm, afv, mağfiret, günahları örtme ve kendi hakkından vazgeçme manasına gelen sıfatlarını kapsayan isimlerinin meydana çıkması.

4 - Hikmet ve ilim sıfatlarının eserlerinin meydana çıkması. Zira Allah dilediğini aziz, dilediğini zelil kılar; O, risaletini kime vereceğini ve kimin bunu almaya uygun olduğunu daha iyi bilir.

5 - İblis yaratılmamış olsaydı meydana çıkmayacak olan türlü ibadetlerin hasıl olması. Bu ibadetlerden bazıları şunlardır:

a - Allah'ın en sevdiği ibadet çeşitlerinden olan cihad. Şayet insanların tamamı iman etmiş olsaydı, Allah için sevip buğzetme ve iyiliği emredip münkeri nehyetmeyi de içine alan cihad ibadeti olmazdı.

b - Tевbe, Allah'a dönüp O'na istiğfar etme ibadeti

c - Allah'ın düşmanlarına muhalefet ve onlardan Allah'a sığınma ibadeti

d - Kibirden sakınma

e - Nuh tufanı, Semud ve Lut kavimlerinin helak edilmesi gibi Allah'ın kudretini gösteren birçok ayet ve delilin ortaya çıkması.

Netice olarak iyilik her yönden Allah'a nispet edilir; kötülük ise yaratması itibariyle Allah'a nispet edilir. Nitekim iyiliği de O yaratmıştır.

Müşriklerin Kaderi Delil Olarak Öne Sürmeleri

Müşrikler, küfürlerini haklı göstermek için kaderi delil olarak öne sürerler. En'am Suresi'nde şöyle buyurulmaktadır: *"Şirk koşanlar diyecekler ki: 'Eğer Allah dileseydi ne biz ne de atalarımız ortak koşmazdık. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık.' Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı da sonunda azabımızı tatmışlardı. De ki: 'Yanınızda bir ilim var mı ki onu bize gösteresiniz? Siz ancak zanna uyuyorsunuz ve siz ancak atıp tutuyorsunuz.' De ki: 'En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi.'"* (En'am, 148-149)

Alah (azze ve celle) onların bu iddiasını yalan, atıp tutma ve kendisini atılmış bir iftira olarak nitelemiştir.

Bu çürük ve geçersiz delile, Allah'ın dileseydi insanların tamamını hidayete iletmeye kadir olduğu şeklindeki üstün delille karşılık verilmiştir.

Bu şüphe bazen Müslümanların zihinlerini de meşgul edebilmiş ve bazıları: “Allah her şeyi yazıp takdir ettiğine göre amel etmenin sebebi nedir?” diye sormuşlardır.

Buhari ve Müslim’de İmran bin Husayn’dan şöyle rivayet edilmiştir: Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’le beraber idim. Beni Temim’den bir topluluk onun yanına çıkageldi. Rasûlullah: “Müjdeyi kabul edin ey Beni Temim!” buyurdu. Onlar: “Bize müjde verdin, o halde bize bağışta bulun.” dediler. Derken Yemen halkından bir topluluk girdi. Rasûlullah: “Müjdeyi kabul edin ey Yemen halkı! Zira Beni Temim onu kabul etmedi” buyurdu. Onlar: “Kabul ettik. Biz dinimizi öğrenmek ve bu işin (yaratılışın) başında ne olduğunu sormak için geldik.” dediler. Rasûlullah: “Allah vardı ve O’ndan önce hiçbir şey yoktu. Bu sırada arşı da suyun üzerindeydi. Sonra Allah gökleri ve yeri yarattı, her şeyi de zikrin içine yazdı.” buyurdu.⁴²

Buhari senediyle birlikte Ali (radiyallahu anhu)’dan şöyle rivayet etmiştir: Biz Bakiu’l Ğarkad’da bir cenazede Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’le birlikteydik. Şöyle buyurdu: “İçinizden, cennetteki veya cehennemdeki yeri yazılmamış olan hiç kimse yoktur.” Bunun üzerine sahabeler: “Ey Allah’ın Rasûlü! Buna güvenip dayanmayalım mı?” dediler. Rasûlullah da: “Amel edin. Herkes Allah’ın yarattığı şeye iletilecektir.” buyurdu.⁴³

İbn-i Kesir: “Artık kim verir, sakınır ve en güzel olanı tasdik ederse biz de ona kolay olanı kolaylaştıracamız.” (Leyl, 5-7) ayetini tefsir ederken şunları söylemiştir: “Allah’ın hayra yönelen kimseye tevfiğ ihşan ettiğine, şerre yöneleni ise kendi haline bıraktığına delalet eden bu manadaki ayetler pek çoktur. Bunların hepsi de takdir edilmiş bir kader iledir.”⁴⁴

42. Er-Ravdatu’n Nediyye, 369

43. İbn-i Kesir Tefsiri, Leyl Suresi’nin Tefsiri, 4. cilt, 518. sayfa

44. İbn-i Kesir Tefsiri, 4. cilt, 518. sayfa

Bu meselenin zihinlerde iyice berraklık kazanması için bu yolun üzerine bazı işaretler koymamız gerekir:

1 - Allah mutlak adalet sahibidir. “*Senin Rabbin kimseye zulmetmez.*” ve O: “*Dilediğini yapandır.*” Ancak Allah adildir, iyidir ve rahimdir. O’nun bir kimseyi günah işlemeye mecbur edip sonra da azaplandırması mümkün değildir.

2 - Allah’ın yüklediği sorumluluk kulun gücü nispetindedir. “*Allah hiç kimseye gücünün yeteyeğinden başkasını yüklemez.*” (Bakara, 286) Şayet insanlar kendileri için yazılan günahları işlemeye mecbur olsalardı Allah onlara sorumluluklar yüklemez, hiçbir şeyi farz kılmaz ve günahlardan onları men etmezdi.

3 - Allah (*azze ve celle*) kulların amellerini hükümleriyle değil nitelikleriyle yazmıştır. O, hükmettiği için “Ol!” dememiştir. Ancak kulların amellerini nitelikleriyle birlikte yazması: “Falan kul, şöyle şöyle yapacaktır.” demesidir. Bu mevzuda Üstad Şa’ravi şöyle güzel bir misal vermiştir: “Mesela bana bir misafir geldi. Oğlumu meyve alması için gönderdim ve ona biraz para verdim. Çocuk gecikti ve ben misafirime dedim ki: ‘Onun gecikmesinin sebebi elbette sahada komşu çocuklarının oyun oynamasıdır ki benim çocuğum da onlarla vakit geçirmiştir.’ O döndüğü zaman durum benim dediğim gibi çıktı. Bununla birlikte çocuğu oyuna ben zorlamadım ve bundan da razı değildim.”⁴⁵

En yüce örnekler Allah’ındır. O, kulların gelecekte ne yapacaklarını bilir ve zorlama olmaksızın yapacakları bu şeyleri yazmıştır.

4 - Allah’ın meşietı ve iradesi ile sevmesi ve rıza göstermesi birbirinden farklı şeylerdir. Allah (*azze ve celle*) kâfirlerden küfür sadır olmasını irade edip dileyebilir; ancak bundan razı olmaz ve bunu sevmez.⁴⁶

45. Şa’ravi, Kaza ve Kader, 59

46. Akidetü’l Tahavi Şerhi, 277; Mecmû’l Fetâva, 8. cilt, 159. sayfa

Bunu kevnî olarak diler; ancak bundan şer’i olarak razı olmaz. O, Kur’ân’da şöyle buyurmuştur: *“O, geceleyin, razı olmayacağı sözleri düzenleyip kurarlarken onlarla beraberdir.”* (Nisâ, 108) Böylece Allah, takdir ettiği halde onların sözlerinden razı olmadığını haber vermiştir.⁴⁷

Yine O, şöyle buyurmuştur: *“Eğer inkâr ederseniz şüphesiz Allah sizden müstağnidir, O kulları için küfre razı olmaz ve eğer şükrederseniz sizin için ondan razı olur.”* (Zümer, 7)

Ebu İshâk El-İsferânî’nin, Sahib bin İbâd’ın huzurunda Abdulcabbar El-Hemedânî ile yaptığı şu konuşma ne kadar da hoştur: Kadı Abdulcabbar: *“Çirkin şeylerden beri olan Allah’ı tesbih ederim.”* deyince Üstad El-İsferânî şöyle dedi: *“Mülkünde ancak dilediği şeyin gerçekleştiği Allah’ı tesbih ederim.”* Bunun üzerine Kadı: *“Rabbimiz günahı diler mi?”* dedi. O: *“Rabbimiz zorla günah işletir mi?”* dedi. Kadı: *“Allah beni hidayetden alıkoyar ve benim hidayeti reddetme hükmederse, sence bana iyilik mi etmiştir yoksa kötülük mü?”* dedi. Üstad: *“Sende olan bir şeyi men ederse sana kötülük etmiştir. Kendisinde olan bir şeyi senden men ederse elbette o rahmetini dilediğine tahsis eder.”* dedi. Bunun üzerine Kadı şaşırıp kaldı.⁴⁸

Taberi’nin *Tarih*’inde şu anlatılmaktadır: *“Hişam bin Abdulmelik, Meymun bin Mihran’ı, Gaylan Ed-Dimeşki’yle münakaşa etmesi için çağırttı. Gaylan: ‘Allah kulun günah işlemesini diler mi?’ diye sordu. Meymun da ona: ‘O kul, istemediği halde günah işler mi?’ şeklinde cevap verdi.”*⁴⁹

Şöyle bir kıssa rivayet edilir: Bir bedevi, içinde Amr bin Ubeyd El-Mutezili’nin de bulunduğu bir sohbet meclisine geldi ve: *“Ey insanlar! Devem çalındı. Allah’a, onu bana geri döndürmesi için dua*

47. Er-Ravdatu’n Nediyye, 376; Mecmû’l Fetâva, 98; Seyyid Sabık, Akâidu’l İslâmiyye, 104

48. Akidetu’t Tahavi Şerhi, 278; Müsned-i Ahmed, 8. cilt, 178. sayfa, 5881 numaralı hadis

49. Akidetu’t Tahavi Şerhi, 278 (Ahmed Şakir’in düştüğü nottan naklen)

edin.” dedi. Amr bin Ubeyd: “Allah’ım! Sen onun devesinin çalınmasını murad etmediğin halde çalındı. Deveyi ona geri döndür.” şeklinde dua etti. Bunun üzerine bedevi: “Benim senin duana ihtiyacım yok.” dedi. Amr: “Niçin?” diye sorunca o: “Allah, devemin çalınmasını murad etmediği halde çalındığı gibi geri gelmesini murad ettiği halde gelmemesinden korkarım.” dedi.⁵⁰

Tahavi Akîdesi’nde şöyle geçmektedir: “O, lütuf olarak dilediğini hidayete iletir, korur ve dilediğine afiyet verir. Adaletinin gereği olarak da dilediğini saptırır, yardımsız bırakır ve belalara maruz kılar. (Yarattıklarının) hepsi meşîeti içinde lütfu ve adaleti arasında gidip gelirler.”⁵¹

5 - İnsana, hürriyetten bir pay verilmiştir. O; aklı ve iradesi ile yapacağı fiilleri tercih eder. İşte bununla sorumluluk sahibi olur. Alacağı mükâfat ve ceza, sahip olduğu bu hürriyet üzerine dayanmaktadır.

İnsanlar; yeme, içme ve havaya gereksinim duyma ve bu aktivitelerin doğurduğu sindirim ile besinlerin ve oksijenin hücrelere dağıtılması gibi birtakım fizyolojik aktiviteleri gerçekleştirme yönünden bitki ve hayvanlara benzer. Bu şeylerde insanın bir iradesi ve hürriyeti söz konusu değildir. Bunlar, ilahi bir nizam içerisinde kıl kadar şaşmadan devam eder. İnsan, sindirim ve solunum faaliyetlerinde bir değişiklik veya bir düzenlemeye gidemez. Böyle bir şeyi denediği vakit vücudu tamamen dağılır ve parçalanır.

İnsanların hayvanlardan ayrıldığı şeylere gelince; bunlardan biri düşünmedir. İnsan bu sayede bir fiili işleme ile işlememe arasında seçim yapar. Burada insan irade ve hürriyet sahibidir ve Allah mükâfat ve cezayı buna bağlamıştır. Bidatçiler bu meselede ya ifrata ya da tefrite sapmışlardır.

50. Akidetu't Tahavi Şerhi, 278

51. Akidetu't Tahavi Şerhi, 155

Kaderiye ve Mutezile:

Onlar kulların kendi fiillerini kendilerinin yarattığını, Allah'ın meşîeti ve kudreti olmaksızın o fiilleri gerçekleştirdiklerini savunmaktadırlar. Bu sebeple, bu ümmetin Mecusileri olarak isimlendirilmişlerdir. Amr bin Ubeyd, Gaylan Ed-Dimeşki ve Kadı Abdulcabbar gibi onlardan kimilerinin sözlerinden örnekler gördük. Onlar: “Günahlar Allah (*azze ve celle*)’nin rızası, takdiri ve hükmü ile meydana gelmez. Onlar Allah’ın meşîeti dışındadır.” görüşünü savunmaktaydılar. Onların görüşlerinin, hayrı aydınlığın; şerri ise karanlığın eylemi olarak gören Mecusilerin dinine benzemesi dolayısıyla onlar bu ümmetin Mecusileri olarak isimlendirilmişlerdir. Kaderiyye de gerek hayrı gerekse şerri yaratan Allah (*subhânehü*) olduğu ve O’nun meşîeti dışında hayır veya şer meydana gelmediği halde hayrı Allah (*azze ve celle*)’ye izafe ederken, şerri O’ndan başkalarına bağlar.

Cehmin Tâbileri Olan Cebriye:

Onlar, kulların fiillerini kökten nefyederek: “Kul fiillerini yapmakta mecburdur. O’nun fiilleri Allah’ın fiilleri gibidir. Fiillerin kişilere nispet edilmesi dalların sallanmasının, gerçekte bunu yapan rüzgar olduğu halde, dallara nispet edilmesine benzer.”⁵² demektedirler.

Bazı tasavvufçular da bu hususta saparak kâinatta meydana gelen her şeyin Allah’ın rızasıyla cereyan ettiğini ve bunun Allah’a itaat olduğunu zannetmişlerdir. Onlardan bazıları şöyle demiştir: “Ben O’nun emrine isyan etsem de iradesine itaat etmiş olurum.”

İbn-i İsrail de bir şiirinde şöyle demiştir:

أَصْبَحْتُ مُنْفَعِلًا لِمَا تَخْتَارُهُ
مِنِّي فَفَعَلِي كُلُّهُ طَاعَاتٌ

52. Akidetu'l Vâsitiyye Şerhi, Mustafa Âlim, 72

Benim için karar verdiğin şeyin edilgeniyim

*O vakit ibadettir benim bütün fiillerim*⁵³

Onların gözünde içki içmekle gece namazı kılmak arasında bir fark yoktur.

Ehli Sünnetin Kader İnancı

Ehli Sünnet, Cebriye ve Kaderiye arasında vasat bir konumdadır. Onlar, her şeyi yaratanın Allah olduğuna iman etmekle birlikte şöyle derler: “Kulun, Allah’ın kendisine verdiği bir kudreti, iradesi ve fiili vardır. Bu nedenle onun fiilleri mecazen değil, hakikaten ona ait olur.”⁵⁴

Beğavî, *Şerhu’s Sünne*’de şöyle demiştir: “Kadere iman etmek, temel bir farzdır. Kadere iman, kulların gerek hayır gerek şer bütün amellerini Allahu Teâlâ’nın yarattığına ve kulları yaratmadan önce bunları Levh-i Mahfuz’da yazdığına iman etmektir.”⁵⁵

Ehli Sünnet akidesine göre kullar hakikaten faildirler; Allah hem onların hem de kudret ve iradelerinin yaratıcısıdır. İbn-i Kayyım şöyle der:⁵⁶

وَعُمُومُ قُدْرَتِهِ تَدُلُّ بِأَنَّهُ
خَلَقَ الْأَفْعَالَ لِلْحَيَوَانِ
هِيَ خَلْقُهُ حَقًّا وَأَفْعَالُهُمْ
حَقًّا وَلَا يَتَنَافَضُ الْأَمْرَانِ
لَكِنَّ أَهْلَ الْجَبْرِ وَالتَّكْذِيبِ
بِالْإِفْدَرِ مَا انْفَتَحَتْ لَهُمْ عَيْنَانِ

53. Er-Ravdatu’n Nediyye, 261; Mecmû’l Fetâva, 8/258

54. Akidetü’l Vâsitiyye Şerhi, Mustafa Âlim, 72

55. Teysiru’l Azizi’l Hamid (Kitabu’t Tevhid), 619

56. İbn-i Kayyım’ın Kasidesi’nin Şerhi, 1/354; Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 232

*Kudretinin umumu gösteriyor ki
Bütün canlıların fiillerini O yaratmıştır
Gerçekten bu O'nun yaratması; ama kulların fiilleridir
Bu iki durum birbiriyle çelişmez
Ama cebir ehli ve yalanlayıcıların
Gözleri açık değil (ki bunu görsünler)*

İbn-i Teymiye şöyle demiştir: “Ehli Sünnet’in, bu ve benzeri konulardaki görüşü şudur (ki Kitap ve Sünnet’in işaret ettiği, muhacir ve ensarlardan oluşan ilk neslin ve onlara güzellikle tâbi olanların da üzerinde bulundukları görüş budur): “Allah her şeyin yaratıcısı, rabbi ve sahibidir. Bütün zât ve sıfatlarıyla her şey, gerek kulların fiilleri, gerekse bunun haricindeki her şey bu kapsamdadır. Allah (*subhanehu ve teâlâ*)’nın dilediği şey olur, dilemediği şey olmaz. Mevcudatta bulunan herhangi bir şey ancak onun meşiet-i ve kudretiyle meydana gelir. O’nu dilediğini yapmaktan aciz bırakacak hiçbir şey yoktur. Bilakis O, her şeye güç yetirendir. Yapmayı dilediği herhangi bir şeye mutlaka kâdirdir. Allah (*subhanehu*), olan ve olmayan her şeyi bilir. Olmamış bir şey şayet olacak olsa Allah onun nasıl olacağını bilir. Kulların fiilleri ve bunun dışında kalan her şey bu kapsamdadır. Allah, mahlukâtın kaderlerini, rızıklarını, ecellerini ve amellerini daha onları yaratmadan önce takdir etmiş ve yazmıştır. Bunlarla birlikte onların akıbetlerinin mutluluk mu yoksa bedbahtlık mı olacağını da yazmıştır. Ehli Sünnet, Allah’ın her şeyi yarattığına, olmayan şeylerin O’nun dilemesiyle olmadığına, Allah’ın olmadan ve takdir etmeden önce o şeyleri bildiğine ve bunlar meydana gelmeden önce yazdığına iman eder.”⁵⁷

Ehli Sünnet, bu görüşlerinde Allah (*azze ve celle*)’nin şu kavline dayanırlar: “(O) sizden dosdoğru olmak isteyenler için (bir öğüttür). Âlemlerin Rabbi dilemedikçe siz dileyemezsiniz.” (Tekvir, 28-29) Burada

57. Teysiru'l Azizi'l Hamid, 620

birinci ayet, kulun irade ve meşîetini yok sayan Cebriye'ye; ikinci ayet de fiillerini vücuda getirmede kulun bağımsız bir meşîeti olduğunu, onun fiilleri hususunda Allah'ın iradesinin bir yerinin bulunmadığını savunan Kaderiye'ye reddiyedir. Her iki ayette de ayrı birer ibadet şekli söz konusudur. Birinci ibadet şekli gücün son sınırlarına varan bir çabanın harcanması, itaatte gücün sınırlarının zorlanması, ibadet etmek, Allah'a dönüp istikamet üzere olmak için büyük bir kuvvetin ortaya konması; ikinci ibadet şekli ise Allah'a tevekkül etme, O'na sığınma, muvaffakiyet, hidayet ve tevbenin kabulü için O'na yalvarıp yakarmadır.⁵⁸

Kaderin Gizli Olup Ona Dalmanın Kerih Oluşu

Beşer aklı sınırlıdır. Allah onu yeryüzünün imarı ve insanın salâhı için yaratmıştır. Bu sebeple bazı gayb meseleleri karşısında teslim olmak ve iman etmekten başka bir yol yoktur. Allah'ın, kulların fiillerini yaratması ile insanın iradesi, kudreti ve bu fiilleri yerine getirmesi arasındaki ilişki bu meselelerden biridir. Derinlemesine idrak edilemeyen tek gaybî mesele de bu değildir. Örneğin biz, Allah (*azze ve celle*)'nin sıfatlarının eserlerini idrak etsek bile o sıfatların hakikatlerini idrak edemeyiz. Allah'ın sıfatlarının mahiyeti, bunların alametleri görülse dahi, beşer aklının idrak etmeye güç yetiremeyeceği Zât-ı İlâhî'nin mahiyeti gibidir.⁵⁹

Bunun için Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*), kader konusuna dalmaktan ve onu derinlemesine araştırmaktan nehyetmiştir. İmam Ahmed, Amr bin Şuayb'tan, o da babasından, o da dedesinden gelen bir senetle şöyle rivayet etmiştir. "Bir gün insanlar kader konusunda konuşurlarken Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) çıkageldi. (Ravi) dedi ki: Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in kızgınlıktan yüzünde nar taneleri çıkıyor gibi oldu ve onlara: 'Size ne oluyor ki Allah'ın Kitabının bir kısmını diğer kısmına vuruyorsunuz! Sizden öncekiler işte bu

58. Er-Ravdatu'n Nediyye Şerhu Akideti'l Vasitiyye, 381

59. Kolay İslâm Akidesi, Hasan Eyüp

sebeple helak oldular!’ buyurdu.”⁶⁰ Taberani, hasen bir senetle İbn-i Mesud’dan merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: “*Kader zikredildiği zaman susun.*”

Tirmizi ve Ebu Davud, Nafi’den şöyle rivayet etmişlerdir: “Abdullah bin Ömer’in Şam ehlinde mektuplaştığı bir arkadaşı vardı. Abdullah ona şöyle yazdı: ‘Bana senin kader hakkında birtakım sözler söylediğin ulaştı. Bundan sonra sakın bana mektup yazma. Çünkü ben Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)’den şöyle işittim: ‘Ümmetim içinde kaderi yalanlayan birtakım topluluklar olacaktır.’”⁶¹

Bir adam Ali (radıyallahu anhu)’nın yanına gelip ona kader konusunda bazı sorular sormuştu. Hz. Ali ona şöyle dedi: “Kader karanlık bir yoldur, ona girme.” Adam (yine de): “Bana kaderden haber ver.” dedi. O: “Kader derin bir denizdir, ona dalma.” dedi. Adam (yine): “Bana kaderden haber ver.” dedi. Hz. Ali ona: “Kader Allah’ın sırrıdır, kendini külfete sokma.” şeklinde cevap verdi.⁶²

Cafer Es-Sadık şöyle demiştir: “Allah Teâlâ bize bazı şeyler verdi ve bizden bazı şeyleri istedi. Bizden istemediği şeyleri bizden saklamıştır, bizden istediğini ise bize açıklamıştır. Bize ne oluyor ki bizden istedikleriyle değil de bizden istemedikleriyle meşgul oluyoruz.”⁶³

Tahavî şöyle der: “Kaderin aslı, Allahu Teâlâ’nın mahlukatı hakkındaki sırrıdır. Buna ne mukarreb bir melek ne de mürsel bir nebi muttali olmuştur. Bu konuya dalmak ve bunu araştırmak Allah’ın yardımından uzak kalma sebebi, mahrumiyete götüren bir yol, aşırılığa ulaştıran bir basamaktır. Bu konudaki görüş, fikir ve

60. Sahih hadis. Bu hadisi İmam Ahmed güzel bir senetle rivayet etmiştir. Hadisi ayrıca İbni Mace de rivayet etmiştir. Akidetu’t Tahavi Şerhi, 289. sayfaya bakınız.

61. Münziri, Tahriru’s Sunne, 7/ 16. O, bu hadis hakkında bir şey söylememiştir. Cem’u’l Fevâid Min Câmi’u’l Usûl ve’l Mücemma’u’z Zevâid adlı kitabın 2. cildi 334. sayfasına bakınız.

62. Teysiru’l Azizi’l Hamid, 620; Akide, Seyyid Sabık, 99; Şeriat, Acuri, 202

63. Akide Konusunda Makaleler, Doktor Muhammed Emin El-Mısri

vesveselerden tümünden sakınmak lazımdır. Çünkü Allahu Teâlâ kader ilmini mahlukatından gizlemiş; onun hakkında tartışmayı da onlara yasaklamıştır. Nitekim Allahu Teâlâ kitabında: ‘O yaptığın-
dan sorulmaz; ama onlar sorulurlar.’ (Enbiyâ, 23) buyurmaktadır. Artık bir kimse: ‘(Allah) niye yaptı?’ diye soracak olursa Kitabın hükmünü reddetmiş olur. Kitabın hükmünü reddeden kimse de kâfirlerden olur.”

Allah (*azze ve celle*)’nin insanların ecelleri örneğinde olduğu gibi kaderleri gizlemesinde de üstün hikmetler vardır. Öyle ki bir kimse ertesi gün öleceğini bilseydi işi gücü bırakır, düşünceleri dumura uğrar, ticareti dururdu. Ancak Allah, yeryüzünü imar etmek gayesiyle enerjilerin tümüyle beşeri hayatın idame ettirilmesi yolunda harcanması için kaderleri insandan gizlemiştir.

Kader İnancı Bir Zorunluluktur

Daha önce kadere imanın İslâm akîdesinin temel rükünlerinden biri olduğunu ifade etmiştik. Bir kimse kaza ve kadere teslim olmadıkça, bunlara rıza göstermedikçe ve meydana gelen her şeyin Allah’ın hükmüyle meydana geldiğine ve bunun hikmet, rahmet ve adalet olduğuna iman etmedikçe mümin olmaz.

Bu din, Allah’ın hikmeti ve iradesine teslim olmak ve emir ve nehiylerdeki hikmetlerin ayrıntıları hakkında soru sormamak üzerine bina edilmiştir. Nitekim bütün peygamberlerin sahabeleri böyle bir tavır sergilemişlerdir. İslâm ayağı, ancak teslimiyet basamağına sağlamca basar. Bir emri ta’zim etmenin ilk basamağı onu tasdik etmek, sonra ona bağlanmak üzere kesin kararlılık göstermek, sonra da onu yerine getirmek için elini çabuk tutmaktır.⁶⁴

Sahabe-i Kiram böyleydi. Onlar, Rablerine ve Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellen*)’e karşı en yüksek edebi sergilerlerdi.

Onlar İbn-i Abbas'ın şu sözünde belirttiği gibiydiler: “Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ashabından daha hayırlı bir topluluk görmedim. Onlar, Rasûlullah vefat edinceye kadar ona ancak on üç mesele hakkında soru sormuşlardı.”⁶⁵

Sahabeler, tâbiin, hadis ve sünnet ehlinin tamamı; kıyamet gününe kadar meydana gelecek her şeyin Ümmü’l Kitab’ta yazılı olduğu konusunda icma etmiştir.⁶⁶

İbn-i Deylemi’den şöyle rivayet edilmiştir: “Ubey bin Ka’b’in yanına gelerek ona şöyle dedim: ‘Kader konusunda kalbime bir şüphe düştü. Bana bir hadis naklet, umulur ki Allah kalbimdekini giderir.’ Bunun üzerine o dedi ki: ‘Allah göklerin ve yerin ehlini azap edecek olsa hepsini azap eder ve onlara zulmetmiş olmaz. Onlara rahmet etse bu onlar için amellerinden daha hayırlı olur. Şayet sen Uhud dağı kadar altın infak etsen, kadere iman etmedikçe ve başına gelmiş olan bir şeyin başına gelmemesinin mümkün olmadığını bilmedikçe Allah bunu senden kabul etmez. Bu itikattan başka bir şey üzere ölürsen cehenneme girersin.’ Daha sonra İbn-i Mesud’un yanına gittim. O da buna benzer şeyler söyledi. Daha sonra Zeyd bin Sabit’in yanına gittim. O da bana Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)’den buna benzer bir hadis nakletti.”⁶⁷

Ubade bin Sâmî’in, ölümü esnasında oğluna şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ey oğulcuğum! Başına gelmiş olan bir şeyin başına gelmemesinin; başına gelmemiş olan bir şeyin de başına gelmesinin mümkün olmadığını bilmedikçe iman hakikatinin tadını bulamazsın. Şüphesiz ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’i şöyle derken işittim: ‘Muhakkak ki Allah’ın yarattığı ilk şey kalemdir. Ona: ‘Yaz!’

65. İ’lâmu’l Muvakki’in, 1/59

66. Şifau’l Âlil, 41 (Er-Ravdatu’n Nediyye’den nakledilmiştir)

67. Hadisi Ebu Davud, İbn-i Mace, Ahmed, Taberani, İbn-i Hubban rivayet etmiştir. İbn-i Muîn, hadisin senedinde bulunan Said bin Sinan Eş-Şeybanî’nin sika olduğunu belirtmiştir; ancak Ahmed ve diğer muhaddisler onu eleştirmişlerdir. Tahricu’s Sünne’nin 7. cildi 69. sayfasına, Cem’ul Fevâid Min Câmi’ul Usûl ve’l Mücemma’uz Zevâid’in 2. cildi 328. sayfasına ve Sahihu Cami’us Sağir, 5. cildi 57 ve 58. sayfalarına bakınız.

buyurdu. O: ‘Ya Rabbi, ne yazayım!’ dedi. Allah: ‘Kıyamete saatine kadar her şeyin kaderini yaz!’ buyurdu. ‘Ey oğulcuğum! Ben Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’i: ‘Her kim bundan başka bir şey (itikat) üzere ölürse benden değildir.’ buyururken işittim.”⁶⁸

Sahabeler, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in öğrettiği kader akidesini taşıyarak yeryüzünde yürümüşlerdir. O (sallallahu aleyhi ve sellem) İbn-i Abbas’a şöyle buyurmuştur: “Ey çocuk! Allah’ı (O’nun dinini) koru ki Allah da seni korusun. Allah’ı koru, onu önünde bulursun. Bir şey isteyeceğin zaman Allah’tan iste. Yardım dilediğinde Allah’tan dile. Bil ki bütün ümmet sana bir şeyle fayda sağlamak için bir araya gelse, Allah’ın senin için yazdığından başka sana bir fayda sağlayamazlar. Yine onlar sana bir şeyle zarar vermek için bir araya gelse, Allah’ın senin için yazdığından başka sana bir zarar veremezler. Kalemler kaldırıldı, sayfalar kurudu.”⁶⁹

Bu akîde, onların kalplerine sükûnet saçmış, nefislerine huzur bırakmış, ruhlarının derinliklerinde izzet yetiştirmiş ve beşeriyete bu dini tebliğ için yola çıkmış olan o insanları rahatlatmıştı. Onlar, Selman el-Farisi’nin özetlediği kader akîdesi karşısında yeryüzünün bütün kuvvetlerini gözlerinde küçük görmüşlerdi.⁷⁰ Selman’a: “İnsanların dillendirdikleri ‘Hayrı ve şerri ile kadere iman edinceye kadar...’ sözünün manası nedir?” diye sorulduğunda şöyle demişti: “Kadere iman edinceye, yani başına gelmemiş olan bir şeyin başına gelmesinin, başına gelmiş olan bir şeyin de başına gelmemesinin mümkün olmadığını bilinceye kadar (demektir.)” Bu sadece Selman’ın sözü değildir, sahabelerin birçoğu da sadece bunu söylemiştir.

68. Ebu Davud rivayet etmiştir. Cem’ul Fevâid, 2/328, Kitabu’ş Şeriat, 211

69. Tirmizi rivayet etmiş ve hasen olduğunu söylemiştir. Cem’ul Fevâid, 2/329

70. Şeriat, Acuri, 206

Bu akîde insan ruhunu öyle bir mutluluğa ulaştırır ki yeryüzünün hiçbir kuvveti bu inancı taşıyan ve kalbinde bu imanı barındıran bir insanın karşısında duramaz. Bu inancın, bu dini taşıyan mü'min topluluğun (sahabelerin) eliyle gerçekleştirdiği başarıların en isabetli tefsirine ancak bu şekilde ulaşırız. Bu başarılar olağanüstü gibi görünse de birer hakikattir.

Kişi, bu üstün topluluğun siyerini okurken neredeyse başarılan işlerin bir efsaneden alındığı zannına kapılır. Sanki bunlar bir hayalden dokunan kumaş, uyanıkken görülen ve arzuların idrak edip hakiki fiilleri aciz bırakan bir rüyadır. Halbuki bunların hepsi; hayat, yaşayış, ahlak olarak, imar ve inşa bakımından gözle görülür hakikatlerdir. Bu (sahabeler çağı), ümmetin Kur'an'ın iki kapağı arasından çıktığı ve Allah'ın ayetleri içinden hayat bulduğu yegâne zaman dilimidir.”⁷¹

İnsan bu akîde ile nimetlenir, başına gelen bir şeyin gelmemesinin mümkün olmadığını, bütün ümmetin toplansa kendisine Allah'ın yazdığından başka bir şeyle zarar veremeyeceğini bilirse, bunlara ilaveten rızık ve ecelin garanti altında olduğuna, hiç kimse- nin rızık ve ecelini tamamlamadıkça ölmeyeceğine kesin bir şekilde itikat ederse (ne güzeldir)! Müsennâ El-Anbarî El-Hanbelî'nin şu sözü ne hoştur: “Garanti edilen şeyi (rızık) önemseyenlerden olmayın, yoksa garanti edeni (Allah'ı) itham etmiş ve verdiği rızıktan razı olmamış olursunuz.”⁷²

İşte insan buna itikat ederse dünya üzerinde hangi gücün karşısında boyun eğerek ve topraktan yaratılmış olan hangi kulun karşısında zillete düşer! Bu sebeple bu (itikattaki) insanlardan biri olan Rabi'atü'l Adeviyye, şu sözleriyle dünyayı önemsemediğini ifade etmiştir:

71. Fi Zilâli'l Kur'an, 3/5

72. Teysiru'l Azizi'l Hamid, 436

فَلَيْتَكَ تَحْلُوَ وَالْحَيَاةُ مَرِيرَةٌ
وَلَيْتَكَ تَرْضَى وَالْأَنْعَامُ غَضَابٌ
وَلَيْتَ الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَكَ عَامِرٌ
وَبَيْنِي وَبَيْنَ الْعَالَمِينَ خَرَابٌ
إِذَا صَحَّ مِنْكَ الْوُدُّ فَالْكُلُّ هَيْنٌ
وَكُلُّ الَّذِي فَوْقَ التُّرَابِ تُرَابٌ

Keşke sen tatlı olsan, hayat acı olsa da

Keşke sen razı olsan, herkes kızgın olsa da

Keşke ikimizin arası mamur olsa

Cümle âlemle aram harap olsa da

Senin sevgini kazansam, her iş kolay olurdu

Toprağın üstündeki her şey neticede topraktır

İbn-i Receb şöyle demiştir: “Bütün mahlûkatın toprak üstünde ve topraktan olduğuna kesinkes inanan bir kimse, toprak olan bir kişiyi nasıl olur da itaatte Rabler Rabbinin önüne geçirir! Yahut nasıl olur da Melik ve Vehhab olan Allah’ın gazabı pahasına bir toprağı razı eder! ‘Muhakkak bu şaşılacak bir şeydir.’ (Sud, 5)”⁷³

Bilirsin ki kadere iman seni, ruhun kendisiyle nimetlendiği rıza haline bırakır. O zaman bütün mukadderatın Allah’ın emri, dilemesi ve tedbiriyle cereyan ettiğini, en küçük bir musibet ve belanın tesadüfen meydana gelmediğini, her şeyin ancak Allah’ın hikmeti ve iradesiyle gerçekleştiğini sanki gözlerinle görürsün. Allah bilir, insanlar ise bilmezler. “Olur ki bir şey sizin için hayırlı iken ondan hoşlanmazsınız. Olur ki bir şey de sizin için şer iken ondan hoşlanırsınız. Allah bilir; siz bilmezsiniz.” (Bakara, 216)

İnsanın başına gelen herhangi bir musibeti veya ona dokunan bir hüznün, sıkıntı ve zararı yaratan Allah, hikmet ve merhamet sahibidir. Bunun için mü'mine isabet eden her musibet onun için bir hayırdır ve bunda mü'min için bir iç rahatlığı ve huzur söz konusu olur.

*Sahih-i Müslim'de şöyle rivayet edilmektedir: "Müminin durumuna şaşılır! Her hâli onun için hayırdır. Bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına sevinecek bir hâl geldiğinde şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde sabreder; bu da onun için hayır olur."*⁷⁴

Mü'min musibetin nereden geldiğine bakar -ki o Allah'tan gelmiştir- bunun için musibeti gönül huzuru ve rıza ile karşılar. O, Mevlâ'sına ve Yaratan'ına itiraz etmekten yana en fazla hayâ duyan kimsedir. Musibetin neticesinde gelecek sevaba bakar ve böylece rıza gösterip sabreder.

Buhari ve Müslim'de Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Musibetlerle en fazla imtihan edilen insanlar peygamberlerdir, sonra onlara yakın olanlar, sonra da onlara (peygamberlere yakın olanlara) yakın olanlardır. Kişi dinine göre imtihan edilir. Şayet dininde tavizsiz ise o oranda; tavizkâr ve gevşek ise o oranda imtihan edilir. Kişi, sonunda yeryüzünde günahsız bir şekilde yürüyünceye kadar musibetlerle imtihan edilmeye devam eder." Bu hadisi aynı zamanda Ahmed, Nesâî ve İbn-i Mâce tahric etmiştir.

İbn-i Kayyım bu durumu şöylece ne güzel tabir etmiştir:

74. Müslim ve Ahmed Süheyb (radhyallahu anhu)'dan rivayet etmişlerdir. Riyâzu's Sâlihîn 21. hadise bakınız.

وَإِذَا اغْفَرْنَاكَ بَلِيَّةً فَاضْبِرْ لَهَا
صَبْرُ الْكَرِيمِ فَإِنَّهُ بِكَ أَكْرَمُ
وَإِذَا شَكَّوْتَ إِلَى ابْنِ آدَمَ إِنَّمَا
تَشْكُو الرَّحِيمَ إِلَى الَّذِي لَا يَرْحَمُ

Bir musibet seni şaşkına çevirdiği zaman sabret ona

Kerim'in sabrı, çünkü O sana karşı cömerttir

Âdemoğluna şikâyetle bulunduğun zaman ancak

Merhamet edeni merhameti olmayana şikâyet etmiş olursun

Alkame, Allahu Teâlâ'nın: "Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet başa gelmez. Kim Allah'a iman ederse, Allah onun kalbini doğruya iletir." (Teğabün, 11) ayetini şöyle tefsir etmiştir: "Bu, kendisine bir musibet isabet eden, bunun Allah katından olduğunu bilip buna razı ve teslim olan kimsedir."⁷⁵ İbn-i Abbas da şöyle demiştir: "Allah onun kalbini yakine iletir. O kimse, başına gelmiş olan bir musibetin gelmemesinin, başına gelmemiş olan bir musibetin de gelmesinin mümkün olmadığını bilir."

Onların nefisleri bu imanî tasavvurun gölgesinde yükselmiş; ruhları yücelmiş, kalpleri incelmış ve sonunda rahatlık ve sıkıntı nazarlarında aynı olmuş, şükür ve sabır gözlerinde bir olmuştur. Nitekim Ömer (radıyallahu anhu) şöyle demiştir: "Sabır ve şükür birer deve olsaydı hangisine bindiğime aldırmazdım."⁷⁶ Ebu Muhammed El-Hariri şöyle demiştir: "Sabır; nimet ve mihnet karşısında zihnin sükûnet bulmasıyla birlikte bu ikisi arasında ayırım yapmamaktır."⁷⁷ Amr bin Osman El-Mekkî de şöyle demiştir: "Sabır, Allah'ın

75. Sahih bir eserdir. Bunu İbn-i Cerir ve İbn-i Ebi Hatim, Alkame'den rivayet etmiştir. Teysiru'l Azizi'l Hamid, sayfa 453'e bakınız.

76. Uddetu's Sabirin, İbn-i Kayyim, 90

77. Uddetu's Sabirin, İbn-i Kayyim, 9

yanında (O'nun yolunda) sabit olmak, belayı hoşnutluk ve sükûnetle karşılamaktır.”⁷⁸

Aşağıdaki dizelerin sahibi ne güzel söylemiş:

الْعَبْدُ ذُو صَجَرٍ وَالرَّبُّ ذُو قَدَرٍ
وَالدَّهْرُ ذُو دَوْلٍ وَالرِّزْقُ مَقْسُومٌ
وَالْخَيْرُ أَجْمَعُ فِيمَا اخْتَارَ خَالِقُنَا
وَفِي اخْتِيَارِ سِوَاهُ اللَّوْمُ وَالشُّومُ

Kul öfke sahibidir, Rabb'in ise bir kaderi vardır

Zaman döner durur, rızıklar taksim edilmiştir

Hayırlar Yaratıcımız'ın seçtiğinde toplanmıştır

*O'ndan başkasının seçtiğinde ise azar ve pişmanlık vardır*⁷⁹

İmam Ahmed'e: “Bin dinarı olan bir kimse zahid olur mu?” diye sorulunca: “Artınca sevinmemesi, eksilince üzülmemesi şartıyla evet.”⁸⁰ şeklinde cevap vermiştir.

Seleften bir kimse şöyle demiştir: “Zahid helaller şükrüne, haramlar da sabrına galebe çalmayan kişidir.”⁸¹

Ömer bin Hattab, Ebu Musa El-Eş'ari'ye (radıyallahu anhumâ) gönderdiği mektupta şunu yazmıştır: “Bundan sonra, razı olmaya güç yetirebilirsen hayrın tamamı rızadadır. Güç yetiremezsen sabret.”⁸²

Ebu Osman El-Hiyerî şöyle demiştir: “Kırk seneden beri Allah'ın benim için takdir ettiği bütün hallerden hoşnut oldum, alıp

78. Uddetu's Sabirin, İbn-i Kayyım, 9

79. Medâricu's Salikin, 2/425

80. Uddetu's Sabirin, İbn-i Kayyım, 225

81. Uddetu's Sabirin, İbn-i Kayyım, 226

82. Medâricu's Salikin, 2/177

değiştirdiği hiçbir hal için de memnuniyetsizlik göstermedim.”⁸³ Atâ şöyle demiştir: “Rıza, Allah’ın kul için yaptığı kadim seçimin, onun için en iyisi olduğuna dair kalbin sükûnet içinde olmasıdır.”⁸⁴

Sabır âlimlerin ittifakıyla vaciptir. Sabırdan daha üstünü ise Allah’ın hükmüne rıza göstermektir. Rızanın vacip olduğu söylendiği gibi müstehap olduğu da ifade edilmiştir. Âlimler, onun müekked bir müstehap olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Sabrın vacip oluşu ile ilgili iki farklı görüş mevcuttur. İbn-i Teymiye, İmam Ahmed’in talebelerinin iki görüşünü de zikretmiştir.⁸⁵

Rivayet edilmiştir ki âbid bir kadın tökezleyip düşmüş, neticede parmağı kesilmiş ve bunun üzerine gülmüştü. Ona niçin güldüğünü sorulunca da: “Duyduğum lezzet, bana onun acısını unutturdu.” şeklinde cevap vermişti.⁸⁶

Hz. Ömer: “Ömrümüzün en hayırlı anlarını sabır sayesinde yaşadık.” demiştir.⁸⁷

İbn-i Mesud şöyle demiştir: “Allah adaletiyle, rahatlık ve mutluluğu yakîn ve rızada; dert ve hüznü de şüphe ve hoşnutsuzlukta kılmıştır.”⁸⁸

Abdulahid bin Zeyd şöyle demiştir: “Rıza Allah’ın büyük kapısı, dünyanın cenneti, âbidlerin istirahatgâhıdır. Rıza ehli, bazen, imtihan eden Allah’ın hikmetini, imtihan etme konusunda kulunu seçmesini ve O’nun verdiği hükümde kulunu itham etmediğini göze

83. Medâricu’s Salikîn, 2/177

84. Medâricu’s Salikîn, 2/175

85. Medâricu’s Salikîn, 2/171; Er-Ravdatu’n Nediyye, 489

86. Er-Ravdatu’n Nediyye 486. sayfaya, Medâricu’s Salikîn, 2. cilt 167. sayfaya ve Câmiu’l Ulûm ve’l Hikem 170. sayfaya bakınız.

87. Er-Ravdatu’n Nediyye 486. sayfaya, Medâricu’s Salikîn, 2. cilt 167. sayfaya ve Câmiu’l Ulûm ve’l Hikem 170. sayfaya bakınız.

88. Er-Ravdatu’n Nediyye 486. sayfaya, Medâricu’s Salikîn, 2. cilt 167. sayfaya ve Câmiu’l Ulûm ve’l Hikem 170. sayfaya bakınız.

önünde bulundurur; bazen de verilen hükme rıza göstermek suretiyle kazanacakları sevaba dikkat kesilirler ve bu, kendileri için takdir edilen şeyin verdiği elemi onlara unutturur. Kimi zaman da kendilerini imtihan eden zâtın azamet, celâl ve kemâlini düşünürler; bunun müşahedesine öylesine dalarlar ki çektikleri acıyı hissetmezler. Hatta Sevgililerinden geldiğinin farkındalığıyla başlarına gelen musibetten haz bile alırlar.”⁸⁹

Tâbiinden bir kimseye hastalık anındaki hâli sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir: “Ben onu (hastalığı) seviyorum, o da beni seviyor.”⁹⁰ Onlardan biri de şu şiiri söylemiştir:

عَذَابُهُ فَيْكَ عَذْبُ
وَبُعْدُهُ فَيْكَ قُرْبُ
وَأَنْتَ عِنْدِي كَرُوحِي
بَلْ أَنْتَ مِنْهَا أَحَبُّ
حَسْبِي مِنَ الْحُبِّ أَتَى
لَمَّا تُحِبُّ أَحَبُّ

Onun eziyeti tatlıdır sana,

Uzaklığı ise yakınlıktır

Benim yanımda ruhum gibisin

Hatta bana ondan daha sevgilisin

Bana yeter bir sevgidir

Sevdiğin zaman beni, benim de sevmem seni

89. Er-Ravdatu'n Nediyye 486. sayfaya, Medâricu's Salikin, 2. cilt 167. sayfaya ve Câmiu'l Ulûm ve'l Hikem 170. sayfaya bakınız.

90. Sahih bir eserdir. İbn-i Cerir ve İbn-i Ebi Hatim Alkame'den rivayet etmiştir. Teysiru'l Azizi'l Hamid, sayfa 452'ye bakınız.

Bazen kadere iman mü'minin kalbinde öyle bir dereceye ulaşır ki sonunda onun kaderi bir musibet dahi olsa mutluluk verir. Ömer bin Abdulaziz bunu ne kadar da güzel ifade etmiştir: "İçimde ancak kaza ve kaderin vuku bulması konusunda duyduğum mutlulukla sabaha erdim."

Yine o salihlerden birinin söylediği şu sözlerde kadere rıza konusunda dikkat çeken derin bir ifade ile karşılaşmaktayız:

لَئِنْ سَأَنْتَنِي أَنْ نَلْتَنِي بِمَسَاءَةٍ
فَقَدْ سَرَّيْنِي أَنْيَ خُطِرْتُ بِبَالِكَ

Bana kötü muamelen her ne kadar üzse de beni

*Hatırlaman elbette sevindiriyor beni*⁹¹

Bir keresinde İmran bin Husayn (*radıyallahu anhu*)'nun karnı su toplamıştı. Bu sebeple uzun bir müddet sırt üstü yatakaldı. Ne ayağa kalkabiliyor ne de oturabiliyordu. İhtiyaçlarını görmek için biri ona refakat ediyordu. Bu haldeyken, Mutarrif bin Abdullah Eş-Şehîr onun yanına girdi ve onun görmüş olduğu bu haline ağlamaya başladı. Sonra ona: "İmran, sen niçin ağlamıyorsun? Zira gördüğüm bu korkunç hal üzeresin." dedi. İmran ona şöyle cevap verdi: "Ben onu seviyorum, o da beni seviyor." Sonra şöyle devam etti: "Sana öyle bir şey söyleyeceğim ki umulur ki Allah bununla seni faydalandırır. Bunu ben ölene kadar gizle. Melekler beni ziyaret ediyorlar. Onlarla arkadaşlık ediyorum. Bana selam veriyorlar ve ben onların selamını iştiriyorum."⁹²

Kazaya razı olmak, musibete sabretmek ve Allah (*azze ve cclle*)'nin hükmünü sükûnetle karşılamak, ruhsal huzurun dayandığı en önemli kaidedir ve bu dünyada Rabbanî metoda uygun olarak çalışmak üzere beşerî enerjinin bütünüyle coşması için en bariz

91. Medâricu's Salikin, 2/168

92. Medâricu's Salikin, 227

itici güçlerden biridir. Arkaya bakmak yok ... Üzülmek ve pişmanlık duymak için bir an olsun duraklamak yok ... “Şöyle olsaydı, şöyle olurdu demek.” yok; ancak “Allah takdir etmiştir; O, dilediğini yapar.” demek var. Sonra kalbin huzur bulması; beden ve ruhun rahata ermesi, sinirlerin yatışması, dert ve hüznlerden bir uzaklaşma, ebedî bir uzaklaşma var.

Böylece insan psikolojik bir sarsıntı, sinir gerginliği, herhangi bir anormallik veya bir şizofren yaşamaz. Onun yaşadığı hâl ancak bir huzur, sükûnet, rıza, saadet, hoşnutluk, dinginlik, yakının serinliği, göz aydınlığı, vicdan rahatlığı ve kalp genişliğinin yanında Allah’ın rahmetine, adaletine ve ilmine duyduğu güven duygusudur. Kendisine güvenilecek yegâne sığınma makamı, kuşku ve vesveselerden yegâne kurtulma mercii Allah’tır.

İşte bu sebeple Kur’ân’ın gölgesinde, kalp huzuru ve mutmainliğiyle ve gönül rahatlığı içinde yaşadım ... Hangi tasavvur böyle bir gönül huzuru verirdi ve hangi sükûnet kalbi bu huzurla doldurabilirdi ki? Hak, hayır ve salâh konusunda duyulan hangi güven, önemsiz maddi âlem üzerinde hâkim olan hangi kuvvet kalbe bu huzuru verebilirdi ki?

İslâm’ın, beşeriyet liderliğinden çekilmesi insanlık tarihinde korkunç bir hadise ve beşer hayatında yıkıcı bir felaket olmuştur. Bu öyle bir felakettir ki insanlık bu felaketten dolayı yaşadığı acıların bir benzerini görmemiştir.⁹³

İslâmî düşünce ve kader akîdesine iman; temiz bir yaşantı, (bütün işlerde) büyük bir ihtimam, yüce bir ahlak, istikamet üzere bir hayat, mutlu bir yaşam, rahat bir vicdan, mutmain bir kalp sağlar; insanlar ve yeryüzü üzerinde muazzam olumlu neticeler ortaya çıkarır.

93. Seyyid Kutub, Fi Zilâli'l Kur'an'ın mukaddimesi

Kader akîdesini terk eden, Allah'a imandan ve Allah'ın yaşamın ve yaşayanların işlerini tedbir ettiği itikadından uzak olan toplumlara gelince, onların yaşadıkları psikolojik yıkımı, yitirdikleri saadeti, sıkıntılı dolu hayatlarını ve stres içindeki yaşamlarını araştırın. Söz gelimi New York'ta her yirmi iki kişiden biri ruh hastanesine gitmektedir. New York'taki akıl hastası sayısı 240.000'dir. 81.580 sara hastası vardır ve boşanan çift sayısı 10.930'dur. Yarım milyon yetişkin, 440.000 çocuk zekâ geriliği içindedir. Birçok intihara, suça, boşanmalara ve cinsel sapkınlıklara neden olan ruhsal problemler yaşayan insanların sayısını ise hiç sormayın.

İsveç'te boşanma oranı %60'tır. Amerika'da pek çok anne çocuklarına, ölümleriyle neticelenen şiddet uygular. Bir yıl içinde bu türden hadiselerin sayısı ortalama 3,5 - 4 milyona ulaşır. Yine Amerika'da suç oranı son on yıl içinde %300 oranında artmıştır. Batı Almanya'da bir milyon kadın lezbiyen ilişki yaşamaktadır. Yine orada 3 milyon kişi zührevî hastalıklara yakalanmıştır. 25 yaş Amerikan gençleri arasında zührevî hastalıklardan birine yakalanma oranı %50'ye varmaktadır. Bugün bütün dünyada ise yetmiş milyon insan zührevî hastalıklara yakalanmıştır.⁹⁴

Kadere İman Sebeplere Tutunmakla Çelişmez

Allah (*azze ve celle*)'ye tevekkül etmekle birlikte sebeplere sarılmakla emrolunduğumuzu aklımızdan çıkarmamız gerekir. Yine her şeyin yönetiminin O'nun elinde olduğuna ve neticeleri ortaya çıkaranın sebepler olmadığına iman etmekle emrolunduğumuzu da aklımızdan çıkarmalıyız. Sebepleri de neticeleri de yaratan O'dur. Binaenaleyh kim salih bir nesil sahibi olmak isterse bunun için bir sebebi yerine getirmesi lazımdır ki o da meşru bir evliliktir. Ancak meşru bir evlilik kimi zaman neticeyi yani salih bir nesli ortaya çıkarır; kimi zaman ise El-Aziz ve El-Hamid'in iradesi, El-Latif ve El-Habir'in meşîeti gereğince bu netice elde edilemeyebilir. "O, dilediğine

94. Aachen'de yayımlanan Raid dergisi, 16. sayı (Der Spiegel dergisinden nakletmiştir.)

kız, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut onları erkekler ve dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, bilen ve güç yetirendir.” (Şûrâ, 39)

Bu nedenle -her ne kadar neticeyi ortaya çıkaran şey sebepler değilse de- insan sebeplere tutunmayı terk ettiği takdirde günah işlemiş olur. Dolayısıyla rızık Allah’ın elinde olmakla birlikte insan rızık için çalışmayı bıraksa günaha girmiş olur. Ancak bil ki Allah’ın vereceği rızıkı hırs sahibinin hırsı celbetmeyeceği gibi ona karşı gönülsüz olanın gönülsüzlüğü de geri çevirmez. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) var edilmiş meşru sebeplerin kaderden olduğunu beyan etmiştir. Ona: “Kendisiyle şifa aradığımız rükyeler, korkup sakındığımız şeyler ve kendisini kullanarak tedavi olduğumuz ilaçlar Allah’ın kaderinden bir şeyi savabilir mi?” diye sorulduğunda: “*Bunlar da Allah’ın kaderindendir.*” şeklinde cevap vermiştir. Ancak sebeplere iltifat etmek şirktir; sebepleri bırakmak ise akıldaki bulunan bir noksanlıktan kaynaklanır. Yerine getirilmesi emrolunmuş bir sebepten geri durmak şeriatı ihlal etmektir.⁹⁵

Bu nedenle Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tedavi olmayı emretmiştir. Sünen sahipleri Üsâme bin Şerik’ten şöyle rivayet etmişlerdir: Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)’in yanına geldim. Ashabının sanki başlarında kuş varmış gibiydi (yani hiç kımıldamadan duruyorlardı.) Selam verdim ve oturdum. Sonra sağdan soldan bazı bedeviler geldi ve: “Ya Rasûlallah! Tedavi olalım mı?” diye sordular. Rasûlullah da: “*Tedavi olunuz. Muhakkak ki Allah (azze ve celle) ihtiyarlık dışında devasını vermediği bir dert yaratmamıştır.*” buyurdu.⁹⁶

Bu nedenle Şafiiler tedavi olmayı müstehap görmüşlerdir. Hanefiler de bunun kuvvetli bir müstehap olduğunu belirtmişler, hatta onlardan bazıları tedavi olmayı vacip derecesine çıkarmışlardır.

95. İbn-i Teymiyye, Mecmû’ul Fetâva, 8/528

96. Hadisi dört Sünen sahibi rivayet etmiştir. Tirmizi: “Hadis hasen-sahihtir.” demiştir. Muhtasar Ebu Davud, 5. cilt, 346. sayfaya bakınız.

İnsanlardan bazıları tevekkülün çalışmak ve sebepleri yerine getirmekle çeliştiğini zannetmişlerdir. Bu geçersiz bir düşüncedir. Çalışmak bazen farz, bazen müstehap, bazen mubah bazen de haramdır. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tevekkül edenlerin en faziletlisi idi. Yine de o, savaşmak için kuşanır; kazanç elde etmek için pazarlarda dolaşırdı.⁹⁷

Buhari'nin rivayet ettiğine göre Ömer (radhyallahu anhu) Şam'a doğru yola çıkmış, komutanlar onu karşılamışlar ve Şam'da veba salgısını olduğunu söyledimşlerdi. Bunun üzerine Hz. Ömer muhacir ve ensarla, daha sonra da Mekke'nin fethedilmeden evvel hicret etmiş muhacirlerin büyükleriyle istişare etmişti. Onlar vebadan uzaklaşmak için geri dönmek üzerinde görüş birliğine varmışlardı. Hz. Ömer de böyle emretti. Bunun üzerine Ebu Ubeyde bin Cerrah: "Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?" dedi. Ömer: "Keşke bunu senden başka biri söyleseydi ya Ebu Ubeyde! Evet, Allah'ın kaderinden, yine Allah'ın kaderine kaçırıyoruz. Ne dersin, senin develerin olsa ve bir tarafı verimli diğer tarafı çorak iki tarafı olan bir vadiye inseler. Sen onları verimli yerde gütsen de çorak tarafta da gütsen de Allah'ın kaderiyle gütmüş olmaz mıydın?" dedi.⁹⁸

Bu nedenle Ömer bin Hattab, hiçbir azıkları olmadığı halde hacceden Yemenli bir topluluğu paylamıştır. Muaviye bin Kurra şöyle nakletmiştir: Ömer bin Hattab Yemenli birtakım insanlarla karşılaştı. Onlara: "Siz kimsersiniz?" diye sordu. Onlar: "Biz mütevekkil (tevekkül eden)leriz." dediler. Ömer ise onlara: "Hayır, siz müteekil (tükenmişler)siniz. Mütevekkil, ancak tohumunu toprağa atan sonra Allah'a tevekkül eden kimsedir." dedi.⁹⁹

97. Akidetu't Tahavi Şerhi, 201

98. Fethu'l Bari, 10/150 - 151.

99. Câmiu'l Ulûm ve'l Hikem, 384

İbn-i Kayyım şöyle der: “İnsanlar tevekkülün, sebepleri yerine getirmekle çelişmediği üzerinde icma etmiştir. Sebepler yerine getirilmedikçe tevekkül etmek doğru değildir. Yoksa bu tembellik olur ve böyle bir tevekkül geçersizdir. Sehl bin Sa’d şöyle demiştir: ‘Kim sebeplere tutunmayı kötülerse sünneti kötölemişdir. Kim tevekkül etmeyi kötülerse imanı kötölemişdir. Tevekkül Peygamber (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in halidir, çalışıp kazanmak onun sünnetidir. Kim Rasûlullah’ın hali üzere olmayı hedef edinirse onun sünnetini terk etmesin.”¹⁰⁰

İbn-i Dakîk El-’İyd şöyle demiştir: “Şayet te’vil açık/anlaşılır ve yaygın bir mecaz cinsindense doğru olan onu tereddüt etmeden uygulamaktır. Şâz (genele aykırı) bir mecaz cinsindense doğru olan onu terk etmektir. Şayet bunun caiz olup olmadığı konusunda ihtilaf edilirse bu fikhî ve içtihadî bir meseledir ki bu ihtilafın her iki gruba göre de bir önemi yoktur. (Yani iki görüş de alınabilir.)”

Ali (*radiyallahu anhu*) şöyle demiştir: “İnsanlara anlayabilecekleri şeyleri söyleyin, anlamayacakları şeyleri bırakın. Siz Allah ve Rasûl’ünün yalanlanmasını ister misiniz?”

İbn-i Mesud şöyle demiştir: “Her kim bir topluluğa akıl erdiremeyecekleri bir hadisi naklederse bu onlar için ancak bir fitne olur.”¹⁰¹

* * *

100. Medâricu’s Salikîn, 2/116

101. İbn-i Teymiyye, Mecmûu’l Fetâva, 6/59

HABER-İ VAHİD'LE
AMEL ETMENİN ŞARTLARI

1- Hadisin ravisinin fıkıh ve içtihat yönüyle tanınan bir kimse olmaması durumunda hadisin kıyasa ve dinin asıllarına muhalif olmaması. Sahabeler arasında fıkıh yönüyle tanınanlardan bazıları Abdullah bin Abbas, İbn-i Mesud ve hulefâ-i raşidindir.

Şayet sahabe, rivayetiyle maruf olup içtihadıyla maruf değilse onun hadisi reddedilir. Bu nedenle Hanefiler “memesinde süt bırakılan hayvan” hadisini reddetmişlerdir. Çünkü bu hadisi Ebu Hureyre rivayet etmiştir. Hadis şöyledir: *“Deve ve koyunun sütünü memesinde bırakmayın. Kim böyle bir hayvan satın alırsa, sütünü sağdıktan sonra muhayyerdir. Razi olursa tutar, razi olmazsa o hayvanı bir sa’ hurma ile birlikte iade eder.”* Hanefiler bu hadise muhalefet etmişlerdir; zira bu hadis (onlara göre) “telef olan şeylerin tazmin edilmesi ve tazmin gayesiyle haraç verme” kaidelerine aykırıdır. Ancak onların bu muhalefeti, iki açıdan reddolunur:

a - Hanefilerin: *“Her kim unutarak bir şey yer veya içerse orucunu tamamlasın.”* hadisiyle amel etmesi. Ebu Hanife de: “Bu rivayet olmasaydı kıyasla konuşacaktım.” demiştir.

b - *“Memesinde süt bırakılan hayvan”* hadisini Buhari’nin, İbn-i Mesud’dan rivayet etmesi. Doğru olan, bu hadisin Hanefi imamlarına ulaşmamış olduğudur.

Bu şartı ileri süren İsa bin İbân, Muhammed ibnu’l Hasen’in talebesi olup Debbûsi ve sonrakiler ona uymuşlardır.

2 - Ravinin amelinin hadisin zahirine aykırı olmaması. Bu, hadisin zahirini alan cumhura muhalefettir. Çünkü biz re’ye değil

rivayete tâbi oluruz. Hanefiler bu düşünceden hareketle köpeğin yaladığı kabın yedi kez yıkanmasının vacip olmadığını ileri sürmüşlerdir. Çünkü hadisin ravisi Ebu Hureyre böyle kapların üç kez yıkanmasının caiz olduğu fetvasını vermektedir.

3 - Kur'an'ın hükmüne aykırı olmaması. “*Erkeklerinizden iki şahit...*” (Bakara, 282) ayetine aykırı olan, bir şahit ve bir yeminle hüküm verme meselesi gibi.

4 - “*Yetimlerin malları hakkında sadaka alınacak hayırlı bir ölçek isteyin.*” hadisi örneğinde olduğu gibi sahabelerin önde gelenleri tarafından terk edilmemesi.

5 - Yaygın olarak amel edilmesi. Ebu Hureyre'den gelen besmeninin açıktan okunacağına dair hadis, namazda elleri kaldırmak ile zekere dokunmak ve ateşte pişen yiyecekler sebebiyle abdest almak meseleleriyle ilgili hadisler buna misaldir. Bu reddedilmiştir; zira sahabeler, Hz. Ayşe'den rivayet edilen zekerin girmesi sebebiyle gusletme hadisini ve Rafi' bin Hadi'den rivayet edilen muhabere ve muzara'a (mahsülü paylaşmaya dayalı tarla sahibiyle yapılan ortaklık) hadisini benimsemişlerdir.

6 - İmam Malik'e göre kıyasa, Hanefilere göre de usule ve usulün manasına aykırı olmaması. Bu da reddedilmiştir. Çünkü Ömer (radıyallahu anhu), ceninin diyeti ve parmakların diyetini on deveye eşitlenmesi hususlarında Muğire ve Muhammed bin Mesleme hadisine başvurmuştur. Hanefiler kıyasa aykırı olmasına rağmen “kahkaha” hadisiyle amel etmiştir. Malikiler de kıyasa aykırı olmasına rağmen “memesinde süt bırakılan hayvan” hadisini kabul etmişlerdir.

Malik ve Beyhaki'nin, Rabia bin Abdurrahman'dan onun da Said İbnu'l Museyyib'ten rivayet ettikleri hadise göre bir parmağın diyeti on, iki parmağınki yirmi, üç parmağınki otuz ve dört parmağınki ise yirmi devedir.

Hadler ve şüphe sebebiyle uygulanmayan cezalar konusunda (Kerhi'nin hilafına) haber-i vahid kabul edilmiştir.

Mürsel Hadis

Şafiiler dışında cumhur indinde mürsel hadis kabul edilir ve böyle bir hadis Medine ehlinin ameline aykırı olsa da alınır.

Bu sebeple İmam Şafii: “Biz oruçken Hafsa bize yiyecek bir şeyler hediye etti. Biz de orucumuzu bozduk. Daha sonra Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi. Ona: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Bize bir hediye getirildi. İştahımız kabardı ve biz de orucumuzu açtık.’ dedik. Bunun üzerine Rasûlullah *‘İkinizin bunun yerine başka bir gün oruç tutması gerekmez.’* buyurdu.” hadisini kabul etmemiştir. Çünkü bu hadis mürseldir. Hadisi Zühri Hz. Ayşe’den rivayet etmiştir; ancak o, bu hadisi Ayşe’den değil, Urve’den işitmiştir. Şafii, Zühri’nin Said ibnu’l Müseyyib’ten rivayet ettiği: “*Rehin, onu veren kimse tarafından geri alınır. Kârı onun lehine, zararı aleyhinedir.*” hadisini ise kabul etmiştir. Şafii mezhebinde rehin, rehin alan kişiye bırakılan emanettir.

Meşhur Hadis

Meşhur hadis, Birinci yüzyılda (yani sahabeler döneminde) haber-i vahid olup ikinci ve üçüncü yüzyıllarda (tabiin ve etbau’t tabiin döneminde) yalan üzere birlemekle suçlanamayacak bir topluluk tarafından nakledilen hadistir. Hadislerin daha sonraki dönemlerde yaygınlaşmaları ise itibara alınmaz.

Meşhur hadisler, Kur’ân’ın mutlak (genel) hükümlerini mukayyet yapabilir (sınırlandırabilir.) Söz gelimi Maiz’in recmedilmesi hadisi zina ayetinin mutlak manasını, mestlere meshetme hadisi ayakların yıkanmasını, yeminin kefaretinin arka arkaya yerine getirilmesi, ellerin dirseklere kadar değil bileklerden kesilmesi ile ilgili gelen meşhur hadisler ilgili ayetlerdeki mutlak manaları mukayyet kılmiştir.

Malikiler, meşhur hadisin Medine ehlinin uygulamasına uygun olması şartını öne sürmüşler, bu sebeple meclis muhayyerliği hadisini, yani “*Alıcı ve satıcı birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler.*” hadisini reddetmişlerdir.

İmam Malik, bu hadisi rivayet ettikten sonra: “Bunun için bilinen bir süre veya bu konuda bilinen bir uygulama yoktur. Yani bu, Medine ehlinin uygulamasına muhaliftir.”¹⁰² demiştir. O, Medine ehlinin ameline dayanarak sadece malın teslim edilmesini yeterli görmüştür.

Yine Malikiler meşhur hadisin kıyasa aykırı olmaması şartını getirmiştir. Malik, Rabia bin Ebu Abdurrahman’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Said ibnu’l Müseyyib’e: ‘Bir parmağın diyeti kaç deve-dir?’ diye sordum. O: ‘On devedir.’ diye cevap verdi. ‘İki parmağın kaç devedir?’ dedim. ‘Yirmi devedir.’ dedi. ‘Peki, üç parmağın kaç devedir?’ dedim. ‘Otuz devedir.’ dedi. ‘Peki, dört parmağın kaç devedir?’ diye sordum. ‘Yirmi devedir.’ dedi. Ben: ‘Yarası büyüyüp acısı şiddetlendiği zaman diyeti azalıyor mu?’ deyince Said: ‘Sen Iraklı mısın?’ diye sordu. ‘Hayır, bildiğini pekiştirmek isteyen bir âlim veya öğrenmek isteyen bir cahilim.’ cevabını verdim. Bunun üzerine Said: ‘Ey kardeşimin oğlu, sünnet budur!’ dedi.”

İmam Malik ise şöyle demiştir: “Bize göre bütün parmaklar kesildiğinde diyet tamamlanır. Beş parmağın kesilmesi durumunda onun diyeti elin diyeti olur. Bu da her parmak için on deve olmak üzere elli devedir.”¹⁰³

Bütün fıkralarda ilim ehlinin cumhuru, şayet ümmet tasdik veya amel etmek suretiyle kabul etmişse haber-i vahidin ilim icap ettirdiği görüşündedir. Ancak *Keşfu’l Esrâr*’da (2/370) Bezdevî şöyle demiştir: “Haber-i vahid yakîni değil, ameli icap ettirir.”¹⁰⁴

102. El-Muntekâ; Muvatta, 5/55; El-Mudevennetu’l Kübra, 10/20

103. Muvatta, 2. cilt, 186. sayfaya bakınız.

104. Keşfu’l Esrâr; El-Menâr, 2. cilt 7. sayfaya ve Usûlu’d Devâlibi sayfa 249. sayfaya bakınız.

Bazı kelimacıları takip edip bu görüşü reddeden müteahhirinden küçük bir grup dışında Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbeli mezhebinde fıkıh usulü kitapları tasnif edenlerin bu mesele hakkında zikrettikleri görüş budur. Fakat kelimacıların çoğu bu meselede fukaha, ehl-i hadis ve selefle mutabıktır. Yine Ebu İshak ve İbn-i Fevrek gibi Eş'arilerin birçoğunun da görüşüdür. İbn-i Bakıllânî'ye gelince, o bunu reddetmiştir.

Ebu Meâlî, Ebu Hamid, İbn-i Akil, İbn-i Cevzî, İbn-i Hatip, El-Âmidî ve benzeri kişiler de İbn-i Bakıllânî'yi takip etmişlerdir. Ebu Tayyib, Ebu İshak ve benzeri Şafii imamlar; Kadı Abdulvahhab ve benzeri Maliki imamlar; Ebu Ya'la, Ebu'l Hattab, Ebu'l Hasan bin Zâğunî ve benzeri Hanbeli imamlar; Şemsuddin Es-Serahsî ve benzer Hanefi imamlar yine haber-i vahidin tasdik edileceği görüşündedirler. Haber-i vahidin tasdiki hakkında kesin bir ittifak olduğuna göre bu konuda hadis ilmine vakıf olanların icmasına itibar edilir. Yine ahkâm konusunda ilim ehlinin emir, yasak ve mubahlarla ilgili olan icmasına itibar edilir.¹⁰⁵

El-Müsvedde adlı eserin 241. sayfasında İmam Ahmed şöyle demiştir: “Peygamber (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den sahih bir senetle, hüküm veya farz bildiren bir hadis gelirse, onunla amel eder, o hadisle Allahu Teâlâ’ya itaatimi yerine getiririm. Ancak Peygamber (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in bunu söylediğine (kesin) şahitlik etmem.”

Kadı şöyle demiştir: “Ebu Bekir El-Mervezî şunu nakletmiştir: ‘Ebu Abdullah’a dedim ki: ‘Burada haber-i vahidin ilim icap ettirmeyip amel icap ettirdiğini söyleyen bir adam var.’ Bunun üzerine Ebu Abdullah o kimseyi ayıplayarak: ‘Böyle bir söz bilmiyorum.’ dedi. Belli ki o bu meselede ilim ve amel arasında fark görmüyordu.”

105. Şeyhulislam İbn-i Teymiyye, *Mecmû’l Fetâva*, 13; *Mukaddimetu’t Tefsir*, 35 - 352

Yine Kadı şöyle demiştir: “Abdullah, ru’yet hadisleri ile ilgili Ahmed bin Hanbel’in rivayeti hakkında şöyle dedi: ‘Buna iman eder ve bunun ilim üzere kesin kanaatte olduğumuz bir hak olduğunu biliriz.’ Bizim ashabımızdan bir topluluk bu sözün zahirine göre bir düşünce benimseyerek: ‘Haber-i vahid şer’i bir konuda ise bir ilim icap ettirir.’ demişlerdir.”¹⁰⁶

El-Müsvedde’de 240. sayfada: “Haber-i vahid cumhura göre kat’i ilimden aşağı derecede bir ilim ve zann-ı galip icap ettirir.” şeklinde geçmektedir.

Yine *El-Müsvedde*’de 240. sayfada Nizam İbrahim şöyle demektedir: “Haber-i vahidin, karinesi güçlü olması durumunda zarûri bir ilim ifade etmesi caizdir.”

İbn-i Abdulber şöyle demiştir: “Derin ilim sahibi olanların ekseriyetinin üzerinde bulunduğu görüş bunun (haber-i vahidin) ilim değil amel icap ettirdiğidir. Bu, Şafii ile fıkıh ve kelimcilerin cumhurunun sözüdür. Onlara göre haber-i vahid, Allah’ın şahitlik edip kesinleştirdikleri haricinde ilim icap ettirmez. Hadisçilerin çoğu ve bir kısım kelimciler ise haber-i vahidin hem ilim hem de amel icap ettirdiğini söylemişlerdir. Böyle söyleyenlerden biri de Hüseyin El-Kerabisi’dir.”¹⁰⁷

İbn-i Abdulber daha sonra şunun ifade etmiştir: “Bizim sözü-müz ise haber-i vahidin ilim değil, amel icap ettirdiğidir.”

Ebu İshak El-İsferânî, mütevatir ve ehad hadis arasında müstefid olarak isimlendirdiği bir bölüm daha belirlemiş ve bunun nazarî, mütevatirin ise zarûri ilim ifade ettiğini öne sürmüştür. Cüveynî ise bunu reddetmiştir.

106. *El-Müsvedde*, 243

107. *El-Müsvedde*, 244

İbn-i Teymiye'nin babası şöyle demiştir: "Âlimler, zahir manayla amel etmenin caiz olması sebebiyle doğruluğuna kesin olarak karar verilmese bile haber-i vahidle amel edileceği üzerinde ittifak etmiş; adil bir kimsenin rivayet ettiği haber-i vahidi inkâr edenin tekfir edilmesi konusunda ise ihtilaf etmişlerdir. Hanbelilerden iki görüş zikredilmiş, İshak bin Rahuye'den de: "Tekfir edilir." görüşü nakledilmiştir."¹⁰⁸

Şeyhulislam şöyle demiştir: "Ashabımızın görüşü, makbul olan ahad haberlerin dinin asıllarının ispatı için uygun olduğudur."¹⁰⁹

Kadı şöyle demiştir: "Haber-i vahid sahihse, hakkında ihtilaf yoksa ve ümmet kabulle karşılamışsa ilim icap ettirir."

* * *

108. El-Müsvedde, 245

109. El-Müsvedde, 248

ALLAH (AZZE VE CELLE)'NİN
TEVKİFÎ İSİM VE SIFATLARI

Ebu Bekir İbnu'l Arabî, *Tirmizi'nin Şerhi'*nde, ilim ehlinde bazıların-
dan naklederek Kur'ân ve Sünnet'te Allah'ın bin isminin cem edildi-
ğini söylemiştir.

Allah'ın Sıfatları Konusundaki Farklı Görüşler

1 - Mücessime ve Müşebbihe: Davud El-Cevarnî ve Hişam İbnu'l Hakem Er-Rafîzî gibi Mücessime ve Müşebbihe'ye mensup kimseler: "Allah'ın eli sıfatı bizim ellerimiz, gözü bizim gözlerimiz gibidir." demiştir.

2 - Muattıla: Cehmiyye ve benzeri fırkalar: "Kelam, işitme ve görme aletlerle olur ve Allah bundan münezzehtir." demişlerdir.

İbn-i Kayyım: "Şirkin esası ve kendisinden doğduğu asıl ta'tildir. (Allah'ın sıfatlarını inkâr etmektir)" demiştir. Ta'til üç kısımdır:

a - Yaratıcının yaratılardan ayrılması

b - Yaratıcının isim, sıfat ve fiillerinin kemal derecesindeki kutsiyetinin iptal edilmesi

c - Tevhidin hakikati hususunda, Allah (*subhânehû*)'nun kullara istediği şekilde muamele etmesinin yok sayılması.¹¹⁰

3 - Selef: İmam Ahmed şöyle demiştir: "Allah'ın isim ve sıfatlarına, keyfiyetsiz ve manasız olarak iman ve tasdik ederiz. Onlardan hiçbir şeyi reddetmeyiz. Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiği şeylerin, senedi sahihse hak olduğunu bilir, onun Allah hakkında söylediği hiçbir sözü reddetmeyiz. Allahu Teâlâ'yı, bir belirleme/

110. Er-Ravda, 26

sınırlama yapmadan, kendisini vasfettiğinden daha fazla sıfatla vasfetmeyiz. ‘O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.’

4 - Halefin Mezhebi: Onlar şöyle demiştir: “Sıfatların tevil edilmesi caizdir. Dolayısıyla ‘vech’ zât, ‘el’ kudret demektir.”

İbnu’l Cevzi (teşbih şüphesini reddetmiş): “*Rabbinin yüzü baki kalır.*’ (yani) ‘Rabbın baki kalır.” demiştir. Dahhak ve Ebu Ubeyde: “*O’nun yüzünden başka her şey helak olucudur.*’ (yani) ‘O’ndan başka her şey” demişlerdir. Onlar: “Ayetlerin zahirini almak tecsim ve teşbihtir. Selefın mezhebi ayetlerin zahiri almak değil, bilakis ayetlerin manasını genel olarak soruşturmamaktır.” demişlerdir. Aynı zamanda onlar: “Bunları, sıfat ayet ve hadisleri olarak isimlendirmek bid’attir.” demişlerdir.

İlk iki görüş (Mücessime/Müşebbihe ve Muattıla) “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir.” ayetiyle reddedilmiştir. “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.” cümlesi Müşebbihe’ye “O, işitendir, görendir.” cümlesi de Muattıla’ya bir cevaptır.

İbn-i Kayyım *Kafiyetu’ş Şafiye*’de şöyle demiştir:

لَسْنَا نُشَبِّهَ وَصْفَهُ بِصِفَاتِنَا
 إِنَّ الْمُشَبِّهَ عَابِدُ الْأَوْثَانِ
 كَلَّا وَلَا نُخْلِيهِ مِنْ أَوْصَافِهِ
 إِنَّ الْمُعْطَلَّ عَابِدُ الْبُهْتَانِ
 مَنْ شَبَّهَ اللَّهَ الْعَظِيمَ بِخَلْقِهِ
 فَهُوَ النَّسِيبُ لِمُشْرِكٍ نَضْرَانِي
 مَنْ عَطَّلَ الرَّحْمَنَ عَنْ أَوْصَافِهِ
 فَهُوَ الْكَفُورُ وَلَيْسَ ذَا إِيْمَانٍ

O'nun sıfatlarını kendi sıfatlarımıza benzetmeyiz

Şüphesiz Müşebbihe tapıcıdır putlara

Hayır, O'nun sıfatlarından hiçbirini ayırmayız

Şüphesiz Muattıla tapıcıdır bir bühtana

Kim azim olan Allah'ı benzetirse yarattıklarına

O kişi hısımdır müşrik Hristiyanlarla

Veya kim Rahman'ın sıfatlarını inkâr ederse

O kişi kâfirdir, iman bulunmaz onda.¹¹¹

Bazı âlimler şöyle demiştir: “Muattıla yokluğa, Mümessile ise bir puta ibadet eder.”

Hattabi şöyle demiştir: “Selefin mezhebi, isim ve sıfat ayetleri ile hadislerini keyfiyet ve teşbihi nefyederek zahirine havale etmektir. Çünkü Allah'ın sıfatları hakkında konuşmak, zâtı hakkında konuşmak gibidir. Allah'ın sıfatları ne ise zâtı da odur. O'nun sıfatları, aynen zâtı gibidir. Şöyle ki zât ispat edildiği zaman keyfiyet değil, varlık ispat edilmiş olur; aynı şekilde sıfatların ispatı da keyfiyetin değil, varlığın ispatıdır.”

Selef bunu: “İsim ve sıfatlar (ayet ve hadislerde) nasıl geçiyorsa öyledir, tevil yapılmaz.” sözleriyle dile getirmiştir. Onların anlatmak istedikleri şey, isim ve sıfatların hakikatlerinin keyfiyetsiz ispat edilmesi gerektiğidir. Selefin tefvid yapmak (bu konuyu tamamen Allah'a havale etmek) istediği veya isim ve sıfatların müteşabihattan olduğu zannedilmiştir ki bu yanlış bir zandır.¹¹²

İbn-i Teymiye şöyle demiştir: “Allah'ın kendisini kitabında nitelediği ve Rasûlü Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vafsettiği sıfatlara tahrif, ta'til, tekyif (keyfiyetlendirme) ve temsil (benzetme)

111. Er-Ravdatu'n Nediyye, 21

112. Er-Ravdatu'n Nediyye, 21

yapmadan iman etmek, Allah'a imandan bir cüzdür."¹¹³ Bazıları şöyle demiştir: "Rab Teâlâ'nın sıfatları icmalî olarak ve ispat yönüyle bilinebilir, keyfiyet ve tahdit (belirleme/sınırlandırma) yönüyle idrak edilemez."¹¹⁴

Ehli Sünnet Allahu Teâlâ hakkında şu sıfatları ispat eder:

- 1 - Zatî Sıfatlar (kudret, irade ve ilim gibi)
- 2 - Fiilî Sıfatlar (nüzü'l ve gelme gibi)
- 3 - İhtiyarî Sıfatlar (sevinme ve gülme gibi)

Allah'ın Sıfatları

1 - Nefsî Sıfatlar (Vücut): Bu sıfat, Allah'ın zâtıyla aynı sığata de-lalet eder. Üzerine herhangi bir mana eklenmez. Allah'ın zâtı ancak bu sıfatla kavranabilir.

2 - Selbî Sıfatlar: Delalet ettiğı mana Allah (*subhânehü*)'ya layık olmayan bir durumu nefyeden her sıfat bu bölümdedir. Bunlar, "vah-daniyet, kıdem, beka, kıyam bizâtihi ve muhalefetun lilhavâdis" tir.

3 - Mana Sıfatları: Allah (*subhânehü*)'nun zâtıyla kâim olan ve kendisine özgü muayyen bir hükmü gerekli kılan sıfatlardır. "İlim" sıfatı bu bölümdedir. Zira bu, "âlim" sıfatıyla nitelenmeyi gerekli kılar.

Mutezile mezhebi bu sıfatları reddederek: "Allahu Teâlâ 'ilim' sıfatıyla hiçbir şekilde nitelenmeksizin 'âlim'dir; 'kudret' sıfatıyla hiçbir şekilde nitelenmeksizin 'kadir'dir." demiştir. Onlar şöyle de demiştir: "Allah'ın âlim ve kadir oluşu yüce zâtı için vaciptir. O'nun âlim olması için, bizde olduğu gibi ilme ihtiyaç yoktur." Yine onlar şöyle demişlerdir: "Allah şüphesiz kendi zâtıyla mükemmeldir.

113. Er-Ravdatu'n Nediyye, 21

114. Şerhu Akideti'l Vasıtiyye, Mustafa Âlim

Şayet, O'nun âlim oluşu ilim sıfatı vasıtasıyla sabittir, dersek Allah kendi zâtıyla noksan, zâtının haricindeki bir şeyle tamamlanmış olur ki bu ittifakla batıldır.”¹¹⁵

Mana sıfatları ilim, irade, kudret, işitme, görme, kelim ve hayattır.

4 - Manevî Sıfatlar: Bunlar, mana sıfatlarının sonucu olarak doğan sıfatlardır. Bu sıfatlar; âlim, murîd (irade eden), kadir, semî' (işiten), basîr (gören), mütekellim (kelam sahibi) ve hay (diri)dir.

Şerhu Fıkhi'l Ekber 14. sayfada Ebu Hanife şöyle demiştir: “Allah birdir. Bu bir olma sayı bakımından değil, ortağı bulunmama bakımındandır. *‘De ki: ‘O Allah birdir...’* O, yarattıklarından hiçbir şeye benzemez; yarattıklarından hiçbirisi de O'na benzemez. O, ezelden beri vardır; zâtî ve fiilî isim ve sıfatlarıyla ebediyyen de var olacaktır.

O'nun zâtî sıfatları; hayat, kudret, ilim, kelim, işitme, görme ve iradedir. Fiilî sıfatları da yoktan yaratma, rızık verme, inşâ etme, bir örnek olmaksızın yaratma, var etme ve bunlara benzer sıfatlardır. O, ezelden beri vardır; isim ve sıfatlarıyla ebediyyen var olacaktır. O'nun için hiçbir isim veya sıfatı sonradan ortaya çıkmamıştır. O, ezelden beri ilmiyle âlimdir ve ilim O'nun ezelde var olan sıfatıdır; kudretiyle kadirdir ve kudret O'nun ezelde var olan sıfatıdır; kelim ile mütekellimdir ve kelim O'nun ezelde var olan sıfatıdır; yaratmasıyla haliktir ve yaratma O'nun ezelde var olan sıfatıdır. Fiiliyle fâildir ve fiil O'nun ezelde var olan sıfatıdır.”

İmam Abdulaziz El-Mekkî, Allahu Teâlâ'nın ilim sıfatıyla ilgili Bîşr El-Mureysi'yle yaptığı münazarasını naklettiği *“Kitabu'l Hayat”*'ta şu olayı anlatmıştır: “Bîşr: ‘Allah cahil değildir.’ dedi; ancak Allah'ın ilmiyle âlim olduğunu itiraf etmedi. Bunun üzerine İmam Abdulaziz dedi ki: ‘Cehaletin nefyi övgü değildir. Zira şu sütun da

115. Kübra'l Yakiniyyât, 124 (El-Mevâkif, 2. cilt, 246. sayfadan nakledilmiştir.)

cahil değildir. Allah peygamberleri, melekleri ve mü'minleri ilim sıfatıyla medhetmiştir.”¹¹⁶

Allahu Teâlâ Hakkında Vacip Olan Sıfatlar

Senûsi, *Beycûriyye/Senûsiyye* adlı eserinin 16. sayfasında şöyle demiştir: “Mevlâ'mız (*azze ve celle*) için yirmi sıfat vaciptir. Bunlar:

a - Nefsî Sıfatlar (Vücud)

b - Selbî Sıfatlar: Bunlar, “kıdem, beka, muhalefetun lilhavâdis, kıyam binefsihî ve vahdaniyet”tir.

Beycûri, şöyle demiştir: “Bu sıfatlar ‘selbe (nefye/olumsuzluğa)’ nispet edilmiştir; çünkü bununla tefsir edilirler. Şöyle ki kıdem varlığın başını, beka ise sonunu nefyeder. Muhalefetun lilhavâdis benzerliği, kıyam binefsihî eksik ve muhtaç olmayı ve vahdaniyet sayıca çokluğu nefyeder.”

c - Mana Sıfatları: Bu sıfatlar Eş'arilere göre yedi Maturidilere göre sekiz tanedir. Zira Maturidiler tekvin sıfatını eklemişlerdir. Onlara göre bu, Allahu Teâlâ'nın zâtıyla birlikte kâim olan var etme ile yok etmenin kendisiyle olduğu ezeli bir sıfattır ve fiilî sıfatlardan sayılmaktadır. Mana sıfatları şunlardır:

1 ve 2 - Kudret ve irade: Bunlar, varlığı mümkün olan şeylerle akledilebilen sıfatlardır.

3 - İlim: Bu, varlığı vacip (gerekli), caiz ve imkânsız olan şeylerle akledilebilen bir sıfattır.

4 - Hayat: Bu, herhangi bir şeyle akledilemeyen bir sıfattır.

5 ve 6 - İşitme ve Görme: Bunlar, mevcut olan varlıklarla akledilebilen sıfatlardır.

¹¹⁶. Er-Ravdatu'n Nediyye, 72

7 - Kelam: İlim sıfatıyla aynı şeylerle akledilebilen bir sıfattır.

d - Manevî Sıfatlar: Bunlar, mana sıfatlarına tâbi olan sıfatlardır. Bu sıfatlar Allah Teâlâ'nın kadir, murîd (irade eden), âlim, hay (diri), semî' (işiten), basîr (gören), mütekellim (kelam sahibi) oluşudur.

Allahu Teâlâ Hakkında İmkansız Olan Sıfatlar

Allahu Teâlâ'ya ait on sıfatın karşısı olan sıfatlardır. Bunlar:

a - Adem (yokluk)

b - Sonradan ortaya çıkma (hudûs), yokluğa maruz kalma (fenâ) ve yaratılmışlara benzeme

Yaratılmışlara benzeme on yönden olur. Bunlar, Allahu Teâlâ'nın:

1 - Bir hacminin olması

2 - Bir eninin bulunması

3 - Bir yönde olması

4 - Bir yönünün bulunması

5 - Bir mekânda bulunması

6 - Bir zamanda bulunması

7 - Hadiselere maruz kalması

8 - Küçük olarak nitelenmesi

9 - (Boyut bakımından) büyük olarak nitelenmesi

10 - Fiil ve hükümlerinde bir hedefinin bulunmasıyla nitelenmesi

Kıdem

Buhari, İmran bin Husayn'dan şöyle rivayet etmiştir: Ben Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber iken Beni Temim'den bir topluluk onun yanına çıkageldi. Rasûlullah: *"Müjdeyi kabul edin ey Beni Temim!"* buyurdu. Onlar: "Bize müjde verdin, o halde bize bağışta bulun." dediler. Derken Yemen halkından bir topluluk girdi. Rasûlullah: *"Müjdeyi kabul edin ey Yemen halkı! Zira Beni Temim onu kabul etmedi"* buyurdu. Onlar: "Kabul ettik, biz dinimizi öğrenmek ve bu işin (yaratılışın) başında ne olduğunu sormak için geldik." dediler. Rasûlullah: *"Allah vardı ve hiçbir şey yoktu. (Bir rivayette 'O'ndan önce hiçbir şey yoktu.' şeklindedir.) Bu sırada arşı suyun üzerindeydi. Sonra her şeyi zikrin içine yazdı, daha sonra da gökleri ve yeri yarattı."*¹¹⁷

Ebu Davud 4700 hadis numarasıyla Ubade bin Samit'ten şunu rivayet etmiştir: *"Muhakkak ki Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Ona: 'Yaz!' buyurdu. O: 'Ne yazayım!' dedi. Allah: 'Kıyamete saatine kadar her şeyin kaderini yaz!' buyurdu."*

Beyhaki şöyle demiştir: "Allahu a'lem, Rasûlullah (burada) Allah'ın yarattığı ilk şeyin su, rüzgâr ve arştan sonra kalem olduğunu murad etmiştir."¹¹⁸

Âlimler arşın mı yoksa kalemin mi daha önce yaratıldığı konusunda ihtilaf etmiştir.

1 - İlim ehlerinden bir grup: "Ubade hadisi sebebiyle önce kalem yaratılmıştır." demiştir. "Kaleminden sonra ince bir bulut, ondan sonra da arş yaratılmıştır." diyen İbn-i Cerir bu görüştedir. İbn-i Ebi Arube, Ebu'l Kasım Et-Taberânî ve İbnu'l Cevzi de bu görüşü benimsemiştir.

117. Seyyid Sabık, Akâid, 54

118. İbn-i Kayyım'ın Kasidesi'nin Şerhi, 1/375

2 - İbn-i Kesir şöyle demiştir: “Cumhur ulemânın üzerinde bulundu görüş, arşın ondan (kaleminden) önce yaratılmış olduğudur. Nitekim Müslim’de geçen şu hadis de buna işaret etmektedir: “Allah, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce mahlukâtın kaderlerini yazmıştır. Bu sırada arşı su üzerindeydi.”¹¹⁹

وَالْحَقُّ أَنَّ الْعَرْشَ قَبْلُ لِأَنَّهُ
قَبْلَ الْكِتَابَةِ كَانَ ذَا أَرْكَانٍ
وَكِتَابَةُ الْقَلَمِ الشَّرِيفِ تَعَقَّبَتْ
إِبْجَادَهُ مِنْ غَيْرِ فَضْلِ زَمَانٍ

Hakikat arşın önce olduğudur çünkü

Rükünleri olan arş, kitabetten öncedir

Arkadan şerefli kalemin kitabeti geldi

*Kalemin yaratılması izledi aradan zaman geçmeden*¹²⁰

Allah (azze ve celle)’nin varlığının öncesi yoktur. Müslim Ebu Hureyre’den merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: “İnsanlar: ‘Mahlukâtı Allah yarattı, peki Allah’ı kim yarattı?’ diyene kadar birbirlerine soru sormayı sürdürürler. Kimin aklına böyle bir şey gelirse ‘Allah’a iman etim.’ desin.”

Şimdi sen masanın üzerine bir kitap bıraksan ve daha sonra döndüğünde o kitabı başka bir masada bulsan onu kimin naklettiğini sorarsın. Ama odanda yere oturmuş bir adam bulunsa, daha sonra döndüğünde onu sandalyenin üzerinde bulsan onu kimin taşıdığını sormazsın.

119. Tirmizi rivayet etmiş ve: “Hadis hasen-sahih-garıptır.” demiştir

120. Kafiye’u Şâfiye Şerhi, 1/375

Güneşten sonra bize en yakın olan yıldız güneşten 260.000 kat uzaklıktadır. Güneş sistemi, galaksiyle karşılaştırıldığında bir zerre sayılır. Zira galakside yüz milyon yıldız bulunmaktadır.

Işık, galaksinin bir tarafından diğerine yolculuğunu yüz bin ışık yılında tamamlamaktadır ve bir ışık yılı on milyar yıla denktir.¹²¹

Kıdem Sıfatı Hususunda Aklî Delil: Allah kadîm olmasa hâdis (sonradan vücûda gelmiş) olur. Bütün mevcudâtı Allahu Teâlâ'nın yarattığı varsayılmakla beraber eğer O, hâdis olursa kendisini vücûda getiren başka bir varlığa muhtaçtır demektir. Bu ise imkânsızdır; çünkü bir kısır döngü sonucunu doğuracaktır. Bu imkânsız ve batıldır; batıl ve imkânsız bir düşüncenin üzerine kurulan başka bir düşünce de batıl olur.

Şayet Allah'tan önce bir yokluk olsa, O'nun vücûda gelmesi için kaçınılmaz olarak bir etken olmalıdır. Bu düşünülürse Allah'ın bir ilah olması imkânsız olur. Bu nedenle mevcudâtın varlığı, vacibu'l vücût olan bir zâta (yani başlangıcı ve sonu olmayan bir varlığa) dayanmalıdır. Bu zât, kendisi dışındakilere tesir eden, kendisine ise tesir edilemeyen bir varlık olmadığı sürece de vacibu'l vücût olamaz. Bu, o zâtın kıdem sıfatıyla nitelenmesini gerektirir.

Aklın, bir başlangıç ve sonun bulunmaması durumunu idrak edemeyeceğini göz önünde bulundurmamız gerekir. Bu, aklın sınırlı bir kudrete sahip olmasındandır.

Bir hakikati idrak edememek onun mevcut olmadığı anlamına gelmez. Bu sebeple: "Bir şeyin zihinde bulunmaması, gerçekte mevcut olmamasını gerektirmez." denmiştir.

الْعَجْزُ عَنْ دَرْكِ الْإِذْرَاكِ إِذْرَاكُ
وَالْبَحْثُ فِي كُنْهِ ذَاتِ اللَّهِ إِشْرَاكُ

İdrakten acze düşmek de bir idraktır

Allah'ın zâtını derinlemesine araştırmak da şirk koşmaktır

İkrime'den, o da İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: “Ya-hudiler Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi. Aralarında Ka'b bin Eşref ve Huyey bin Ahtap da vardı. 'Ey Muhammed! Seni gönderen Rabbini bize vasfet.' dediler. Bunun üzerine Allah (azze ve celle): 'De ki: 'O Allah birdir. Allah sameddir. O doğurmamıştır (kendisinden bir şey çıkmamıştır), doğrulmamıştır (başka bir şeyden çıkmamıştır) ve hiçbir şey O'nun dengi değildir (hiçbir şey O'na benzemez).’ ayetlerini indirdi. Sonra Rasûlullah şöyle buyurdu: 'İşte bunlar, noksanlıklardan münezze, yüce ve büyük olan Rabbim (azze ve celle)'nin sıfatlarıdır.” “Yoksa onlar, hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar? Yoksa yaratıcılar kendileri mi?” (Tür, 35)

İbn-i Hazm ve selevin çoğu bu ismi reddederek: “El-Kadîm, 'başkasından eski/önce olan' demektir. (Söz gelimi) 'Sonunda o (ay) eski bir hurma dalı gibi döndü.' (Yasin, 39) ayetindeki eski dal, ikinci dal oluşana kadar kalan daldır. (Yine) 'Bu eski (kadîm) bir yalandır.' (Ahkaf, 11) (ayetinde de kadîm kelimesi eski anlamında kullanılmıştır)” demişlerdir.

“O, Evveldir, Ahirdir, Zahirdir, Batındır.” (Hadid, 3) Bu dört ismin ekseninde kuşatma vardır. Bu kuşatma, zamansal ve mekânsal olmak üzere iki türlüdür. Allah'ın evvel ve ahir oluşu öncelik ve sonralık bakımından zamansal bir kuşatmadır. Önce olan her şey O'nun evvel oluşuna; sonra olan her şey de O'nun ahir oluşuna gelir dayanır. O'nun evvel ve ahir oluşu bütün ilkleri ve sonları kuşatır. Allah'ın zahir ve batın oluşu da bütün zahir ve batınları kuşatır. Herhangi bir zahir yoktur ki Allah onun üzerinde olmasın. Herhangi bir

batın yoktur ki Allah ondan yakın olmasın. Herhangi bir evvel yoktur ki Allah ondan önce olmasın ve herhangi bir ahir yoktur ki Allah ondan sonra olmasın. Böylece El-Evvel Allah'ın kadîm, El-Ahir devamlı ve baki oluşudur; Ez-Zahir O'nun yüce ve büyük, El-Batın da yakın oluşudur.¹²²

Beka

Beka, Allah (*subhânehu*)'nun sonunun olmadığı manasına gelir. O'nun zâtını fenâ (yok oluş)un bulması imkansızdır. Çünkü Allah 'vacibu'l vücûd'dur. Bu sebeple kıdem ve beka sahibi olması gerekir. O tesir eden; ama kendisine tesir edilmeyendir.

Beka Sıfatı Hususunda Naklî Delil: Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"O'nun yüzünden (zâtından) başka her şey helak olucudur."* (Kasas, 88) *"Onun (yeryüzünün) üzerinde bulunan herkes fânidir. Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü (zâtı) baki kalacaktır."* (Rahman, 26-27)

Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur: *"Sen El-Evvel'sin, Sen'den önce hiçbir şey yoktur. Sen El-Ahir'sin, Sen'den sonra hiçbir şey yoktur."*¹²³

Kıyam Bizâtihî

Allah mekândan müstağnidir. O, mevcûd olan hiçbir şeye muhtaç değildir. *"Allah sameddir."* Her şeye O'na muhtaçtır; O ise hiçbir şeye muhtaç değildir.

"Allah ki O'ndan başka ilah yoktur. Hay ve Kayyûmdur." "O ğaniy (hiç bir şeye ihtiyacı olmayan) ve hamid (hamd'e layık olan)dır."

122. Er-Ravdatu'n Nediyye 68-69

123. Müslim

El-Kayyûm (الْقَيُّومُ) lafzı El-Kayyam'a (الْقَيَّامُ) göre daha belîğdir. Zira "vâv" harfî "elif"ten daha kuvvetlidir. El-Kayyûm ismi, müfessirler ve luğatçıların ittifakıyla, Allah'ın kendi zâtıyla kâim olduğunu ifade eder. Bu, zarurî olarak bilinen bir konudur. Peki El-Kayyûm sıfatı Allah'ın başka şeyleri de kâim kılması manasını taşır mı? Bu konuda iki görüş dile getirilmiştir ki bunlardan daha sahîh olana göre bu kelime, Allah'ın kıyamının sürekliliğini ifade eder.

El-Kayyûm, Allah'ın müstağnilik ve kudretinin kemal derecesinde oluşu manasını kapsar. Allah, kendi zâtıyla kâimdir ve kendisini kâim kılacak hiç kimseye, hiçbir şekilde muhtaç değildir. Bu, başkalarından müstağni oluşunun kemalindendir. Ve Allah, kendisinden başka her şeyi kâim kılandır. O'ndan başka her şey ancak O'nun kâim kılmasıyla kıyam bulabilirler. Bu da Allah'ın kudretinin ve izzetinin kemalindendir.¹²⁴

Kıyam Bizâtihi Sıfatı Hususunda Akli Delil: Muhlûkâtı yaratan O'dur. Şayet kendisinden başka bir şeye muhtaç olsaydı; zayıf, hâdis (sonradan ortaya çıkmış) ve yaratılmış olurdu.

Muhalefetun Lilhavâdis

Daha önce muhalefetin manasını ve bunun on bakımdan olduğunu, Allah'ın bir hacminin olmadığını, O'nun için bir mekânın ve zamanın söz konusu olmadığını açıklamıştık.

Kur'an'da: "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." (Şûrâ, 11) "De ki: 'O Allah birdir.'" buyurulmuştur. "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." "Hiçbir şey Allah gibi ve O'nun benzeri değildir." manasındadır. "Eğer onlar da sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar." (Bakara, 137) "... sizin iman ettiğiniz gibi..." "... sizin iman ettiğinize..." demektir.

124. Akidetu't Tahavi Şerhi, 55-55

Kimileri ayetteki (Şura suresi 11. ayetteki) “kâf” harfinin ziyade olduğu söylemiştir.¹²⁵ Araplar (ayetteki kullanıma benzer bir şekilde) “كَلِمَتِي يَلْسَانٌ كَمِثْلِ السِّنَانِ” (Beni kılıç gibi bir dille yaraladı.)” derler.

Allah teşbihi kesin olarak nefyetmeyi irade ettiğinde, bunu (“ك” gibi) teşbih harfleri ile (“مِثْل” gibi) teşbih kelimelerini okuyuşumuzda birleştirmek suretiyle yapar. Böylece teşbih, anlam bakımından vurgulanmış ve kuvvetlendirilmiş olur.¹²⁶

Bir hadiste şöyle geçmektedir: “De ki: ‘O Allah birdir. Allah sameddir. O doğurmamıştır, doğrulmamıştır...’ Çünkü doğrulan her şey ölür; ölen her şeye de varis olunur. Allah (azze ve celle) ölmez ve kendisine mirasçı olunmaz. “...ve hiçbir şey O’nun dengi değildir.’ O’na benzer ve denk olan hiçbir şey yoktur; O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.”¹²⁷

İbn-i Abbas, Allahu Teâlâ’nın: “En yüce sıfatlar O’nundur” (Rum, 27) ayeti hakkında “Allah: ‘O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.’ buyurmaktadır.” demiştir. Yine o, Allahu Teâlâ’nın: “Onun bir adaşı olduğunu bilir misin?” (Meryem, 65) kavli hakkında da: “Allah’a benzer kimse bilir misin?” demiştir.

Hasan Basri’ye: “Bize Rabbini anlat.” denince: “Size O’nu misal vermeden vasfedeceğim.” demiştir.

Bazı muhakkikler şöyle demiştir: “Tevhid, Allah’ın zâtını, diğer zâtlara benzetmeden ve sıfatlarını inkâr etmeden ispat etmektir.” Vasıtı (rahimehullah) bu söze şunu eklemiştir: “O’nun zâtına benzer bir zât yoktur, O’nun ismine benzer bir isim yoktur, O’nun fiillerine benzer bir fiil yoktur ve O’nun sıfatlarına benzer bir sıfat yoktur. Ancak lafızlarda müstereklik olabilir.”¹²⁸

125. Bu hususun daha iyi anlaşılması için 23. dipnota bakınız.

126. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 278

127. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 279

128. Kurtubî Tefsiri, 9/16

Allah (azze ve celle)'nin Sıfatları

Sıfatlar	Allahu Teâlâ Hakkında Vacip Olan Sıfatlar	Allahu Teâlâ Hakkında İmkânsız Olan Sıfatlar
Nefsi Sıfatlar	Vücût	Adem (Yokluk)
Selbi Sıfatlar	Kıdem Bekâ Muhalefetun lilhavâdis Kıyam binefsihî Vahdaniyyet	Hüdûs (Sonradan Yaratılmış Olma) Ademe maruz kalma Yaratılmışlara benzeme Kendi zâtıyla kâim olmama Bir olmanın mümkün olmaması
Mana Sıfatları	Kudret İlim Hayat Görme İşitme Kelam	Acziyet, iradeye sahip olmama (şaşıрма ve gaflet) Cehalet Ölüm Körlük Sağırlık Dilsizlik

Manevî Sıfatlar¹²⁹

Vahdaniyet

Allahu zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde birdir.

Zâtında bir olma, Allah'ın zâtının bir olması ve cüzlerden oluşmaması anlamındadır. Allahu Teâlâ, altında fertlerin bulunduğu bir tür değildir. O'nun mülkünde hiçbir ortağı yoktur.

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"De ki: 'Allah'ı bırakıp da (O'nun ortağı olduklarını) iddia ettiklerinizi çağırın. Göklerde ve yerde zerre kadar bir şeye sahip değillerdir. Onlar için bunlarda hiçbir ortaklık yoktur. Allah'ın onlardan bir yardımcısı da yoktur."* (Sebe, 22)

Eğer Allah'ın bir ortağı olsaydı gökler ve yer bozulurdu. *"Eğer onların dediği gibi Allah ile beraber (başka) ilahlar da olsaydı onlar arşın sahibine elbet bir yol ararlardı."* (İsra, 42) *"Eğer her ikisinde (göklerde ve yerde) Allah'tan başka ilahlar olsaydı ikisi de muhakkak ki bozulup gitmişti. Arşın Rabbi olan Allah, onların vafsettikleri şeylerden münezzehtir."* (Enbiyâ, 22)

Emirlerin birbiriyle çeliştiği için fesat/bozulma meydana gelir. Bir ilah mahlukâta bir emir verir, diğeri buna mani olup mukavemet ederse kâinattaki intizam kesintiye uğrar. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Allah, hiçbir çocuk edinmemiştir ve O'nunla birlikte hiç bir ilah yoktur; eğer olsaydı, her bir ilah elbette kendi yarattığını götürürverirdi ve bir kısmı bir kısmına karşı üstünlük sağlardı. Allah, onların vafsettikleri şeylerden münezzehtir."* (Mü'minun, 91) *"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere mutlaka 'Benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin.' diye vahyetmişizdir."* (Enbiyâ, 25)

¹²⁹ Eserin aslında sadece başlık verilmiş, açıklama yapılmamıştır. Ancak Şeyh, daha önceki satırlarda bu kavramı ayrıntısıyla açıklamış, manevî sıfatların, mana sıfatlarına tâbi olup "âlim, murid (irade eden), kadir, semî" (işiten), basîr (gören), mütekellim (kelam sahibi) ve hay (diri)" sıfatları olduğunu ifade etmişti. (Yayıncı)

Halimî “Lâ ilahe illallah”ın manası hakkında şunları söylemiştir: “Muhakkak ki bu kelime, bütün çeşitleriyle Allah (celle ve senâhu)’yu inkârı ortadan kaldırmak için yeterlidir. Düşündüğümüz zaman hakikatin böyle olduğunu göreceğiz. Zira ‘Lâ ilahe illallah’ diyen bir kimse (ilah olarak) Allahu Teâlâ’yı ispat edip O’nun dışındakileri nefyeder. Buradaki ispat ile tatil; buna nefyin eklenmesiyle de şirk ortadan kalkar. İlah lafzıyla da yaratma ve tedbir etme (düzenleme) ispat edilmiş olur. Böylece nasıl ki ilah kelimesi ile yaratmanın nefyi bir araya gelemiyorsa teşbihin de bir araya gelemeyeceği anlaşılmış olur.”¹³⁰

Kudret

Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “*Evet! Onun parmak uçlarını dahi bir araya getirmeye kadiriz.*” (Kıyamet, 4) “*Onlar, kendilerini yaratan Allah’ın onlardan daha kuvvetli olduğunu görmediler mi?*” (Fussilet, 15) “*Göklerdeki ve yerdeki hiçbir şey, Allah’ı aciz bırakacak değildir.*” (Fâtır, 44)

Üstad Ebu İshâk şöyle demiştir: “Üstün ve galip manasıyla El-Kahir, gayesi üzerinde mutlaka galip olan manasıyla El-Kahhar, murad ettiği her şeyi sapaşğlam yapabilen manasıyla El-Kaviy, kudretin ispat ve teyidi manasıyla El-Kadir, hiçbir şeyin O’nun muradını engelleyememesi manasıyla El-Muktedir, kudretin nihayetsiz olması manasıyla Zu’l Kuvveti’l Metin, kudret sıfatıyla ilgili olan zâtî isim ve sıfatlardan birkaçıdır.”

Bazı hadislerde de “El-Gallab” ismi geçmektedir ki bunun manası “istediği şeyi zorla yaptıran; ancak istenen şey kendisine zorla yaptırılmayan”dır.

Cabir bin Abdullah (radiyallahu anhumâ)’dan şöyle rivayet edilmiştir: “Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize, Kur’ân’dan bir sure öğretir

130. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 97

gibi tüm işlerde istihare yapmayı öğretir ve şöyle buyururdu: ‘Sizden biriniz bir işi yapmaya niyet ederse, farz namazın dışında iki rekat namaz kılsın. Sonra şöyle desin: “Allah’ım! İlminle Sen’den iyilik isterim. Kudretinle Sen’den güç isterim...”¹³¹ Hz. Peygamber secde ettiğinde de şunu söylerdi. “Yüzüm gücü ve kuvvetiyle kendisini yaratana secde etti...”¹³²

İrade ve Meşîet

İrade ve meşîet aynı manaya gelen iki farklı ibaredir.

Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “O, yaratmada dilediğini artırır.” (Fâtır, 1) “(Allah) dilediği bir surette seni tertip etti.” (İnfitar, 8) “Şüphesiz Allah, istediğini yapar.” (Hac, 18) “Şüphesiz Allah, dilediğini yapar.” (Hac, 14) “(Allah) dilediğini mutlaka yapandır.” (Buruc, 16) “Rabbini dilediğini yaratır ve seçer.” (Kasas, 68) “Eğer Rabb’in dileyseydi bunu yapamazlardı.” (Enâm, 112)

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Allah dilerse sonra Muhammed dilerse.” deyin.” Yine Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Allah ve filan dilerse...’ demeyin. Ancak ‘Allah dilerse sonra filan dilerse.’ deyin.”

İmam Şafii şöyle demiştir: “Meşîet, Allah Teâlâ’nın dilemesidir.”

Buhari, İbn-i Abbas (radıyallahu anhumâ)’dan rivayet ettiğine göre bir adam Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’e gelerek: “Eğer Allah ve sen dilerse...” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): “Beni Allah’la bir mi tuttun. Hayır, sadece Allah diler.” buyurdu.”

Sahihayn’da şöyle geçmektedir: “Cehenneme gelince o dolmaz. Nihayet Allah ayağını (ricl) cehennemine içine koyar. Bunun üzerine o: ‘Yeter, yeter, yeter’ der.”

131. Buhari, İbn-i Mesud’dan rivayet etmiştir.

132. Tirmizi 2/474

Ebu Süleyman El-Hattabî şöyle demiştir: “Kadem ve ricl kelimelerinin zikredilmesi veya izafenin terk edilmesi, korku sebebiyle ve te’vilde hata etmekten korunmak gayesiyle yapılmış gibidir. İlim ehlinin önde gelenlerinden biri olan Ebu Ubeyd şöyle demiştir: ‘Biz, bu hadisleri rivayet ediyor; ama bunların manalarına girmiyorduk.’”

İlim ehlinin imamlarından biri olan Ebu Ubeyd şöyle derdi: “Biz bu hadisleri rivayet eder; fakat manalarını araştırmazdık.”

El-Hattabî şöyle demiştir: “Daha fazla ilim sahibi olup bizden önce yaşamış kimselerin geri durdukları konularda bizim ileri gitmememiz daha evlâdır. Ancak içinde bulunduğumuz zaman insanları iki gruba ayırmıştır:

1 - Birinci grup bu çeşit hadisleri reddedenlerdir. Halbuki bu hadislerin ravileri dinin ileri gelenleri, sünneti nakleden ve bizimle Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) arasında vasıta olan kimselerdir.

2 - İkinci grup ise rivayetlere teslim olan kimselerdir. Bu teslimiyet, zahiri tasdik noktasında onları neredeyse Müşebbihe olmaya götüren bir yola iletmiştir.”

Hattabî şöyle demiştir: “Biz iki görüşü birlikte almakta, bunlardan sadece birinden razı olmamaktayız. Yapmamız gereken şey, bu hadislerin rivayet yolları ve senedleri sahihse, bunlara dinin temel manaları ve âlimlerin görüşleriyle çelişmeyen teviller aramak, bu meselelerde gelen rivayetleri, yolları sağlam ve ravileri de adaletli oldukları müddetçe aslen geçersiz saymamaktır. Burada kadem kelimesinin zikredilmesinden murad, cehennem ehlinen bazılarını Allah’ın ateşe takdim etmesi ve böylelikle cehennem ehlinin onlarla tamamlanması olabilir. Takdim ettiğin her şey ‘kadem’dir. Nitekim bir binayı yıktığında ona hedm, bir şeyi tuttuğunda ona kabd denebilir.¹³³

133. Arapçada yıkmak “he-de-me”, tutmak “ka-be-da” fiilleridir. Yukarıda geçen “hedm” ve “kabd” kelimeleri bu fiillerin mastarlarıdır. (Mütercim)

Allah (azze ve celle)'nin şu ayetinde de böyle bir mana söz konusudur: *'Şüphesiz onlar için Rableri katında bir kadem-i sıdk vardır.'* (Yunus, 2) Yani takdim ettikleri salih ameller vardır."¹³⁴

Araplar çekirge sürüsüne ricl,¹³⁵ ceylan sürüsüne sirb, koyun sürüsüne hayt ve eşek sürüsüne âne demişlerdir.

Hattabî sözlerine şöyle devam etmiştir: "Burada başka bir yorum daha vardır ki o da şudur: "Bu sıfatlar, kendileriyle zahir anlamlarından uzak, ancak hakikat yönü bulunan bazı manaların ortaya konmak istendiği misallerdir. Cehennemin üzerine ayak konmasıyla onu zelil kılma ve hiddetini teskin etme manası kastedilmiştir." Nitekim bir hadiste şöyle geçmektedir: *'Haberiniz olsun! Hacılara su vermek ve Kabe hizmeti hariç kan (davaları) ve cahiliye döneminde anılıp zikredilen tüm övünme vesilesi olan şeyler ayaklarımın altındadır.'* 'Ayaklarımın altındadır.' demekle cahiliye dönemindeki övünme vesilesi olan her şeyin yok edilmesi kastedilmektedir."

Araplar "Pişman oldu." anlamında: "Eline düştü." "Zelil oldu." anlamında: "Adamın burnu yere sürüldü." "Yüceldi." anlamında: "Topuğu yükseldi." derler. Şu dizeler de bu minvaldedir:

فَقُلْتُ لَهُ لِمَا تَمَطَّى لِصُلْبِهِ
وَأَرْذَفَ أَعْجَازًا وَنَاءَ بِكُلِّكُلٍ

Dedim ki ona ön ayaklarını uzattı sırtı için

Sonra kalçasına geldi sıra, sonra da tümüyle çöktü

Yine Araplar, bir kimse, bir işe bütün ciddiyetiyle eğildiğinde: "Ayak üstüne kalktı." derler.

Bu babta örnekler çoktur.

134. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 350 - 351

135. "Ricl" aynı zamanda "ayak" anlamına gelmektedir." (Mütercim)

KÜRESELKİTAP

Diğer Hususlar

İslam'dan Çıkaran Etkenler¹³⁶

1 - Allah'a şirk koşmak, Allah'tan başka bir kimse veya bir kabir için kurban kesmek

2 - Kendisiyle Allah arasında, kendilerine dua ettiği, şefaât dile-diği ve güvenip dayandığı birtakım vasıtalar edinen kimse,

3 - Müşrikleri tekfir etmeyen veya onların kâfir oldukları konu-sunda şüphe duyan ya da dinlerini tasdik eden kimse,

4 - Peygamber (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in yolundan başka bir yolun daha mükemmel olduğuna veya Rasûlullah'ın hükmünden başka bir hükmün daha güzel olduğuna itikat eden kimse küfre girer. Nitekim tağutların hükmünü tercih eden kimselerin durumu da böyledir.

5 - Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiği herhangi bir şeyi sevmeyen kimse onunla amel etse dahi kâfir olur.

6 - Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in dininden, bu dinin getire-ceği mükâfat veya cezadan herhangi bir şeyi alaya alan kimse küfre girer. Bunun delili şu ayettir: "*Allah'la, O'nun ayetleriyle ve peygambe-riyle mi eğleniyordunuz?*" (Tevbe, 65)

7 - Sihir yapan veya yapılmasına razı olan kimse kâfir olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*(Harut ve Marut) 'Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. Sakın küfre girme.' demedikçe, kimseye (si-hir) öğretmiyorlardı.*" (Bakara, 102)

136. Muhammed bin Abdulvahhab

8 - Müşriklere destek olup Müslümanlara karşı onlara yardım etmek küfürdür. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Sizden kim onları (kâfirleri) dost edinirse, kuşkusuz o da onlardandır.”* (Mâide, 51)

9 - Hızır'ın, Musa (aleyhisselâm)'ın şeriatından ayrılması gibi bazı insanların da Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şeriatından ayrılmasına müsaade edildiğine iman eden kimse küfre girer.

10 - Allah'ın dinini öğrenmeyerek ve onunla amel etmeyerek Allah'ın dininden yüz çeviren kimse kâfir olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“İnkâr edenler uyarıldıkları şeyden yüz çevirenlerdir.”* (Alkaf, 3)

Tağut

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Muhakkak ki biz her ümmet içinde Allah'a ibadet edin, tağuttan kaçının diye bir Rasûl gönderdik.”* (Nahl, 36)

Tağut: Allah dışında ibadet edilen, tâbi olunan, Allah ve Rasûlüne itaate aykırı konularda kendisine itaat edilen ve buna razı olan her varlık tağuttur. Tağutlar pek çoktur. Başlıcaları ise şu beş kısımdır:

1 - Şeytan. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Ey Ademoğulları! Ben, şeytana ibadet etmeyin diye size emretmedim mi?”* (Yasin, 60)

2 - Allahu Teâlâ'nın hükümlerini değiştiren zalim yönetici. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Sana indirilene ve senden evvel indirilmiş bulunana iman ettiklerini iddia edenleri görmüyor musun? Onlar tağut'un önünde mahkeme edilmeyi isterler.”* (Nisâ, 60)

3 - Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hükmedenler

4 - Gaybı bildiklerini iddia edenler

5 - Allah'ın dışında kendisine ibadet edilip bundan hoşnut olanlar. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Artık kim tağutu reddedip Allah'a iman ederse, kopması olmayan sapasağlam bir kulpa yapışmıştır."*¹³⁷

Bir kimse, tağutu inkâr etmediği sürece Allah iman etmiş olmaz.

Müşrikleri Dost Edinmenin Hükümü

Süleyman bin Abdullah bin Şeyh Muhammed bin Abdulvahhab şöyle demiştir: "Allah sana merhamet etsin, şunu bil ki bir insan, müşriklerden korkarak ve şerlerine engel olmak gayesiyle onlara yaltaklanarak onların dinlerini onayladığını açıktan gösterirse o da onlar gibi bir kâfir olur. O, müşriklerin dinini kalpten reddetip buğzetse, İslam'ı ve müslümanları sevse de böyledir.

Peki, bir kimse kâfirlerin elinde olmayan bir yerde iken onları davet eder, itaatleri altına girer, batıl dinlerini onayladığını izhar eder, onlara yardımda bulunarak onları destekler, dost edinir ve müslümanlarla dostluğu keserse durumu nasıldır? Böyle yapan bir müslümanın, Allahu Teâlâ'ya ve Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'e düşmanlık bakımından insanların en şiddetlilerinden olan bir kâfir olacağı hususunda hiçbir şüphe yoktur. Bundan ancak ikrah altında olan (zorlanan) kimseler müstesnadır. Âlimler, şaka yollu olarak küfür kelamını söyleyenin kâfir olacağı üzerinde icma etmişken, korkarak ve isteyerek küfür izhar eden kişinin durumu nasıl olur?"

Şeyh bu sözüne yirmi delil getirmiştir. Bu delillerden bazıları şunlardır:

137. Bakara - 356

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Sen dinlerine uymadıkça, ne Yahudiler ve ne de Hristiyanlar asla senden razı olmayacaklardır.” (Bakara, 120) “Onlar, güç yetirebilseler sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmayı sürdürürler.” (Bakara, 217) “Mü’minler, mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin.” (Âl-i İmran, 28) “O, size kitapta: ‘Allah’ın ayetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğinizde, onlar bir başka söze dalıp geçinceye kadar onlarla oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz.’ diye indirdi.” (Nisâ, 140) “Onlardan birçoğunun inkâr edenleri dost edindiklerini görürsün. Kendileri için nefislerinin takdim ettiği şey ne kötüdür! Allah onlara gazaplanmıştır ve onlar azapta ebedî kalacaklardır. Eğer Allah’a, Peygamber’e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı, onları dost edinmezlerdi.” (Mâide, 80-81) Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de: “Kim müşriklerle bir araya gelir ve onlarla birlikte otursa o da onlar gibidir.” şeklinde buyurmuştur.

Süleyman bin Abdullah bin Şeyh Muhammed bin Abdulvahhab şöyle demiştir: “Müslüman olduğu iddiasında bulunup müşriklerle bir araya gelen, yardımlaşan, müşrikler onları kendilerinden görecekları derecede müşriklerle birlikte oturan kimse, müslüman olduğunu iddia etse bile onlar gibi kâfirdir. Nitekim bazı kimseler hicretten sonra Mekke’de kalmışlar, müslüman olduklarını iddia etmişler. Sonra müşriklerle birlikte Bedir Savaşı’na katılmışlardı. Bazı sahabeler de onların müslüman oldukları zannına kapılarak: ‘Kardeşlerimizi öldürdük.’ demişlerdi. Bunun üzerine Allahu Teâlâ: ‘Kendi nefislerine zulmetmekte iken meleklerin canlarını aldığı kimseler...’ (Nisâ, 97) ayetini indirdi. İnsanların mü’minlere karşı gruplar halinde toplandığı bir anda bırakıp kaçması ve düşmanlar bir araya geldiği anda mü’minleri yardımsız bırakarak terk etmesi gibi kendisinde nifak alametleri açıkça görülen bir kimseye münafık isminin verilmesi caizdir.”

1 - (Zekât dışındaki emirleri yerine getirip) sadece zekâtı vermeyenler karşısında raşid halifelerin tutumu şöyledir: Kendileriyle savaşılanları öldürmüşler, çocuklarını esir edinmişler, mallarını ganimet almışlar, onların ölülerinin cehennemde olacaklarına şahitlik etmişler ve hepsini riddet (dinden dönme) ehli olarak isimlendirmişlerdir.

2 - İbn-i Teymiye “*Rasûle Küfredenlere Çekilmiş Keskin Kılıç*” adlı kitabında şöyle demiştir: “Müslümanlar, Allah’a veya Rasûlü’ne söven ya da Allah’ın indirdiğinden herhangi bir şeyi reddeden kimsenin -velev ki Allah’ın bütün indirdiklerini ikrar ediyor olsa da- bu hareketi sebebiyle kâfir olacağı üzerinde icma etmiştir.

İmam Malik’in ashabından biri olan Muhammed bin Sahnun şöyle demiştir: “Âlimler, Peygamber (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e küfreden bir kimsenin kâfir olacağı konusunda icma etmiştir. İmamlar onun öldürüleceğine hükmetmişlerdir. Bu kimsenin küfründe şüphe eden kimse de kâfir olur.”

İbnu’l Münzir şöyle demiştir: “İlim ehlinin geneli Peygamber’e söven kimsenin öldürüleceği hususunda icma etmiştir. Bu; İmam Ahmed, İbn-i Ömer ve Ömer bin Abdulaziz’in görüşüdür.”

Halid bin Velid, Peygamber (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e küfreden bir kimseyi öldürmüş, onu tövbeye davet etmemiştir.

Şafii şöyle demiştir: “Allah’ın ayetlerinden herhangi birini alaya alan kimse kâfir olur. Durum böyleyken Allahu Teâlâ’ya veya Rasûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e söverek onları alaya alan kimselerin durumu nasıldır!”

İbn-i Teymiye şöyle demiştir: “Bizim ashabımız ve başkaları şunu söylemiştir: ‘Gerek şaka yollu gerekse ciddi olarak Allah’a küfreden kimse kâfir olur. İsaletli ve kesin olan görüş budur.”

İshak’ın, “Allah’ın indirdiğinden herhangi bir şeyi reddetmek” sözünün manası “Allah’ın kitabında veya farz, vacip, sünnet ya da müstehaplar cümlesinden olmak üzere Rasûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in lisanı vasıtasıyla indirdiğinden herhangi bir şeyi, bunları Allah’ın kitabında indirdiğini ve Rasûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in de emrettiğini veya nehyettiğini bildikten sonra reddetmek”tir. İşte bundan sonra bunları reddeden kimse mürted bir kâfir olur. O kimse Allah’ın indirdiği şeriatın tamamını ikrar etse, ancak kendi hevasına ya da yaşadığı beldenin halkının adetlerine aykırı olduğu gerekçesiyle bir şeyi reddetse kâfir olur. Âlimler: “Her kim üzerinde icma bulunan fer’i bir hususu inkâr etse kâfir olur.” demişlerdir.

Bu sebeple sol elle yemenin ya da elbisenin eteklerini uzatmanın nehyedilmiş olduğunu, bunları Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in yasakladığını öğrendikten sonra reddeden kimse, insanların en âbidi ve en zahidi dahi olsa mürted bir kâfirdir. Durum böyleyken, ibadetleri sadece Allah’a has kılmayı reddedenin hali ne olur?

Mutlak İman ve İmanın Mutlakı

Mutlak iman; masiyet, günah, noksanlık ve buna benzer şeylerin bağlanamayacağı imandır. Buna kâmil iman da denir. Mutlak iman, vaciplerin yerine getirilip masiyetlerin terk edilmesidir.

İmanın mutlakına gelince, kendisiyle birlikte bir vacibin terki veya herhangi bir masiyet gibi haram kılınmış bir amelin işlenmesi durumunun var olduğu imandır.

Ashab Hakkında Takınılması Gereken Tutum

Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashabına kin, buğz, küçümseme ve düşmanlık beslemekten yana kalplerinin; yaralama, lanet etme ve çekiştirmekten yana dillerinin selamette olması Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ın esaslarındandır. Onlar sahabelerin faziletine iman ederler; onların imanda öne geçtiklerinin ve üstün vasıflara sahip olduklarının bilincindedirler. Ehli Sünnet, sahabeler için Allah'tan rahmet diler, günahlarının bağışlanmasını isterler. Onlar hakkında Allahu Teâlâ'nın buyurduğu: *"Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: 'Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.'*" (Haşr, 10) sözünden başkasını söylemezler.

Halid bin Velid, Abdurrahman bin Avf'a ağır bir söz söylediği zaman Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştu: *"Ashabıma dil uzatmayın. Nefsim elinde olan (Allah)'a yemin olsun ki şayet sizden biri Uhud Dağı kadar altın infak etse onlardan birinin bir müddüne hatta yarısına dahi yetişemez."* Sahabeler arasında yaşanan münakaşalar karşısında dilimizi tutmamız, konuşmaktan kaçınmamız gerekir.

Ehli Sünnet ve'l Cemaat

Ehli Sünnet, sünnete tâbi olan, ona tutunup ondan başka yollara intisap etmedikleri için sünnete nispet edilen kimselerdir.

Cemaat ise Kitap ve Sünnet'te bulunan apaçık hak üzere birleşen sahabeler ve tabiinden müteşekkil olan bu ümmetin selefidir. Kıyamet gününe değin onlara güzellikle uyan kimseler de onlardır.

Haruriye

Onlar Haricilerdir. Kufe yakınlarındaki Harura kasabasına nispetle Haruriye olarak adlandırılmışlardır.

Rafiziler

Onlar, Emirül mü'minin Hz. Ali ve ehli beyt hakkında haddi aşan kimselerdir. Üç sahabe (Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Osman) gibi sahabelerin cumhuru da düşmanlık beslemişler, onları dost edinenleri tekfir etmişlerdir. Şöyle derler: “Berâ (beri olma) gerçekleşmeden velâ (dostluk) olmaz.” Yani bir kimse Ebu Bekir ve Ömer’den beri olmadıkça Ali’yi dost edinemez. Onlar, Hz. Ali’yle savaşanların kâfir olduklarına hükmetmişlerdir. Onların böyle isimlendirilmesinin sebebi Zeyd bin Ali bin Hüseyin’i terk etmeleridir.¹³⁸ Onlar: “İki şeyhten (Hz. Ebu Bekir ve Ömer’den) teberri et (uzaklaş).” dediklerinde o: “Maazallah! Onlar dedemin iki veziridir.” diye cevap vermişti. Bu sebeple Rafiziler onun etrafından dağılmışlardır.

Facir (Fasık) Bir Müslümanın Arkasında Namaz Kılmak Caizdir

İbn-i Mesud, Velid bin Ukbe’nin arkasında namaz kalmıştır. Velid bin Ukbe içki içirdi. O, sabah namazını dört rekat kalmıştır.¹³⁹ Hz. Osman içki içtiği için ona sopa cezası vermiştir.

138. “Rafizi” kelimesi, terk etmek manasındaki “ra fe da” fiilinden türemiş bir ism-i faildir. (Mütercim)

139. Velid bin Ukbe bunu böyle inandığı için değil, sarhoşluğundan dolayı yaptı. Velid bin Ukbe’nin içki içtiğini İmam Müslim Sahih’inde, İmam Ahmed Müsned’inde ve Taberi Tarih’inde rivayet etmiştir. Bununla birlikte Velid bin Ukbe’nin, mücahid, fatih ve adil bir komutan olduğuna da şahitlik edilmiştir. İslam uğruna yaptığı kıyam ve cihadı bir örnektir. Şeyh Muhibbid-din El-Hatib bu rivayet hakkında bir eser kalem almış ve bunun oldukça garip olduğunu ifade etmiştir. O, bu rivayeti tevیل etmeye ve ondaki şüpheli tarafları bütün yönleriyle tespit etmeye çalışmıştır. Sonunda bu rivayetin aslında birçok şüphe olduğu ve Velid bin Ukbe’nin içki içmekle suçlanmasının büyük bir zulüm olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu zulme sebep olanlar, Osman

İbn-i Ömer de Haccac'ın ve Haricilerin arkasında namaz kılmıştır. Sahabeler de İbn-i Ebi Ubeyd'in arkasında namaz kılmışlardır. Bu kişi dinden dönmekle ve sapıklığa davet etmekle itham edilmekteydi.

Büyük günah işleyen veya küçük günahta ısrar eden kimseye fasık veya âsi denir.

وَيَفْسُقُ الْمُذْنِبُ بِالْكَبِيرَةِ
كَذَا إِنْ أَصَرَ عَلَى الصَّغِيرَةِ
لَا يَخْرُجُ الْمُؤْمِنُ مِنَ الْإِيمَانِ
بِمُوبِقَاتِ الذَّنْبِ وَالْعِصْيَانِ

Günahkâr fıska girer büyük günahla

Israr ederse de durum aynıdır küçük günahta

Mü'min imandan çıkmaz

Günah işlemekle veya isyanla

El-Muğni'nin 2. cildi 185. sayfasında şöyle geçmektedir: "Aleni olarak bid'at işleyen veya sarhoş olan birinin arkasında namaz kılan kimse namazını iade eder."

Esrem şöyle demiştir: "Ahmed'e: 'Senin de bildiğin o sözleri söyleyen Rafiziler (arkasında kılınan namaz) hakkında ne dersin?' dedim. O: "Evet, onların arkasında kılınan namaz iade edilir." dedi. Ona: 'Bütün bid'at ehlinin durumu da böyle midir?' diye soruldu. O: 'Hayır. Onlardan kimisi susar, konuşmaz.' dedi ve şunu ekledi: 'Kendi hevasına (bid'atine) çağıran hiçbir heva (bid'at) ehlinin arkasında namaz kılma."

(*radhiyallahu anhu*)'nun huzurunda onun aleyhine şahitlik yapanlardır. [Bu konuda ayrıntılı bilgi için "El-Avâsım mine'l Kavâsım" adlı kitabın şerhi, 94 - 99. sayfalara bakılabilir. (Yayıncının notu)]

İmam Ahmed'in bid'atçilerin arkasında kesinlikle namaz kılma-
dığı rivayet edilmiştir. Yine onun, Mürcie'den bir kimsenin, bir Ra-
fizi ve bir fasığın arkasında ancak onlardan korkması halinde namaz
kıldığı, sonra o namazı iade ettiği de rivayet edilmiştir.

İmam Malik'in de bid'atçilerin arkasında namaz kılmadığı nak-
ledilmiştir.

Burada Hanbeliler şu hadise dayanmaktadırlar: *"Hiçbir kadın bir
erkeğe imamlık yapamaz. Bir facir de güç kullanılarak zorlanması dı-
şında mü'min bir kimseye imamlık yapamaz."*¹⁴⁰

Cuma ve bayram namazlarına gelince, bunlar salih veya facir bir
imamın arkasında kılınır. İmam Ahmed bir Mutezili'nin arkasında
bayram namazını kılar sonra bayram yapardı.

Bir kimse Muhammed bin Nadr'ın yanına gelerek şöyle demiştir:
"Benim Cuma namazına gitmeyen bid'at ehli komşularım var." O: "Bu
(bela olarak) sana yeter. Sen Ebu Bekir ve Ömer'e karşı gelen kimse
hakkında ne dersin?" diye sordu. Adam: "O kötü bir kimsedir." şeklinde
cevap verdi. O: "Şayet o, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e karşı gelirse
ne dersin?" diye sordu. Adam: "O, tekfir edilir." dedi. O: "Eğer o,
Yüceler Yücesine karşı gelirse?" deyince adam bayıldı; bir süre sonra
kendine geldi.

Durumu Gizli Olan Kimsenin Arkasında Namaz Kılmak

Bir kimsenin durumu bilinmiyorsa ve onun imam olmasına mani
bir şey zahiren ortada yoksa onun arkasında namaz kılan kimsenin
namazı sahihtir. İmam Ahmed böyle hüküm vermiştir. Çünkü müs-
lüman için asıl olan (şirk, bid'at ve benzerlerinden) sâlim olmaktır.

140. Bu hadisi İbn-i Mace, Cabir'den merfu olarak rivayet etmiştir.

Şayet bir kimse müslümanlığından şüphe duyduğu birinin arkasında namaz kılsa onun namazı sahihtir. Salih olsun, facir olsun kible ehli olan herkesin cenaze namazı kılınır. İsyancılar, yol kesenler, intihar edenler ve şehidler bunun dışındadır. Ancak bu konuda ihtilaf vardır. Ebu Yusuf'a göre isyancıların, yol kesenlerin ve intihar edenlerin; İmam Malik ve Şafii'ye göre ise şehidler cenaze namazı kılınmaz.

Kible ehlinden olan hiç kimsenin cennetlik veya cehennemlik olduğu hükmünü vermeyiz. Kendilerine kılıç çekilmesi gerekli olanlar dışında kible ehlinden hiç kimseye kılıç çekmeyiz. İnsanlarda küfür, şirk ve nifak cinsinden herhangi bir şey açıkça meydana çıkmadıkça hiç kimsenin kâfir, müşrik ve münafık olduğuna şahitlik etmeyiz. İnsanların içlerini Allah'a bırakırız. Adalet ve emanet ehlini sever; zulüm ve hiyanet ehline buğzederiz.

Allah'ın İsim ve Sıfatları ve Bunların Sayısı Konusunda Tevkif¹⁴¹

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki Allah'ın doksan dokuz, (yani) yüzden bir eksik ismi vardır. Kim bunları ezberlerse cennete girer. Ve O tektir, teki sever."*¹⁴²

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ifade ettiği doksan dokuz isim, başka isimleri geçersiz kılmamaktadır. Bu söz sadece isim ve sıfatların zikredilmesi ile ilgili bir sınırlama getirmektedir; çünkü doksan

141. Buradan başlayıp kitabın sonuna kadar devam eden mülâhazalara kitabın aslında rastladık. Ancak bu satırlar Şeyh Şehid Abdullah Azzam'ın el yazısıyla değildi. Buradan itibaren gelen satırlar, son iki sayfa haricinde, Şeyh'in kendisine imla ettirdiği bir yazıcının eliyle yazılmış; son iki sayfa ise yine Şeyh'in el yazısıyla kaleme alınmıştır. (Yayıncının notu)

142. Hadisi Buhari Sahih'inde Ali İbnü'l Medeni'den nakletmiştir. Müslim de aynı hadisi Amr En-Nakd, Züheyr bin Harb ve İbn-i Ebu Ömer'den, bunların hepsi de Süfyan bin Üyeyne'den rivayet etmiştir. (Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 4)

dokuz isim Allah'ın isimlerinin en meşhurları ve manası en açık olanlarıdır.¹⁴³

Allah'ın isim ve sıfatlarının tevkifi olması, Kur'an ve Sünnet'te varid olandan öteye geçilememesi (bunlarda değişiklik yapılamaması) anlamına gelmektedir.

Bu isimler akıl ve görüşlerle değil, sem'î olarak (naslar yoluyla) anlaşılır. Allah, ancak kendisinin veya Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vafettiği şeylerle vafedilir ve ancak kendisinin veya Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ifade ettiği isimlerle isimlendirilir.¹⁴⁴

Allah'ın isim ve sıfatları belli bir sayıyla sınırlı değildir. "Muhakkak ki Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları ihşa ederse¹⁴⁵ cennete girer." hadisine gelince, bu hadis isim ve sıfatların doksan dokuz sayısıyla sınırlı olduğunu ifade etmez.

Burada verilmek istenen şey Allah'ın doksan dokuz ismine ait bir hususiyettir ki o da bunları ezberleyenlerin cennete girecek olmasıdır.¹⁴⁶

Esmâ'ül Hüsnâ'nın tevkifi olup olmadığı hakkında son söz olarak denilmiştir ki özetle Allah'ın isim ve sıfatları babında yer alan isimler tevkifidir.

Kadîm, mevcut, kâim binefsihî, sâni' (yaratan) ve benzeri haber babında yer alan sıfatların ise tevkifi olması gerekmez.¹⁴⁷

143. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 6

144. Abdulaziz Selman, Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 44

145. Yani ezberler, manalarını anlar ve bunların gereğince Allah'a kulluk ederse (Mütercim)

146. Abdulaziz Selman, Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 45

147. Süleyman bin Abdolvahhab, Teysiru'l Azizi'l Hamid, 574

Esmâu'l Hüsnâ

O Allah ki O'ndan başka ilah yoktur. Er-Rahman, Er-Rahim, El-Melik, El-Kuddüs, Es-Selam, El-Mü'min, El-Muheymin, El-Aziz, El-Cabbar, El-Mütekebbir, El-Hâlik, El-Bâri, El-Musavvir, El-Ğaffar, El-Kahhar, El-Vehhab, Er-Rezzak, El-Fettah, El-Âlîm, El-Kâbid, El-Bâsıt, El-Hâfid, Er-Râfi', El-Mü'iz, El-Müzil, Es-Semi', El-Basîr, El-Hakem, El-Adl, El-Latîf, El-Habîr, El-Halîm, El-Azîm, El-Ğafur, Eş-Şekur, El-Aliy, El-Kebir, El-Hafiz, El-Mukît, El-Hasîb, El-Celîl, El-Kerîm, Er-Rakîb, El-Mucîb, El-Vâsi', El-Hakîm, El-Vedud, El-Mecîd, El-Bâ'is, Eş-Şehîd, El-Hak, El-Vekîl, El-Kaviy, El-Metin, El-Veli, El-Hamîd, El-Muhsî, El-Mubdi, El-Mu'id, El-Muhyi, El-Mumît, El-Hayy, El-Kayyûm, El-Vâcid, El-Mâcid, El-Ehad, Es-Samed, El-Kâdir, El-Muktedir, El-Mukaddim, El-Muahhir, El-Evvel, El-Âhir, Ez-Zâhir, El-Bâtın, El-Müteâl, El-Birr, Et-Tevvâb, El-Mün'im, El-Müntekim, El-Afüvv, Er-Raûf, Mâlikü'l-mülk, Zü'l-celâl ve'l-ikrâm, El-Muksit, El-Câmi', El-Ğani, El-Muğni, Ed-Dâr, En-Nâfi', El-Mâni', En-Nûr, El-Hâdi, El-Bedî', El-Bâki, El-Vâris, Er-Reşîd, Es-Sabûr.¹⁴⁸

El-Fâriyâbi, Es-Sabûr isminden sonra El-Kâfi ismini eklemiştir. Hasan bin Süfyan'dan yapılan rivayette El-Mâni' yerine Er-Râfi' bulunmaktadır. En-Nasîbî'nin rivayetinde de El-Mukît yerine El-Muğîs denmiştir.¹⁴⁹

148. Süleyman bin Abdulvahhab, Teysirü'l Azizi'l Hamîd, 576 - 577

149. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 5

İsm-i Âzam

Allah'ın ism-i âzamı hakkında pek çok hadis varid olmuştur. Bu hadislerden bazıları şöyledir:

1 - Büreyde (*radıyallahu anhu*)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bir adamın şu sözlerle dua ettiğini işitti: “Allah'ım! Şüphesiz ben Senin, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, bir ve samed olan, doğmayan, doğrulmayan, hiçbir şey kendisine denk olmayan Allah olduğuna şehadet etmem vesilesiyle Sen'den isterim.” Bureyde dedi ki: “Bunun üzerine Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurdu: ‘Nefsim elinde olana yemin ederim ki bu adam Allah’a, onunla dua edildiği zaman icabet ettiği, onunla istendiği zaman verdiği ism-i âzamıyla dua etti.’”¹⁵⁰

Tayyibî şöyle demiştir: “Bu hadiste, Allah'ın kendisiyle dua edildiği zaman icabet ettiği bir ism-i âzamının bulunduğuna dair işaret vardır. Bu isim burada zikredilmiştir.

Yine bu hadiste ‘Tam bir ihlasla ve O’nun dışındakilerden yüz çevirerek zikredilen her isim, Allah'ın ism-i âzamıdır; zira harflerin bir üstünlüğü yoktur.’ görüşünü savunanlar için de bir delil bulunmaktadır. Başka hadislerde de buradakine benzer ifadeler zikredilmiştir ki o hadislerde Allah'ın, bu hadiste zikredilmeyen isimleri geçmektedir. Ancak hepsinde ortak olan nokta, Allah lafzının zikredilmiş olmasıdır. Bu da gösteriyor ki ‘Allah’ lafzı, ism-i âzamın ta kendisidir.”

2 - Enes bin Malik (*radıyallahu anhu*)'dan şöyle rivayet edilmiştir: “Peygamber (*sallallahu aleyhi ve sellem*) mescide girdi. O sırada bir adam namaz kılmuş, şu sözlerle dua ediyordu: ‘Allah'ım! Sen'den başka ilah yoktur. Sen Mennân (nimetler veren)sin, gökleri ve yeri yoktan var edensin, celâl ve ikram sahibisin.’ Bunun üzerine Peygamber

150. Ebu Davud, Tirmizi, Nesâi ve İbn-i Mace

(sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: ‘Bu adamın Allah’a neyle dua ettiğini biliyor musunuz? O, Allah’a, onunla dua edildiği zaman icabet ettiği, onunla istendiği zaman verdiği ism-i âzamıyla dua etti.’¹⁵¹

3 - Esmâ binti Yezid (radiyallahu anhumâ)’dan rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Allah’ın ism-i âzamı şu iki ayettedir: ‘Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O’ndan başka ilâh yoktur. O, Rahman’dır, Rahim’dir.’ (Bakara,163) ayeti ile Âl-i İmran’ın başındaki: ‘Allah, kendisinden başka ilah olmayandır, Hayy (diri) ve Kayyûmdur.’ (Âl-i İmran, 1-2) ayeti.”¹⁵²

Görüyorsunuz ki bu ve başka hadislerde ism-i âzam tam olarak tayin edilmiş değildir. Âlimler de farklı hadisleri tercih etmeleri sebebiyle ism-i âzâmın belirlenmesi hususunda ihtilaf etmiş, kırk kadar farklı görüşe ayrılmışlardır.

Biz şu görüşe meyletmekteyiz: İsm-i âzam, Allahu Teâlâ’nın birçok isminden oluşan bir duadır. İnsan, duanın şer’an istenen şartlarını yerine getirerek bununla dua ettiği zaman Allah ona icabet eder. Hadis-i şerifler bunu net bir biçimde açıklamıştır.

Bu açıklandıktan sonra deriz ki, insanlardan bir kısmı bazı kimselere verilmiş birtakım gizli bilgiler olduğunu, onların bu sırlar sayesinde kapalı kapıları açtıklarını, harikulade işler başardıklarını iddia etmektedir. Onlara göre bu kimseler, bu sırlar sayesinde, başkalarında bulunmayan birtakım vasıflara, Allah ve Rasûl’ünden bildirildiği fazladan bazı güçlere sahip olurlar.

Bunlar delil olarak: “Yanında kitaptan bir ilim bulunan biri: ‘Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm.’ dedi.” (Neml, 40) ayetinde geçen “kitaptan bir ilim”le kastedilenin ism-i âzam olduğunu öne sürerler. Onlara deriz ki, müfessirler burada “Yâ Hayy, yâ Kayyûm” veya “Allah, kendisinden başka ilah olmayandır, Hayy ve

151. Ebu Davud, Tirmizi, Nesâî ve İbn-i Mace

152. Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi ve İbn-i Mace

Kayyûm'dur." sözleriyle dua edildiğini net olarak açıklamışlardır. Yine bazıları da ism-i âzamın Süryanice "âhyen şerâhiyen" kelimele-ri olduğunu iddia etmiştir. Bu delilsiz bir iddiadır ve sahih hadisler-
de vârid olmamıştır.¹⁵³

Uluvv (Yukarda Oluş)

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

*"Ey İsa! Şüphesiz ki seni ben vefat ettireceğim ve seni kendime yük-
selteceğim."* (Âl-i İmran, 55)

"Hayır, Allah onu kendisine yükseltmiştir." (Nisâ, 158)

"Güzel sözler ancak O'na yükselir. Onu da salih amel yükseltir."
(Fâtır, 10)

*"Gökte olanın sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden emin mi oldunuz?
Bir bakmışsınız ki o (yer) çalkalanıyor."* (Mülk, 16)

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: *"Ben gök-
te olanın emini olduğum halde bana güvenmeyecek misiniz?"*¹⁵⁴

*Yine o şöyle buyurmuştur: "Arş bunun üzerindedir. Allah da arşının
üzerindedir. O sizin hangi durumda olduğunuzu bilir."*¹⁵⁵

*Ve Rasûlullah, cariyeye: "Allah nerededir?" diye sormuş, cariyeye de:
"Semadadır.*

*(فِي السَّمَاءِ)" demiştir.*¹⁵⁶

153. Şehit İmam'ın Risaleler Mecmuası, Akide Risalesi, 444 - 448

154. Buhari ve diğer hadis kaynakları

155. Ebu Davud, Tirmizi ve diğer hadis kaynakları

156. Müslim. Abdulaziz es-Selman, Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 165

Ebu Abdullah el-Hâfız şöyle demiştir: “Şeyh Ebu Bekir bin İshak bin Eyyub el-Fakih şöyle demiştir: ‘Araplar bazen (-de, -da anlamına gelen) ‘fi’ harfini, (üstünde anlamına gelen) ‘alâ’ yerine kullanmışlardır. Allah (azze ve celle) (Firavun’dan nakille): ‘Mutlaka sizi hurma dallarına asacağım.’ (Tâhâ, 71) buyurmuştur. Bu, yerin üstünde ve hurmanın üstünde anlamındadır. ‘Semada’ sözü de bunun gibidir, yani semanın üzerinde, arşın üzerinde demektir.”¹⁵⁷

Allahu Teâlâ’nın gökte oluşu akıl ve naklin uyduğu bir mevzu-
dur. Allah insanları bu fitratta yaratmıştır. Evvelen Allah’ın zâtı, son-
ra kadri ve sonra da şanı yücedir.

وَلَهُ الْعُلُوُّ مِنَ الْوُجُوهِ جَمِيعُهَا
ذَاتًا وَقَدْرًا مَعَ عُلُوِّ الشَّانِ
كُلُّ إِذَا مَا نَابَهُ شَيْءٌ يُرَى
مُتَوَجِّهًا بِضُرُورَةِ الْإِنْسَانِ
نَحْوَ الْعُلُوِّ فَلَيْسَ يَطْلُبُ خَلْفَهُ
وَأَمَامَهُ أَوْ جَانِبَ الْإِنْسَانِ

Yücelik ona aittir bütün yönleriyle
Zât ve kıymet itibariyle ve şânıyla birlikte
Görülür ki ne zaman bir musibet gelse
Mecburen yönelir insan
Yukarıya doğru; istemez arkasına dönüp
Ve önüne veya kendi yanına da¹⁵⁸

157. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 420 - 421

158. Abdulaziz es-Selman, Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 168

Bu konuda icmanın delaletine gelince;

Sahih-i Buhari'de Enes bin Malik'ten rivayet edildiğine göre Hz. Zeynep, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in diğer eşlerine karşı: "Sizleri aileleriniz evlendirdi; beni ise yedi göğünün yukarısından Allah evlendirdi." diyerek övünürdü.

İmamların imamı Muhammed bin İshak bin Huzeyme şöyle demiştir: "Bir kimse: 'Allah, yarattıklarından ayrı olarak semalarının üzerinde, arşının üzerindedir.' demiyorsa ondan tevbe etmesini istemek gerekir. Şayet tevbe ederse ne âla; etmezse boynu vurulur, sonra da ne kible ehli ne de zimmet ehli (Hristiyan ve Yahudiler) onun yüzünden eziyet görmesin diye bir mezbeleğe atılır."

İmam Ahmed şöyle demiştir: "Şureyh bin Numan'dan rivayet edildiğine göre Abdullah bin Nafi' es-Saiğ şöyle dedi: 'Malik bin Enes'i: 'Allah göktedir, O'nun ilmi ise her yeredir. İlminin olmadığı hiçbir mekân yoktur.' derken işittim."

Hilal, Süfyan bin Üyeyne'den şöyle rivayet etmiştir: "Rebia bin Ebî Abdurrahman'a Allahu Teâlâ'nın: '*Rahman arş üzerine istiva etmiştir.*' ayeti hakkında 'İstiva nedir?' diye soruldu. O, şöyle dedi: 'İstiva meçhul değildir (bilinir); keyfiyeti ise makul değildir (nasıl olduğunu akıl idrak edemez). Risalet Allah'tan, tebliğ Rasûl'den. Bize düşen ise tasdik etmektir." Bu söz Rebia'nın talebesi olan Malik bin Enes'ten de rivayet edilmiştir.

İmam Şafii: "Ebu Bekir (radiyallahu anhu)'nın hilafeti haktır. Allah, kendi semasında buna hükmetmiş, kullarının kalplerini de bu hüküm üzerinde birleştirmiştir." demiştir.¹⁵⁹

İlim

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Onlar, O’nun ilminden dilediğinden başka hiçbir şeyi kavrayamazlar.” (Bakara, 255)

“O ilim ancak Allah katındadır.” (Mülk, 26)

“Kıyamet saatinin ilmi şüphesiz Allah katındadır.” (Lokman, 34)

“O gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.” (Tâhâ, 7)

Üstad Ebu İshâk El-İsferânî şöyle derdi: “Allah’ın bazı isimleri, ilim sıfatıyla ilgilidir. Bu isimlerden bazıları şunlardır:

el-Alîm, her türlü bilgiyi kapsar.

el-Habîr, bir şeyi daha meydana gelmeden önce bilmekle ilgilidir.

el-Hakîm, niteliklerin ince noktalarını bilmekle ilgilidir.

eş-Şehîd, gerek gâib gerekse mevcut olanı bilmekle ilgilidir. Hiçbir şey O’na gizli kalmaz anlamındadır.

el-Hafız, Allah’ın bildiği şeyi unutmamasıyla ilgilidir.

e-Muhsî, Allah’ın çok miktarda olan şeyleri bilmesiyle ilgilidir. Işığın parıltısı, rüzgârın şiddeti, yaprakların düşmesi gibi... Allah, yapraklar düşerken her birinin yaptığı hareketlerin sayısını bilir. Nasıl bilmesin ki! O’dur yaratan. Allah (*uzze ve celle*) şöyle buyurmuştur: ‘Yaratan bilmez mi? O, Latîf’tir (*en gizli şeyleri bilir*); Habîr’dır (*her şeyden haberdardır*).’ (Mülk, 14)¹⁶⁰ ‘Yere gireni, yerden çıkana bilir.’ (Sebe, 2)

160. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 114-115

Bu ayetler, Allah'ın ilmini ispatlar. Ki ilim, yaratandan ayrılamayan zâti sıfatlardan biridir. Allah (*subhânehü*), yere giren suları, hazineleri, ölüleri ve tohumları; yerden çıkan bitkileri, madenleri, suları, ölüleri, buhar ve benzeri şeyleri bilir.”¹⁶¹

İbn-i Kayyım (*rahimehullah*) şöyle demiştir:

وَرَوَى ابْنُ مَنَافٍ الصَّدُوقُ سَمَاعَهُ
مِنْهُ عَلَى التَّحْقِيقِ وَالْإِثْقَانِ
أَلَّهُ حَقًّا فِي السَّمَاءِ وَعِلْمُهُ
سُبْحَانَهُ حَقًّا بِكُلِّ مَكَانٍ

İbn-i Menâfi' es-Sadûk rivayet etti ki

Kesin ve sağlam bir şekilde işittiğini ondan

Allah hakikaten semadadır ve ilmi

Allah'ın hakikaten her yerdedir

Buhari, Salim bin Abdullah'tan, o da babasından Rasûlullah (*salallahu aleyhi ve sellem*)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Gaybın anahtarları beştir: ‘Kıyamet saatinin ilmi Allah katındadır, yağmuru indirir, rahimlerde olanı bilir, hiç kimse, yarın ne kazanacağını bilmez, hiç kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah hakkıyla alim (bilen)dir, habir (her şeyden haberdar olan)dır. (Lokman, 34)”

وَهُوَ الْعَلِيمُ أَحَاطَ عِلْمًا بِالَّذِي
فِي الْكَوْنِ مِنْ سِرٍّ وَمِنْ إِعْلَانٍ
وَبِكُلِّ شَيْءٍ عَلِمَهُ سُبْحَانَهُ
فَهُوَ الْمُحِيطُ وَلَيْسَ ذَا نِسْيَانٍ
وَكَذَلِكَ يَعْلَمُ مَا يَكُونُ غَدًا وَمَا
قَدْ كَانَ وَالْمَوْجُودُ فِي ذَا الْآنِ

O Alim'dir, kuşatmıştır ilim bakımından

Kâinatta gerek gizli gerek açıkta olan şeyleri

O subhanehu her şeyi bilmiştir

el-Muhit'tir ki unutma yoktur O'nda

Bilir yarın ne olacağını da

*Olmuşu ve şu anda var olanı da*¹⁶²

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “İçinde bulunduğun herhangi bir durum, ona dair Kur’ân’dan okuduğun herhangi bir şey ve sizin yaptığınız herhangi bir amel yoktur ki, ona daldığınızda biz sizin üzerinizde şahit olmayalım. Ne yerde ne de gökte zerre ağırlığınca, (hatta) bundan daha küçük veya daha büyük olsun, hiçbir şey Rabbinden uzakta (gizli) kalmaz. Hepsi mutlaka apaçık bir kitaptadır.” (Yunus, 61)

Bu ve bundan başka daha birçok ayet Allah (tebâreke ve teâlâ)’nın ilminin genişliğine, az veya çok, küçük veya büyük her şeyi kuşattığına delalet etmektedir.¹⁶³

162. Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 71

163. Risaleler Mecmuası, 418

Kudret

Allah (*celle senâuhü*) şöyle buyurmaktadır:

“De ki: O el-Kadir (güç yeteren)dir.” (Enâm, 65)

“Evet, onun parmak uçlarını dahi düzenlemeye güç yetirenleriz.” (Kıyamet, 4)

“Muhakkak ki biz, onlara yönelttiğimiz tehditleri sana göstermeye güç yetirenleriz.” (Mü'minun, 95)

Ebu İshak (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Allah’ın bir kısım ismi ‘kudret’ sıfatına döner. Bunlardan bazıları şunlardır: El-Kahir (galip olan, asla yenilmeyen), El-Kahhar (dilediği şeyde ancak galip olan), El-Kaviy (dilediği her şeye gücü yeten), El-Kadir (kudreti sabit olan), El-Muktedir (istediği şeyi yapmaktan yana hiçbir şey tarafından alıkonamayan) Zü’l Kuvveti’l-metin (sapasağlam güç sahibi, kudretinin sonu bulunmayan.)”

Cabir bin Abdullah (*radiyallahu anhumâ*)’dan şöyle rivayet edilmiştir: “Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bize Kur’ân’dan bir sure öğretir gibi her türlü işte istihare yapmayı öğretirdi. Şöyle buyururdu: ‘Biriniz bir iş yapmaya niyetlendiğinde farz namazlar dışında iki rekât namaz kılsın, sonra şöyle desin: ‘Allah’ım! İlmine dayanarak Senden iyilik isterim. Kudretine dayanarak Senden güç isterim. Senin büyük fazlından isterim. Sen güç yetirirsin, bense güç yetiremem. Sen bilirsin, bense bilemem. Sen gaybı en iyi bilersin. Allah’ım! Bu işi benim için; dinimde, yaşantımda ve işimin sonunda (veya ‘başında ve sonunda’ der) hayır olarak biliyorsan, onu benim için takdir et, kolaylaştır ve sonra bereketli kıl. Bu işi benim için; dinimde, yaşantımda ve işimin sonunda (veya ‘başında ve sonunda’ der) şer olarak biliyorsan onu benden uzaklaştır, beni de ondan. Ve benim için her nerede olursa hayrı takdir et. Sonra, beni ondan razı kıl.’”¹⁶⁴

164. Hadisi Buhari Sahih’inde Kuteybe bin Said’den rivayet etmiştir. (Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 124 -

Allah'ın Kuvvet ve Kudret Sıfatlarını İspat Eden Ayet ve Hadisler

Allah (azze ve celle) şöyle buyurmuştur: “Onlar, kendilerini yaratan Allah'ın kendilerinden daha kuvvetli olduğunu görmediler mi?” (Fussilet, 15) “Şüphe yok ki Allah'tır rızık veren; metin, kuvvet sahibi olan O'dur.” (Zariyat, 58) “Göğü elimizle biz bina ettik” (Zariyat, 47) Yani göğü kudretimizle bina ettik.

Aişe (radıyallahu anha) şöyle demiştir: “Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleyin secdesinde defalarca şöyle derdi: “Yüzüm kendisini yaratana, kudret ve kuvvêtiyle kulak ve gözünü açana secde etti.”¹⁶⁵

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Ey insanlar! Ölümünden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz, hiç şüphesiz biz sizi topraktan, sonra bir damla sudan (meniden), sonra alakadan (pıhtılaşmış bir kandan), daha sonra da yaratılışı belli belirsiz bir mudğadan (bir çiğnem etten) yarattık ki size (kudretimizi) açıkça göstereyim.” (Hac, 5)

Yani Biz Âdem'i topraktan yarattık; onun soyunu da önce meniden müteşekkil bir damla sudan, sonra alakadan yani pıhtılaşmış bir kandan, daha sonra da yaratılışı belli belirsiz bir mudğadan, yani bir çiğnem etten yarattık. “Dilediğimizi, adı konulmuş bir süreye kadar rahimlerde tutuyoruz. Sonra sizi bebek olarak çıkarıyoruz, sonra da tam gücünüze ulaşmanız için (sizi büyütüyoruz).” (Hac, 5)¹⁶⁶

125)

165. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 129

166. Risaleler Mecmuası, 462

İşitme

Allah (tebareke ve teâlâ) şöyle buyurmaktadır: “Hemen Allah’a sığın. Şüphesiz O, işitendir, görendir.” (Ğafir, 56) “Şüphesiz O, işitendir, bilendir.” (Enfal, 61) “Elbette Allah: ‘Şüphesiz, Allah fakirdir, biz zenginiz.’ diyenlerin sözünü işitmiştir.” (Âl-i İmran, 181) “Şüphesiz Allah eşi hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetle bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, ikinizin konuşmasını (zaten) işitmekteydi.” (Mücadele, 1) “Muhakkak ki Ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm.” (Tâhâ, 46) “Yoksa onlar, sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar?” (Zuhruf, 80)

Ebu Musa (radiyallahu anhu)’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Biz Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)’le birlikte bir yolculukta idik. Bir tepeye çıktığımızda “Allahu Ekber” alçak bir yere geldiğimizde de “Subhanallah” derdik. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): “Ey insanlar! Kendinizi zorlamayın. Çünkü siz bir sağıra veya burada olmayan birine seslenmiyorsunuz. Bilakis siz işiten ve yakın olan (Allah)’a sesleniyorsunuz.” buyurdu.

Aişe (radiyallahu anha)’dan şöyle rivayet edilmiştir: “Hamd, işitmesi bütün sesleri kuşatan Allah’adır. Kocasını Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’e şikâyet eden mücadele (mücedele eden kadın) gelmişti. Ben evin bir tarafında olduğum halde onun sözlerini duyamamıştım. Allah (azze ve celle) ise: ‘Şüphesiz Allah eşi hakkında seninle tartışan kadının sözünü işitmiştir.’ ayetini indirdi.”¹⁶⁷

Ebu İyad’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ben, içki konusunda İbn-i Ömer (radiyallahu anhumâ)’ya bir soru sordum (veya ben dinlemekteyken İbn-i Ömer’e içki konusunda bir soru soruldu). Bunun üzerine o: ‘Hayır! Allah (azze ve celle)’nin işitmesine yemin olsun ki içkiyi ne satmak ne de satın almak helaldir.’ diyerek Allahu Teâlâ’nın işitmesine yemin etti.”¹⁶⁸

167. Buhari

168. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 175-178

Es-Semi' Allahu Teâlâ'nın isimlerinden biridir. "Alçak ve gizli dahi olsa bütün sesleri işiten" manasındadır. Allah, karanlık bir gecede, siyah bir kayanın üstündeki siyah bir karıncanın adımlarını işitir. Onun işitmesi, gizli veya açık, yakın veya uzak bütün sesleri kuşatır. Diller ve ihtiyaçlar ne kadar farklı olursa olsun sesler O'na karışık gelmez; bütün sesler O'nun yanında tek bir ses gibidir.

Allahu Teâlâ'nın işitmesi iki türlüdür: Birincisi bu ana kadar anlatıldığı gibi Allah'ın bütün sesleri işitmesidir. İkincisi ise O'nun kendisinden isteyenlere, dua ve ibadet edenlere icabet ederek onları işitmesidir. Şu ayet bu babtandır: "*Muhakkak benim Rabbim duayı işitir.*" (İbrahim, 34) İbn-i Kayyım şöyle demiştir:

وَهُوَ السَّمِيعُ يَرَى وَيَسْمَعُ مَا
فِي الْكَوْنِ مِنْ سِرٍّ وَمِنْ إِغْلَانٍ
وَلِكُلِّ سَمْعٍ مِنْهُ صَوْتُ حَاضِرٍ
فَالسِّرُّ وَالْإِغْلَانُ مُسْتَوِيَانِ
وَالسَّمْعُ مِنْهُ وَاسِعُ الْأَصْوَاتِ
لَا يَخْفَى عَلَيْهِ بَعِيدُهَا وَالْدَّانُ

O Es-Semi'dir, görür ve işitir

Kâinatta ne varsa gizli aşikâr

O bütün sesleri işitir

Gizli ve aşikâr birdir

İşitmesi tüm sesleri kuşatmıştır

Uzak yakın hiçbirisi O'na gizli kalmaz¹⁶⁹

İbn-i Kayyım (rahimehullah)'ın da işaret ettiği gibi "işitme" fiiliyle verilmek istenen dört farklı mana vardır:

169. Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 80

1 - İdrak işitmesi. Bu, seslerle ilgilidir. “Şüphesiz Allah, eşi hakkında seninle tartışan kadının sözünü işitmiştir.” ayetindeki işitme bu türdendir.

2 - Anlayıp akletme işitmesi. Bu manalarla ilgilidir. “Bize bak.’ deyin ve kulak verin.” (Bakara, 104) ayetindeki işitme bu türdendir.

3 - İcabet edip istenen şeyi verme işitmesi. “سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ” (Allah kendisine hamd edeni işitti.) kavlindeki işitme bu türdendir.

4 - Kabul edip itaat etme işitmesi. “Yalana kulak verenler...” (Maide, 41) ayetindeki işitme bu türdendir. Yani onlar “yalanı kabul edip ona uyanlar”dır.¹⁷⁰

Görme

Allah (azze ve celle) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah, işitendir, görendir.” (Gafir, 20) “Muhakkak O, kullarından haberdardır, görendir.” (İsra, 30) “Allah sizin yaptıklarınızı görecektir.” (Tevbe, 105)

“O Allah’ın gördüğünü bilmiyor mu?” (Alak, 14) “Ben işitir ve görürüm.” (Tâhâ, 46)

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah (azze ve celle) uyumaz ve uyumak da O’na yakışmaz. Adalet terazisini indirir ve kaldırır. Gecenin ameli gündüzden önce, gündüzün ameli de geceden önce O’na yükselir. O’nun örtüsü ateştir (başka bir rivayette ‘nur’dur). Eğer o örtüyü kaldıracak olursa yüzünün parıltıları gözünün ulaşabildiği her şeyi yakardı.”

İbnu’l Esir şöyle demiştir: “Allah’ı, celal ve azametini tesbih ederim. Bu hadisin manası, Allah’ın nurlarından kullardan örtülen bir parçası şayet açılacak olsa bu nurun rastgeldiği her şey helak olurdu.

170. Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 83-84

Nitekim Allah (*subhânehû ve teâlâ*) dağa tecelli ettiğinde Musa (*aleyhisselâm*) bayılmış, dağ ise paramparça olmuştu.”

Nevevî şöyle demiştir: “Buradaki mana şudur: Allah’ın görülmesinin önündeki engel - ki bu O’nun nur veya ateş olarak isimlendirilen örtüsüdür - kalksa ve Allah mahlûkata tecelli etse, zâtının celali bütün mahlûkatı yakardı.”

İman hadisinde şöyle geçmektedir: “(Cebrail) dedi ki: ‘Ey Muhammed, ihsan nedir?’ Rasûlullah şöyle buyurdu: ‘Allah’a, O’nu görüyormuşçasına ibadet etmendir. Zira sen O’nu görmesen de O seni görmektedir.’”¹⁷¹

El-Basîr, görmesi görülebilecek her şeyi kuşatan demektir. Allah (*subhânehû*) yakında veya uzakta gizlenmiş bile olsa her şeyi görür ve şahit olur. Engeller ve örtüler O’nun görmesine tesir edemez.

Nitekim İbn-i Kayyım şöyle demiştir:

وَهُوَ الْبَصِيرُ يَرَى دَبِيبَ النَّمْلَةِ
السَّوْدَاءِ تَحْتَ الصَّخْرِ وَالصَّوَانِ
وَيَرَى مَجَارَى الْقُوتِ فِي أَعْضَائِهَا
وَيَرَى مَنَاطَ عُرُوفِهَا بِعَيَانٍ
وَيَرَى خِيَانَاتِ الْعُيُونِ بِلَحْظِهَا
وَيَرَى كَذَاكَ تَقَلُّبَ الْأَجْفَانِ

O El-Basîr’dir, görür adımlarını siyah karıncanın

Kayanın ve sert taşın altında

O, besinlerin uzuvlarda aktığı yolları da görür

171. Hadisi Müslim tahrîç etmiştir. İsim ve Sıfatlar, 178-181

Damarların keşiştiği noktaları da açıklıkla

O, gözlerin hainliklerini de görür anında

Göz kapaklarının açılıp kapanmasını da

Allah (*subhânehü ve teâlâ*) şöyle buyurmuştur: “De ki: ‘(Dilediğinizi) yapın. Allah, Peygamberi ve mü’minler sizin yaptıklarınızı görecektir.” (*Tevbe, 105*) Yani: “Ey Muhammed! Bu münafıklara de ki: ‘Dilediğini-
zi yapın, batıl amellerinize devam edin. Ama bunların bağışlanaca-
ğını zannetmeyin. Amelleriniz kesinlikle açığa çıkacaktır.”

Ebu Said, Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in şöyle dediğini riva-
yet etmiştir: “Şayet sizden biriniz ne kapısı ne de penceresi bulunma-
yan sağır bir kayanın içinde bir amel işlese Allah onun amelini mutlaka
olduğu gibi insanların önüne çıkarır.”

Mücahid şöyle demiştir: “Yaptıklarının Allahu Teâlâ’ya, Rasûlü
(*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e ve mü’minlere arz edilecek olması, emirlerine
muhalefet edenler için Allah’tan bir tehdittir. Bu, kıyamet günü ke-
sinlikle gerçekleşecek bir durumdur.

Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: ‘O gün arz olunursu-
nuz. Sizden hiçbir gizli şey gizli kalmaz.’” (*Hâkka, 18*)¹⁷²

Kelam

Allah (azze ve celle) şöyle buyurmaktadır: “De ki: ‘Rabbimin sözleri(-ni yazmak) için deniz mürekkep olsa ve bir mislini de yardımcı olarak getirsek; Rabbimin sözleri tükenmeden önce denizler tükenirdi.’” (Kelf, 109) “Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona destek olsa, Allah’ın kelimeleri yine de bitmez.” (Lokman, 27)

“Eğer müşriklerden biri senden eman isterse, Allah’ın kelamını dinleyebilmesi için ona eman ver.” (Tevbe, 6) “Onlardan (Yahudilerden) bir grup Allah’ın kelamını dinler, iyice kavradıktan sonra onu bile bile tahrif ederlerdi.” (Bakara, 75) “Onlar, Allah’ın kelamını değiştirmek isterler.” (Fetih, 15) “Ve Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. O’nun kelimelerini değiştirecek kimse yoktur.” (Kelf, 27) “Allah’ın kelimeleri için bir değişiklik yoktur.” (Yunus, 64) “Allah sözleriyle hakkın gerçeklemesini sağlamak istiyordu.” (Enfal, 7) “Allah hakkı sözleriyle gerçekleştirecektir.” (Yunus, 82) “Aleyhlerinde Rabbinin kelimesi gerçekleşmiş olanlar, onlar iman etmezler.” (Yunus, 96) “Rabbinin güzel sözü, sabretmeleri karşılığında tamamlandı.” (Araf, 137)

Müslim Sahih’inde şöyle rivayet etmiştir: “Allahu Teâlâ kendi yolunda cihad eden, kendi yolunda cihaddan ve kendi sözünü tasdik etmekten başka bir sebeple evinden çıkmayan kimsenin cennete girmesini veya çıktığı evine nail olduğu ecir ve ganimetle geri dönmesini garanti etmiştir.”

Allahu Teâlâ’nın kelimeleri asla nihayet bulmaz ve asla sınırlandırılmaz. Allahu Teâlâ kendi zâtı için nasıl helakı nefyettiye (olumsuzladiysa) kelimeleri için de tükenmeyi nefyetmiştir. (Ayetlerde) verilen örneklerden maksat Allah’ın kelimelerinin fazlalığına işaret etmektir. İbn-i Abbas (radıyallahu anhumâ)’dan şöyle rivayet edilmiştir: “Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhumâ)’yı şeytandan Allah’a şöyle sığındırırdı: ‘Her şeytandan, her

felaketten, her fenalık veren gözden sizi Allah'ın noksansız kelimelerine sığındırırım.' Sonra şöyle buyururdu: *'Sizin babanız (İbrahim); İsmail ve İshak (aleyhisselâm)'ı bunlarla Allah'a sığındırırdı.*"¹⁷³

Bir adam: "Ey Allah'ın Rasûlü! Beni bir akrep soktu." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şayet sen akşamladığın vakit: 'Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'ın noksansız kelimelerine sığınırım.'* deseydin akrep sana zarar vermezdi."¹⁷⁴

Allah (azze ve celle): *"Kovulmuş şeytandan hemen Allah'a sığın."* (Nahl, 98) buyurmuştur. Yaratılmış bir şeyden yaratılmış bir şeyle Allah'a sığınmak doğru değildir. Allah'ın sıfatlarından biriyle sığınmak ve bunun emredilmesi gösteriyor ki Allah'ın sıfatları mahluk değildir. Bu tıpkı Allahu Teâlâ'nın kendi zâtıyla kendisine sığınmamızı emretmesi ve Allah'ın zâtının mahluk olmaması gibidir.

Ali (radıyallahu anhu), Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yatağa girdiğinde şöyle dua ettiğini rivayet etmiştir: *"Allah'ım! Perçeminden yakaladığın her şeyin şerrinden, Senin kerim yüzüne ve noksansız kelimelerine sığınırım. Allah'ım! Borçları ve günahları ancak Sen kaldırsın. Allah'ım! Senin ordun yenilmez, Senin vaadin gerçekleşir. Senden yardım gelmezse servet sahibine serveti fayda vermez. Seni hamdinle tesbih ederim."*

Bu hadiste Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, Allah'ın kelimelelerine sığınması, kerim yüzüne sığınması gibidir ve kendisine sığınılan Allah'ın yüzü nasıl mahluk değilse kendisine sığınılan Allah'ın kelimeleri de mahluk değildir. Allah Teâlâ'nın kelimeleri birdir. Ancak tazim ve vurgu manası sebebiyle çoğul lafızla gelmiştir. Nitekim bu, Allahu Teâlâ'nın: *"Şüphesiz zikri biz indirdik."* (Hicr, 9) ve *"İşte Biz güç yetirdik. Ne güzel güç yetirenleriz!"* (Müsrat, 23) ayetlerinde de böyledir.

173. Hadisi Buhari rivayet etmiştir. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 181 - 184

174. Hadisi Müslim Sahih'inde İsa bin Hammad'dan rivayet etmiştir.

Allahu Teâlâ kendi kelimelerini “noksansız” olarak nitelemiştir. Çünkü O’nun kelimasında, Âdemoğlunun kelimasında olduğu gibi bir kusur veya eksikliğin olması mümkün değildir.¹⁷⁵

Ahmed bin Hanbel (*radıyallahu anhu*) bunu Kur’ân’ın mahluk olmadığına delil olarak getirerek şöyle demiştir: “Çünkü bir mahluktan sadır olan bir şeyde mutlaka eksiklik bulunur.”

Allah (*azze ve celle*)’nin Kelam Sıfatına İman

Allahu Teâlâ’nın kelam sıfatına iman, O’nun türü kadim ama fertleri hadis olan bir kelamla mütekellim (konuşan) olduğuna kesin olarak inanmaktır.

Yine O’nun ezelden beri mütekellim olduğuna; ne zaman, neyle ve nasıl dilerse öylece mütekellim olmaya devam ettiğine, yarattıklarından dilediğinin işitebileceği bir kelamla, harf ve seslerle konuştuğuna, Musa (*aleyhisselâm*)’ın arada bir vasıta bulunmadan ve kendi kulağıyla Allah’ın kelamını işittiğine, meleklerinden ve peygamberlerinden bazılarının da O’nun kelamını işittiklerine, Allah’ın ahirette mü’minlerle konuşacağına, mü’minlerin de O’nunla konuşacaklarına kesinkes iman etmektir.

İbn-i Kayyım şöyle demiştir:

وَاللّٰهُ رَبِّيْ لَمْ يَزَلْ مُتَكَلِّمًا
وَكَلَامُهُ الْمَسْمُوعُ بِالْأَذَانِ
صِدْقًا وَعَدْلًا أَحْكِمَتْ كَلِمَاتُهُ
طَلَبًا وَإِخْبَارًا بِلَا نُقْصَانٍ

175. Beyhaki, İsim ve Sıfatlar, 185 - 186

Vallahi Rabbim ezelden beri mütekillindir

Ve O'nun kelamı kulaklarla işitilebilir

Onun kelimeleri hem doğruluk hem adalet bakımından

Hem talep hem de haber olarak noksansız biçimde muhkemdir

Allah'ın Arada Bir Vasıta Olmadan Konuşması: O'nun Musa, Adem Havva ve Cebrail'le konuşması bu türdendir.

Allah'ın Bir Vasıta İle Konuşması: Bu Allah'ın ya peygamberlerine vahyetmesi ya da onlara dilediği emrini ileten bir elçi göndermesi suretiyle olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah bir beşerle ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur."* (Şûrâ, 51)

Allah'ın Kevnî/Kaderî Kelamı: Bu, kendisiyle her şeyin var edildiği kelamdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri ona sadece "Ol!" demektir. O da hemen oluverir."* (Yâsîn, 82)

Allah'ın Dinî/Şer'î Kelamı: Bu, örneğin Allahu Teâlâ'nın: *"Muhakkak ki Allah adaleti ve iyilik yapmayı emreder."* (Nahl, 90) ayetindeki gibi bir kelamdır.

Allah'ın Şer'î Kelamı: Bu Allah'ın, peygamberlerine (salât ve selam onların üzerine olsun) indirdiği kitaplardır.¹⁷⁶

176. Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 183-185

Hayy (Diri)

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “O haydır (diridir). O’ndan başka ilah yoktur.” (Gâfir, 65) “Sen ölmeyen, daima diri olana tevekkül et.” (Furkan, 58) “Yüzler hay ve kayyum için eğilip boyun bük müştür.” (Tâhâ, 111)

İbn-i Abbas (radıyallahu anhumâ)’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: “Allah’ım! Sana teslim oldum, Sana iman ettim, Sana tevekkül ettim ve Sana yöneldim, (Düşmanlarıma karşı) Senin (yardımın)la mücadele ettim. Beni saptırmandan Senin izzetine sığınırım. Senden başka ilah yoktur. Sen asla ölmeyecek olan dirisin. Halbuki cinler ve insanlar ölürl er.”¹⁷⁷

H z. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: “Kendisinden başka ilah bulunmayan, Hayy ve Kayyûm olan Allah’tan bağışlanma dilerim.” diyen kimsenin günahları savaştan kaçan bir kimse dahi olsa bağışlanır.”

Enes bin Malik (radıyallahu anhu)’nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in duası: ‘Ya Hayy, Ya Kayyûm!’ idi.”¹⁷⁸

“Hayat” sabit bir sıfat olup Allah’ın zâtî sıfatlarındandır. Allah (subhânchü)’nin bu sıfatı tam ve mükemmeldir. Bu sıfatın sabit olması, nefyedilmesi bu sıfatın mükemmelliğine ters olan bütün kemal sıfatların da sabit olmasını gerektirir. Özellikle hayat sıfatı, hay (diri) olanın birtakım maslahatlar konusunda kendisine güvenilen zât olduğuna bir işarettir. Devamlı suretle hayat sahibi olan sadece Allah (subhânchü)’dur; O’nun dışındaki hayat sahiplerinin ise hayatları kesintilidir. Bu sebeple onlar öldükleri zaman kendilerine güvenen kimseler de zayı olurlar.¹⁷⁹ Bu nedenledir ki Âyet El-Kürsi, kapsadı-

177. Hadisi Buhari, Ebu Ma’m er’den; Müslim, Haccac İbnu’ş-Şair’den, o da Ebu Ma’m er’den rivayet etmiştir.

178. İsim ve Sıfatlar, 111-112

179. Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 66

ğı isim ve sıfatlar dolayısıyla Allah'ın kitabındaki en büyük ayettir. Başka ayetlerde bulunmayan hususlar bu ayette bir araya gelmiştir.

Hay, fena bulması söz konusu olmayan bâki demektir. El-Hayy ve El-Kayyûm isimlerinin Allah'ın en büyük isimleri olduğu rivayet edilmiştir. Çünkü bu iki isim, bütün kemal sıfatları en kapsamlı şekilde içine almaktadır. Zira Allah'ın bütün zâtı sıfatları El-Hayy ismine, bütün fiilî sıfatları da El-Kayyûm ismine döner. İbn-i Kayyım şöyle demiştir:

وَلَهُ الْحَيَاةُ كَمَالُهَا فَلِأَجْلِ ذَا
مَا لِلْمَمَاتِ عَلَيْهِ مِنْ سُلْطَانٍ
وَكَذَلِكَ الْقَيُّومُ مِنْ أَوْصَافِهِ
مَا لِلْمَمَاتِ لَدَيْهِ مِنْ غَشِيَانٍ
وَكَذَلِكَ أَوْصَافُ الْكَمَالِ جَمِيعُهَا
تَبَتَّ لَهُ وَمَدَارُهَا الْوُصْفَانِ
فَمُصَحِّحُ الْأَوْصَافِ وَالْأَفْعَالِ
وَالْأَسْمَاءِ حَقًّا ذَانِكَ الْوُصْفَانِ
وَلِأَجْلِ ذَا جَاءَ الْحَدِيثُ بِأَنَّهُ
فِي آيَةِ الْكُرْسِيِّ وَذِي عِمْرَانَ
إِسْمُ الْإِلَهِ الْأَعْظَمِ اسْتِمَالًا عَلَى
إِسْمِ الْحَيِّ وَالْقَيُّومِ مُقْتَرِنَانِ
فَالْكُلُّ مَرْجِعُهَا إِلَى الْإِسْمَيْنِ يَدْرِي
ذَاكَ ذُو بَصَرٍ بِهَذَا الشَّأْنِ

Kâmil bir hayat sahibidir O ve bu sebeple
Ölümün hükmü yoktur O'nun üzerinde
El-Kayyûm da O'nun sıfatlarındandır
Yoktur O'nun için kendinden geçmekle uyku da
Bütün kemal sıfatları O'nun için sabittir
Hepsi işte döner bu iki sıfata
Bütün sıfat, fiil ve isimlerinin kaynağı
Gerçekten bu iki sıfattır işte
Bu nedenle hadis gelmiştir
Ayet El-Kürsi ve Âl-i İmran' da olduğuna dair
Allah'ın ism-i azamının, ki bu da
Birlikte zikredilen Hay ve Kayyûm isimleridir
Bütün isimlerin döndüğü yer bu iki isimdir
Bu hususu bilen basiret sahibi kimse bunu anlar¹⁸⁰

Kayyûm

Allah (azze ve celle) şöyle buyurmaktadır: "Allah, O'ndan başka ilah yoktur. Hayy'dır Kayyûm'dur." (Bakara, 255) "Elif, Lâm, Mîm. Allah, O'ndan başka ilah yoktur. Hayy'dır Kayyûm'dur." (Âl-i İmran, 1-2)

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Fatıma (radiyallahu anha)'ya şöyle demiştir: "Sabaha ve akşama erdiğinde: 'Ey Hayy, ey Kayyûm! Rahmetinle Senden yardım isterim. Bütün işlerimi düzelt ve beni bir göz açıp kapaması kadar dahi nefsimi bırakma.' demen hususundaki tavsiyemi dinlemekten seni men eden nedir?"

180. Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 61 - 62

Ebu Said El-Hudri (radıyallahu anhu)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: 'Kim yatağına girdiğinde 'Kendisinden başka ilah olmayan, Hayy ve Kayyûm olan Allah'tan mağfired diler ve O'na tevbe ederim.' derse günahları deniz köpüğü kadar da olsa Allah onları affeder.'¹⁸¹

El-Kayyûm, kendi zâtıyla kâim olan, başkalarını da kâim kılan (ayakta tutan) manasına gelmektedir.

Buhari Ebu Hureyre (radıyallahu anhu)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) beni, ramazan zekâtını (sadaka-i fitrı) korumakla görevlendirmişti ... 'Yatağına girdiğinde Âyet El-Kür-sî'yi oku. Böylece senin yanında Allah tarafından sürekli bir koruyucu bulunur ve sabaha kadar şeytan sana yaklaşamaz.' dedi.¹⁸²

Aynı zamanda El-Kayyûm lafzı, El-Kadîm lafzının delalet etmediği, ezeli ve ebedî olmak manasına da delalet eder. Bu isim yine 'kendi zâtıyla mevcut' manasını da işaret eder ki bu, O'nun 'vacibu'l vücüt' olması anlamına gelir.

El-Kayyûm lafzı, El-Kayyâm lafzından daha belîğdir. Bu isim, Allah'ın müstağniliğinin ve kudretinin kemalinde olması manasını da kapsamaktadır. Zira kendi zâtıyla kâim olan, başkasına ihtiyaç duymaz.¹⁸³

181. İsim ve Sıfatlar, 111-112

182. Abdulaziz Selman, Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 61-62. [Müellif hadisi burada kısaca vermiş. Hadise göre bir adam gelip sadaka-i fitır olarak bağışlanmış yiyeceklerden avuçlamaya başlar. Ebu Hureyre (radıyallahu anhu) adamı tutar, yalvarması üzerine onu bırakır. Bu durum üç gece tekrarlanır. En sonunda Ebu Hureyre onu Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e götürmeye kesin azmettiğinde adam yukarıdaki tavsiyede bulunur. Bu kişi şeytandır ve yukarıdaki tavsiye şeytana aittir. Hadiste Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de şeytanın bu tavsiyesini tasdik etmiştir. Bu hadis Buhari'de; Vekalet, Fezailül Kuran, Bed'ül Halk bölümlerinde geçmektedir. (Mütercim)]

183. Akidetu't Tahavi Şerhi, 4. ve 124. sayfalar

Hâlık

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Yoksa onlar hiçbir şey olmadan mı yaratıldılar, yoksa yaratıcılar kendileri mi?” (Tur, 35)

Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail El-Buhari (rahimehullah) *Camii’s Sahih*’te şöyle demiştir: Süfyan, Zühri’den, o da Muhammed bin Cubeyr bin Mut’im’den, o da babasından bana tahdis ettiğine göre Cubeyr bin Mut’im’in babası şöyle dedi: “Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’i akşam namazında ‘ve’t-Tur’u okurken işittim. ‘Yoksa onlar hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar, yoksa yaratıcılar kendileri mi? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar kesin olarak inanmıyorlar.’ (Tur, 35-36) ayetine ulaşınca kalbim neredeyse uçacaktı.”

Luğat âlimlerinden bazıları şöyle demiştir: “Onlar yaratılış bakımından, göklerden ve yerden daha zor değildirler. Çünkü gökler ve yer hiçbir şey olmaksızın yaratılmıştır. Onlar ise Âdem’den, Âdem de topraktan yaratılmıştır.”

“Yoksa onlar hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar?” ayetinin manası hakkında: “Yani onlar bir yaratıcı olmadan mı ortaya çıktılar.” da denmiştir.¹⁸⁴

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Ben cinleri ve insanları sadece Bana ibadet etsinler diye yarattım.” (Zariyat, 56)

Ebu Zer (radiyallahu anhu)’dan nakledilen hadiste Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) (Rabbinden rivayetle) şöyle buyurmuştur: “Ey kullarım! Şayet sizin evveliniz ve ahiriniz, insanların ve cinleriniz, sizden en çok takva sahibi olan bir adamın kalbi üzere olsanız, bu Benim mülkümde hiçbir şey artırmaz.”¹⁸⁵

184. İsim ve Sıfatlar, 290-291

185. Akidetu’t Tahavi Şerhi, 4. ve 125. sayfalar

Rezzak (Rızık Veren)

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ben onlardan rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum. Şüphesiz Allah, rızık veren, sarsılmaz kuvvet sahibi O'dur."* (Zariyat, 57-58) *"Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise Ğaniy (zengin, hiç bir şeye ihtiyacı olmayan)dır, Hamid (övülmeye layık)tır."* (Fatır, 15) *"Allah Ğaniy'dir, siz ise fakirsiniz."* (Muhammed, 38)

"De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineceğim! De ki: Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma! (denildi)." (Enâm, 14) ¹⁸⁶ Allahu Teâlâ, yegâne rızık vericinin kendisi olduğunu, kendisinden başka hiçbir rızık vericinin ve yedirip içirenin olmadığını, yerde ve gökte bulunan her şeyin rızkının kendisi üzerinde olduğunu ve bütün âleme rızkı kendisinin ulaştırdığını bildirmektedir.

Rızık iki kısımdır:

1 - Faydası dünyada ve ahirette devam eden mutlak rızık. Kalplerin rızkı olan ilim ve iman ile helal rızıklar bu cinstendir.

2 - Salih olsun, facir olsun bütün kullar ile hayvanlara ve diğer varlıklarla verilen rızkın mutlakı. Bu, Allah'ın yiyecek, içecek ve benzerlerini bütün mahlukata ulaştırmasıdır. Bu cins rızık, helal veya haramdan olabilir. Bu rızkı veren de Allah'tır.

İbn-i Kayyım şöyle demiştir:

وَلَهُ الْحَيَاةُ كَمَالُهَا فَلِأَجْلِ ذَا
 مَا لِلْمَمَاتِ عَلَيْهِ مِنْ سُلْطَانٍ
 وَكَذَلِكَ الْقَيُّومُ مِنْ أَوْصَافِهِ
 مَا لِلْمَنَامِ لَدَيْهِ مِنْ غِشْيَانٍ
 وَكَذَلِكَ أَوْصَافُ الْكَمَالِ جَمِيعُهَا
 ثَبَّتَتْ لَهُ وَمَدَارُهَا الْوُضُفَانِ
 فَمُصَحِّحُ الْأَوْصَافِ وَالْأَفْعَالِ
 وَالْأَسْمَاءِ حَقًّا ذَانِكَ الْوُضُفَانِ
 وَلِأَجْلِ ذَا جَاءَ الْحَدِيثُ بِأَنَّهُ
 فِي آيَةِ الْكُرْسِيِّ وَذِي عِمْرَانَ
 اِسْمُ الْإِلَهِ الْأَعْظَمِ اِسْتِمَالًا عَلَى
 اِسْمِ الْحَيِّ وَالْقَيُّومِ مُفْتَرَيْنِ
 وَكَذَلِكَ الرَّزَاقُ مِنْ أَسْمَائِهِ
 وَالرِّزْقُ مِنْ أَفْعَالِهِ نَوْعَانِ
 رِزْقٌ عَلَى يَدِ عَبْدِهِ وَرَسُولِهِ
 نَوْعَانِ أَيْضًا ذَانِ مَعْرُوفَانِ
 رِزْقُ الْقُلُوبِ الْعِلْمُ وَالْإِيمَانُ
 وَالرِّزْقُ الْمَعْدُّ لِهَذِهِ الْأَبْدَانِ
 هَذَا هُوَ الرِّزْقُ الْحَلَالُ وَرَبُّنَا
 رَازِقُهُ وَالْفَضْلُ لِلْمَتَانِ
 وَالثَّانِ سَوْقُ الْقُوتِ لِلْأَعْضَاءِ فِي
 تِلْكَ الْمَجَارِي سَوْفَهَا يَوْزَانِ
 هَذَا يَكُونُ مِنَ الْحَلَالِ كَمَا يَكُونُ
 مِنَ الْحَرَامِ كِلَاهُمَا رِزْقَانِ
 وَاللَّهُ رَازِقُهُ بِهَذَا الْإِعْتِبَارِ
 وَلَيْسَ بِالِإِطْلَاقِ دُونَ بَيَانٍ

*Er-Rezzak da O'nun isimlerindendir
Rızık da fiillerinden biri olup iki çeşittir
Kulu ve Peygamberi eliyle olan rızık
Yine bu da iki tür ve maruftur
Kalplerin rızkı, ilim ve iman
Ve bu bedenler için hazırlanmış rızıklar
Bunlar helal olan rızıklardır ve Rabbimiz
Bu rızıkları verendir ve lütuf da Mennân (olan Allah)'ındır
İkincisi besini azalara o mecralarda
Sevk etmektir ve bu sevk bir ölçüyledir
Bu çeşit rızık helal olabildiği gibi
Haram da olabilir ki her ikisi de rızıktır
Bu itibarla ona rızık veren Allah'tır
Ancak bir beyan olmaksızın mutlak manada değil¹⁸⁷*

Vücut

Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Gördüğünüz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra arşa istiva eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır.” (Rad, 2) “O, sizi yaratan, size kulak, gözler ve gönüller verendir. Ne kadar az şükredersiniz” (Mülk, 23)

Bu ayetler size Allahu Teâlâ'nın varlığını haber vermektedir. Yine insanı hayran bırakan bu kâinatın işleyişinde şahit olduğunuz tasarrufları da Allah'ın varlığına delalet etmektedir.¹⁸⁸

187 Usûle Dair Soru ve Cevaplar, 61 - 62

188 Risaleler Mecmuası, Akide Risalesi, 455 - 456

Sarih bir akılla bilineceği üzere varlık ya ‘vacib binefsihî’ (kendisi kendisinin varlığını gerekli kılar)dır ya da değildir. Ya kadîm ve ezelîdir ya da daha önce yok iken bir var edici tarafından sonradan var edilmiştir. Ya yaratıcıya muhtaç bir yaratılmıştır ya da yaratılmış değildir ve bir yaratıcıya da ihtiyaç duymaz. Ya kendisi dışındaki şeylere muhtaçtır ya da kendisi dışındaki şeylerden müstağnidir.

Vacib binefsihî olmayan bir varlık ancak vacib binefsihî olan bir varlıkla; sonradan yaratılan bir varlık, kadîm bir varlıkla; yaratılmış bir varlık, bir yaratıcıyla ve muhtaç durumda olan bir varlık, müstağni olan bir varlıkla vücut bulabilir. Bu iki zıt durumu düşündüğümüzde şöyle dememiz gerekir: “Vacib binefsihî, kadîm, ezeli, yaratıcı ve müstağni bir zât vardır; O’nun dışındakiler ise bu vasıflara sahip değildir.”¹⁸⁹

Buhari, Ebu Hureyre’den merfu olarak Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

*“Allah şöyle buyurdu: ‘Âdemoğlu Beni yalanladı; halbuki onun beni yalanlaması asla kendisine yakışmaz. Âdemoğlu Bana sövdü; halbuki Bana sövmesi ona yakışmaz. Onun beni yalanlaması: ‘Allah beni ilk kez yarattığı gibi tekrar diriltmeyecektir.’ demesidir. Halbuki Benim için, bir şeyi sonradan diriltmek, ilk kez yaratmaktan daha zor değildir. Bana sövmesi ise: “Allah oğul edindi.” demesidir. Halbuki Ben, tek ve samed (her şeyden müstağni) olan Allah’ım. Doğurmadım, doğrulmadım ve hiçbir şey Bana denk olmadı.”*¹⁹⁰

Ebu Nuaym, hasen bir senetle ve merfu olarak Ebu Huzeyfe’den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Sizin için korktuğum şeylerden biri de öyle bir kimsedir ki Kur’ân okur. Hatta Kur’ân’ın neşesi onda görülür. İslâm’ın savunucusu olur. Ancak Allah onu dilediği gibi değiştirir. Böylece onun bu halini

189 Akidetu’t Tahavi Şerhi, 102; Fethu’l Bâri, 10/370; Samed (İhlas) Suresi’nin Tefsiri

190 Sefârîni’nin, Şerhu Levâmî’il Envarî’l Behiyye (1/72) adlı eserinde dediği gibi Ehl-i Sünnet üç firkadır. Bunlar Eseriler (Ahmed bin Hanbel), Eşariler ve Maturidilerdir.

ondan çekip alır. O kimse Kur'ân'ı arkasına atar, Komşusunun karşısına ona küfrederek çıkar. Komşusuna şirk iftirasını atar.” Ben: “Ey Allah'ın Rasûlü, iftira atan mı yoksa kendisine iftira atılan mı şirke daha layıktır?” diye sordum. O: “Hayır, iftira atan daha layıktır.” buyurdu.

İbn-i Dakîk El-İyd şöyle demiştir: “Şayet tevil açık/anlaşılır ve yaygın bir mecaz cinsindense doğru olan onu tereddüt etmeden uygulamaktır. Şâz (genele aykırı) bir mecaz cinsindense doğru olan onu terk etmektir. Şayet bunun caiz olup olmadığı konusunda ihtilaf edilirse bu fikhî ve içtihadî bir meseledir ki bu ihtilafın her iki gruba göre de bir önemi yoktur. (Yani iki görüş de alınabilir.)”¹⁹¹

İmam Nevevî, *Sahihi Müslim'in Şerhi*'nde (O'nun örtüsü ateştir... hadisini şerh ederken) şöyle demiştir: “Hadisin manası şöyledir: 'Allah'ın görülmesinin önündeki engel, yani nur veya ateş olarak adlandırılan örtü kalktığı ve O mahlukâtına tecelli ettiği zaman, zâtının celali onların hepsini yakardı.”

* * *

*"Allah'ım! Gayb ilminle ve yaratma kudretinle hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat, ölüm benim için hayırlı olduğu zaman beni öldür. Senden hem gizlide hem de âşıkarda haşyetini dilerim; hem öfke hem de rıza anında hak sözü (söylemeyi) dilerim; hem fakirlikte hem de zenginlikte itidalli olmayı dilerim. Senden tükenmez bir mutluluk, bitmez bir göz aydınlığı, hükümden sonra rıza göstermeyi ve ölümden sonra kolay bir yaşam dilerim. Senden kerim yüzüne bakma lezzetini tatmayı, zarar veren bir sıkıntı ve saptıran bir fitneden uzak bir şekilde Sana kavuşmanın şevkini yaşamayı dilerim. Allah'ım! Bizi iman süsüyle süsle ve hidayete ermiş rehberler kıl."*¹⁹²

192 Müsned, Sünen, Medâricu's Salikin, 2/222; Haşiyetu'l Esmâ, 181

TAHAVÎ AKÎDESİ

• Şerhi •

A B D U L L A H A Z Z A M

"Şüphe yok ki bu dinin merkezinde akîde vardır. Akîdenin temeli de sıfatları, fiilleri ve isimleriyle birlikte Allah'ı bilmektir. Bu sebeple bu ilim, usûlu'd-din (dinin esasları) olarak adlandırılmış; Ebu Hanife de ona el-Fıkhu'l-Ekber (Büyük Fıkıh) demiştir. Fûrû (teferruat) olan şer'i fıkıh da el-Fıkhu'l-Asğar (Küçük Fıkıh)dır. Namaz, oruç, taharet ve benzeri dinin hükümlerini bilmek; Allah'ı bilmekten, O'nu ulûhiyetinde, rubûbiyetinde, isim ve sıfatlarında birlemekten sonra gelir.

Hak yolda yürüyenler (doğru akîde üzere olanlar) için Allah'ın hazırladığı daimi bir nimet; mücrimleri de bekleyen elim bir azap vasfedilmiştir."

Abdullah Azzam (rahimehullah)

Yazdığı çok sayıda eserin yanı sıra sesli derslerinden de oluşturulmuş onlarca kitabı bulunan Şehid Abdullah Azzam'ın İslami Hareket'teki aktif rolü ilmî derinliğini gözlerden uzak tutmuştur. Küresel Kitap olarak Küresel Cihad'ın ateşini asıl fitilleyen ve cihad şuurunu evrensel çapta tüm ümmete veren Şehid Azzam'ın ilmî yönünü göstermesi açısından Tahavi Akidesine yazdığı bu muhtasar şerhi yayına hazırladık.

ISBN: 978-605-64022-6-7

9 786058 402287

www.kureselkitap.com

